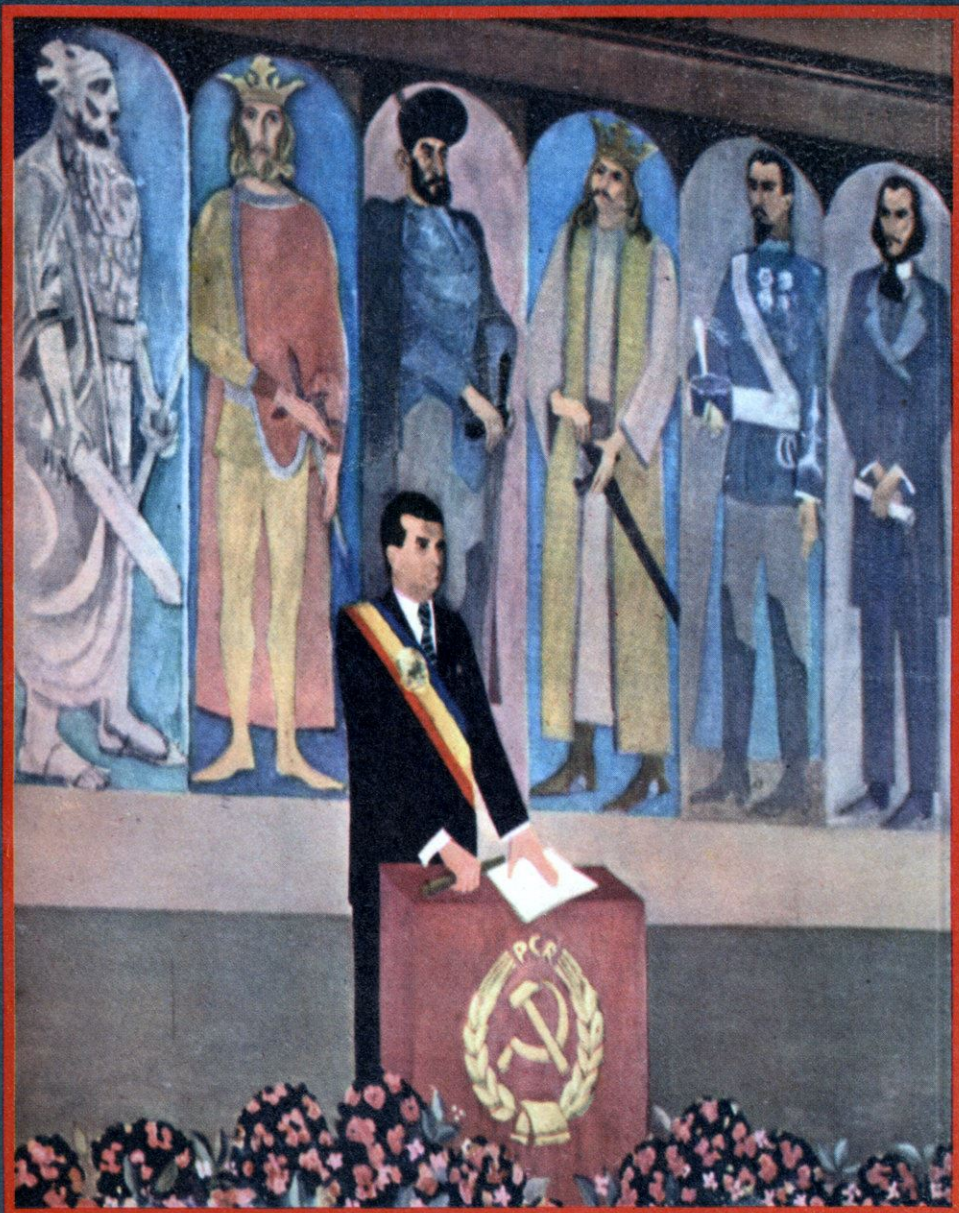
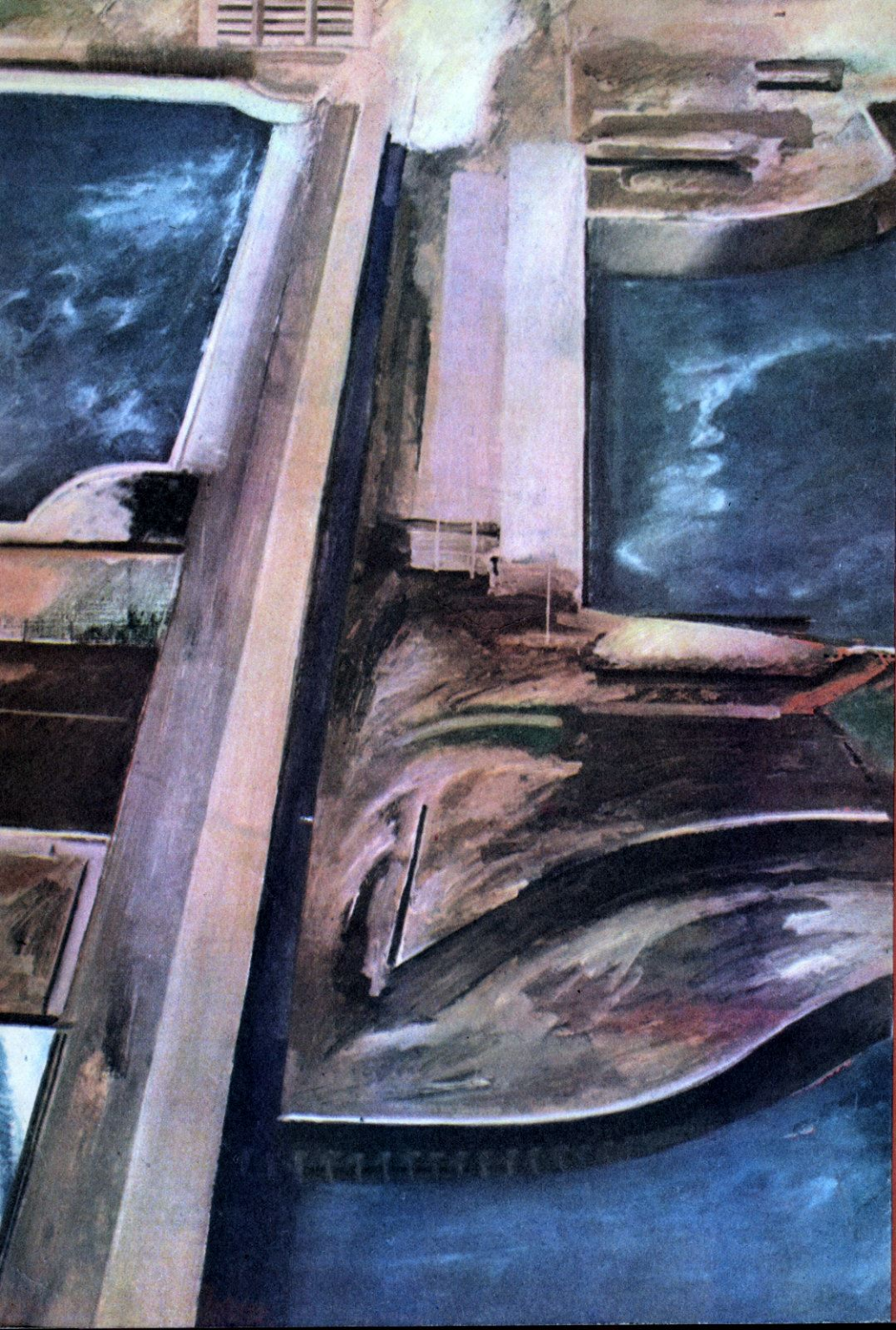

magazin istoric

ANUL XIX NR. 7 (220) IULIE 1985

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XIX
Nr. 7 (220)
Iulie 1985

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PÂSCU
M. PETRESCU-DIMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

GLORIOASELE DECEENII 1965-1985

Cartea conștiinței de sine a poporului român: <i>Ilie Ceaușescu</i>	2
Istoria românilor în arta monumentală (III): <i>Valeriu Buduru, Marian Ștefan</i>	6
Dimensiunea universală a istoriei românilor: <i>Iulian Cârțână</i>	12
În consens cu mersul istoriei: <i>Cristian Popișteanu</i>	15
CONTINUITATE ȘI UNITATE ISTORICĂ ROMÂNEASCĂ	
Sensuri profunde ale unei noțiuni istorice — descălecatul (II): <i>Ștefan S. Gorovei</i>	17
Tara Belușului: <i>Radu Poța</i>	20
Maximilianus Transylvanus — autorul celei mai vechi relatări a expediției lui Magellan: <i>Eugen Glöck</i>	22
Istoria românilor în Enciclopedia lui Diderot: <i>Ștefan Lemny</i>	24
Eforturi ale apărării naționale românești în anii '30: <i>Gheorghe Zaharia, Constantin Botoran</i>	27
Pe urmele strămoșilor: <i>Ion Popescu-Pufuri</i>	33

- Documentele secolului XX. Conferința miniștrilor afacerilor externe al U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii (VI)... 36
- Montesquieu istoric: *Camil Mureșanu*... 41
- Misiuni periculoase: *A. Cecil Hampshire, Felicia Antip*... 45
- „Interesul românilor pentru istorie — un fapt extrem de pozitiv”: *T.C. Barkey*... 50
- Însemnările lui Grigore Gafencu: *Costin Murgescu, Ștefan Lache*... 51
- Germisara — „Izvoarele fierbinți” ale dacilor: *Vasile Smărăndescu*... 57
- În București, acum 50 ani... 59
- Cărți sosite la redacție... 49
- Poșta Magazin istoric... 63

COPERTELE NOASTRE

①④ Epoca Nicolae Ceaușescu se înscrie în cartea istoriei românești drept epoca celei mai grandioase opere constructive întreprinsă de poporul român. Mărețele realizări din deceniile 1965-1985 au fost obținute sub conducerea partidului, în frunte cu secretarul său general, președintele Republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu, eroul între eroi care și-a înscris numele în galeria marilor ctitori de țară și de istorie, personalitate preeminentă prin care genul românesc se situează în spiritualitatea universală contemporană. Uriașă capacitate de a edifica a poporului român, voința sa de neclintit de a merge înainte pe drumul noii ordini și-au găsit deplina expresie în construirea societății socialiste multilateral dezvoltate pe pământul strămoșesc. (Omagiu, tablou de C. Piliuță; Victoriile socializmului, mozaic de Mihai Mănescu)

②③ Numeroase și mărețe obiective industriale, rod al politicii de ridicare economică a României, au împodobit toate județele țării în cele două decenii de la Congresul IX al P.C.R. Străns unit în jurul secretarului general al partidului, președintele Republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu, poporul român își valorifică astfel plenar energiile creatoare, afirmându-și voința de a trăi în libertate, pace și colaborare cu toate celelalte popoare. (Barajul, de Vladimir Șetran; Ceaușescu, poporul, pace, de Mircea Vremir)

CARTEA CONȘTIINȚEI DE SINE

A POPORULUI ROMÂN

General-locotenent dr. ILIE CEAUȘESCU

În ansamblul civilizației umane, istoria joacă un rol deosebit de important. Prin funcția de înregistrare a tezaurului de fapte și experiență a trecutului umanității, ea îi asigură cunoașterea din generație în generație.

O știință a prezentului

Dar istoria nu este numai o sumă a evenimentelor petrecute în urmă cu secole și milenii. Prin modul în care înregistrează, interpretează și înfățișează faptele, ideile și valorile trecutului, ea constituie, totodată, un profund și de neînlocuit izvor de învățăminte pentru prezent și viitor.

„Nimic nu se poate construi ignorând trecutul” — arată secretarul general al partidului nostru — sintetizând astfel valențele științei istorice de veritabilă forță pulsatorie a progresului și civilizației umane. Aceasta pentru că, departe de a constitui o investigație cu caracter strict documentar a trecutului, cercetarea istorică este în bună măsură — așa cum o arată și viața — o știință a prezentului. Preluând ceea ce s-a creat mai bun în trecut, în toate domeniile de activitate analizând în spirit critic, pe baza materialismului dialectic și istoric, imensul capital de experiență al omenirii, se pot desprinde căile de evoluție progresistă, de construire a unui viitor al păcii și armoniei universale.

Din acest punct de vedere, istoria — ca știință — constituie, pe lângă un puternic instrument al cunoașterii omenirii, o autentică forță materială în procesul de edificare

a prezentului și viitorului, cu un profund conținut revoluționar, de transformare a societății. Privită prin această prismă, istoria își vedește caracterul militant; valențele ei de înfrurire a conștiințelor, de modelare a mentalităților colective sînt pregnant puse în evidență în contextul evoluției multimilenare a poporului nostru: „*orice popor — arată documentele partidului nostru — mai cu seamă un popor cum este poporul român... nu poate să nu pornească în elaborarea căilor de dezvoltare de la trecutul său istoric, să nu țină seama de tradițiile sale, care, în fond, sînt suma diferitelor concepții, a tot ceea ce popoarele au acumulat mai bun în trecutul lor de luptă și de dezvoltare spirituală. În acest sens, tradiția, bazarea pe tradiții, poate fi — și constituie — un factor indispensabil al progresului*”.

Într-adevăr, trecutul de luptă și izbîndă al românilor și-a pus puternic amprenta asupra poporului nostru, definindu-i fizionomia spirituală, dîndu-i locul distinct în marea familie a popoarelor și națiunilor lumii. Reflectînd acest trecut zbuciumat, dar plin de eroism, istoria se constituie ca o adevărată carte a conștiinței de sine a românilor. Din glorioasele fapte ale trecutului, generații de înaintași au sorbit adînc încrederea neștrămutată în propriile forțe, au găsit exemplul tonifiant al propriilor realizări, pe temelia faptelor trecutului și-au construit visele de înălțare și de măreție a patriei. Generația de azi găsește, la rîndul ei, în idealurile pentru care a luptat în trecut poporul, un exemplu mobilizator în făurirea societății socialiste și comuniste — expresia cea mai înaltă a propășirii întregului popor.

Mindria și puterea noastră

Generații după generații au învățat din experiența strămoșilor lor că lupta neîncetată a poporului român pentru independență — bunul său cel mai sacru — și pentru unitatea și integritatea gleei străbune — luptă care străbate ca un fir roșu întreaga noastră istorie — a reprezentat mereu un exemplu și o îmbărbătare. În *Cuvînt pentru deschiderea cursului de istorie națională la Academia Mihăileană din Iași*, rostit la 24 noiembrie 1843, marele patriot Mihail Kogălniceanu sublinia însemnătatea cu totul deosebită a cunoașterii trecutului pentru fortificarea conștiinței de sine a poporului: „Ce interes mare trebuie să aibă istoria națională pentru noi, îmi place a crede că și dumneavoastră o înțelegeți ca și mine. Ea ne arată întâmplările, faptele străbunilor noștri, care prin moștenire sînt și a noastre. Inima mi se bate cînd aud rostind numele lui Alexandru cel Bun, lui Ștefan cel Mare, lui Mihai Viteazul... Și nu mă rușinez a vă zice că acești bărbați pentru mine sînt mai mult decît Alexandru cel Mare, decît Anibal, decît Cezar: aceștia sînt eroii lumii, în loc că cei dinții sînt eroii patriei mele”.

În experiența multimilenară a trecutului se oglindesc cele mai de seamă caracteristici ale poporului român. *Vechimea* viețuirii în pămîntul de la Carpați, Dunăre și Mare, vechime pe care o probează convingător neînumărate mărturii arheologice și izvoare istorice, reprezintă una din cele mai importante trăsături ale poporului nostru, cea care i-a dat vitalitatea de nebiruit a străbaterii tuturor vicisitudinilor istorice. Marele istoric Nicolae Iorga sublinia pregnant forța morală pe care ne-a oferit-o conștiința redutabilă a sălășluirii noastre de milenii în vatra străbună: „Este vorba de un popor care prin strămoșii săi își are rădăcini de patru ori milenare: aceasta este mindria și puterea noastră”.

Formarea poporului român, acum două milenii, prin preluarea de către poporul dac a limbii latine, a fost unul din marile fenomene istorice care au avut loc în acel timp în estul și sud-estul continentului. Subliniind semnificația acestui fenomen, ca și a vechimii românilor pe aceste meleaguri, în *Raportul la Congresul IX al Partidului Comunist Român*, de acum două decenii, se arată

în acest sens: „*Avem o țara trumoasă și bogată, un popor hărnice și cutezător, care timp de peste două milenii, în anii grei de restriște, înfrățit cu codrii, riurile și văile și-a apărât glia, iar acum, sub conducerea partidului, își zidește o viață nouă*”. Acest proces istoric de uriașă însemnătate în istoria națională conferă poporului român o *vechime multimilenară neîntreruptă*, fără egal în această parte a Europei, izvor de legitimă mîndrie și tărie morală. Înscrisă în conștiința de sine a poporului nostru, vechimea multimilenară se definește astfel ca un liant indestructibil al fizionomiei spirituale a românilor.

Vechimea și *continuitatea* au contribuit hotărîtor la conturarea conștiinței de sine a poporului. Poporul nostru s-a știut dintotdeauna în aceeași vatră de viețuire, definită de Munții Carpați, Dunăre și Marea Neagră — aceasta fiind o caracteristică esențială a existenței sale, pe care întreaga noastră istorie o ilustrează convingător. De la strămoșii geto-daci, pe care istoria scrisă a omenirii îi consemnează pentru prima oară la 514 î.e.n. apărîndu-și cu bărbăție pămîntul natal, și pînă astăzi, poporul român — unitar și omogen etnic — a fost singur stăpîn al patriei sale, și-a impus prin vremuri, nu rareori potrivnice, existența perenă în vatra străbună. Nu am plecat de aici nicăieri și nu am venit de niciunde — așa cum pretinși istorici încearcă să arate, pentru a ne știrbi drepturile inalienabile asupra pămîntului nostru — ci am fost și am rămas aici dintotdeauna, din timpurile cele mai îndepărtate și pînă astăzi. Nu există palmă de pămînt din vatra străbună care să nu fi fost aureolată de jertfa înaintașilor, să nu poarte semnul inconfundabil al prezenței noastre statornice prin milenii pe acest pămînt. Este o datorie a istoricilor noștri — arată secretarul general al partidului — „să dea o ripostă fermă, științifică, materialist-dialectică, acelor încercări de a demonstra că pe aceste meleaguri a fost un vid. Vidul nu pe aceste meleaguri a fost, ci, poate, în conștiința acestor istorici, care, servind interese străine de națiunile și popoarele lor, lucrînd în interesul politicii imperialiste, de dominație, încearcă în continuare, ca și în trecut, să învenineze și să dezbinе oamenii muncii de diferite naționalități”.

Cartea conștiinței de sine a poporului român dezvăluie cu limpezime o altă trăsătură definitorie a evoluției sale prin secole și mi-

lenii: *unitatea*. Poporul român și-a păstrat, de-a lungul veacurilor, în pofida trecătoarelor dominații străine, a încercărilor unor mari puteri vecine de a-i șterge propria sa identitate, unitatea sa lingvistică, de cultură și de civilizație — trăsături definitorii specifice, cu puține similitudini în istoria altor popoare.

Pe un fond etnic străvechi și viguros, poporul nostru și-a păstrat limba strămoșască, aceeași pe toată întinderea pământului românesc, a transmis, ca bunuri de preț, din generație în generație, datini și obiceiuri care-i definesc profilul spiritual omogen. Unitatea — manifestată plenar și în forme dintre cele mai diversificate — a constituit de-a lungul istoriei o redutabilă armă de luptă, o pavăză puternică în fața tendințelor marilor puteri străine de a-și impune și permanentiza dominația, de a anihila forța de rezistență și voința de dănuire a poporului român.

Vechimea, continuitatea, unitatea constituie magistralele istoriei noastre, și ca atare, esența glorioaselor pagini ale cărții de istorie a poporului român. Pagini dense, de eroism și abnegație, de efort continuu pentru apărarea drepturilor sacre de libertate și existență de sine stătătoare, de pilduitoare fapte de luptă și muncă pentru măreția patriei, pentru dezvoltarea neîntreruptă a procesului social-economic al țării. Faptele și jertfele generațiilor de înaintași întregesc conștiința de sine a poporului român, îi dau forța biruitoare de a păși cu demnitate și încredere în viitor, spre civilizația comunistă.

Plămădirea propriului destin

Aceste adevăruri esențiale ale experienței istorice a poporului român au fost puse în lumina lor reală, reasezate la locul cuvenit în patrimoniul spiritual național de partidul comunistilor — forța politică cea mai consecvent devotată intereselor fundamentale ale României. Moment de cotitură în întreaga evoluție economică, socială și spirituală a țării, Congresul IX al Partidului Comunist Român a restituit conștiinței naționale întreaga ei demnitate, a redat poporului istoria reală a patriei, adevărurile ei fundamentale, conferindu-le cele mai înalte semnificații.

Evidențiind că partidul nostru comunist este continuatorul firesc al luptei neîncetate dusă de poporul român pentru neatințarea

țării, pentru făurirea națiunii și a statului național unitar, pentru accelerarea progresului social al României, Congresul IX a reprezentat o adevărată punte de legătură între trecutul, prezentul și viitorul țării: „*Istoria — s-a afirmat cu tărie acum două decenii la înaltul forum al comuniștilor — trebuie să prezinte întregul proces al luptei revoluționare în complexitatea sa, să pornească de la analiza științifică a realității sociale, să înfățișeze faptele nu după dorințele subiective ale oamenilor, nu după nevoi politice de moment, după criterii de conjunctură, ci așa cum s-au petrecut ele, corespunzător adevărului vieții*”.

Numai în acest chip, istoria, ca știință, și își poate valorifica imensul ei potențial formativ și educativ pentru masele populare, doar astfel adevărurile esențiale ale trecutului nostru național devin forțe motrice ale conștiinței de sine a poporului, ale mersului său victorios pe calea socialismului. Fructificând plenar învățămintele trecutului — s-a subliniat la Congresul IX — asigurăm dezvoltarea organică, firească a societății românești, conștiință de trecutul său glorios de luptă, pentru existența liberă și progres social și național. „*Valoarea unei istorii cu adevărat științifice constă în înfățișarea obiectivă a faptelor, în interpretarea lor justă, constituind astfel o oglindă a conștiinței de sine a poporului, a claselor, înmănunchind experiența de viață și de luptă a conducătorilor*”.

• Istoria patriei — care reprezintă tocmai această carte a „experienței de viață și de luptă” a poporului nostru, de-a lungul mileniilor — constituie astăzi temeiul esențial al educației patriotice. „*Stabilirea locului în istorie — preciza secretarul general al partidului, în magistrala cuvintare rostită la Plenara din 1-2 iunie 1982, document integrat, conform hotărârii Conferinței naționale din 1982 și Congresului XIII, Programului partidului —, a originii și continuității în bazinul carpato-dunărean ale poporului român constituie fundamentul oricărei activități ideologice, teoretice și politico-educative. Nu se poate vorbi de educație patriotică socialistă fără cunoașterea și cinstirea trecutului, a muncii și luptei înaintașilor noștri*”.

În condițiile edificării societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării României spre comunism cunoașterea și cinstirea trecutului național constituie, pentru întregul

Amplul dialog cu poporul, cu țara este marcat de prezența președintelui Nicolae Ceaușescu, împreună cu tovarăsa Elena Ceaușescu, pe locurile istoriei noi și eternei Români

nostru popor, chează la dezvoltării pe coordonatele istorice firești. Subliniind esența noii istorii a României socialiste, secretarul general al partidului arăta, de la înalta tribună a Congresului XIII al Partidului Comunist Român, că „aniversarea a 40 de ani de la victoria revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, a deschis o nouă eră în istoria bimilenară a patriei noastre. Patruzeci de ani reprezintă, în istorie, o perioadă foarte scurtă; dar în acești ani poporul român, sub conducerea gloriosului nostru partid comunist, a parcurs mai multe etape istorice de la societatea burghezo-moșierească la societatea socialistă multilateral dezvoltată”.

Voința fermă de a fi noi înșine, capacitatea extraordinară de a ne plămădi propriul destin, fără nici o intervenție din afară, hotărârea de a nu precupeți nici un efort pentru a ne apăra independența și suveranitatea națională, integritatea pământului străbun — toate acestea sînt caracteristici esențiale ale evoluției istorice multimilenare a poporului nostru, coordonate fundamentale ale conștiinței sale de sine, pe care le prețuim și cu care ne identificăm. Iată de ce istoria reprezentă pentru întregul nostru popor cartea conștiinței sale de sine, adevărat îndreptar pentru făurirea — prin eforturile noastre — a unui viitor strălucit, comunist, în vatra străbună.

Evocăm, cu îndreptăţită mândrie, istoria eroică, de secole, a poporului român, în decursul căreia a ars mereu vie flacăra luptei pentru libertate şi neatinţare, pentru scuturarea jugului exploatării şi asupririi, pentru afirmarea deplină şi neîngrădită a geniului său creator, pentru asigurarea progresului şi civilizaţiei patriei noastre.

NICOLAE CEAUŞESCU

Deceniile
Epocii Ceauşescu

ISTORIA ROMÂNILOR ÎN ARTA MONUMENTALĂ (III)

VALERIU BUDURU, MARIAN ŞTEFAN

Avind drept repere operele sculpturale ridicate în ultimele două decenii pentru păstrarea amintirii faptelor de glorie ale înaintaşilor, am străbătut — prin reconstituirile publicate în numerele recente ale revistei¹ — câteva din marile trasee ale istoriei româneşti. Am păşit, astfel, pe urmele marilor noştri voinici — cititori şi apărători de ţară —, care în fruntea oştilor româneşti au luptat cu eroism şi neînfricare pentru apărarea vetrei străbune. Am poposit în câteva din locurile care amintesc cu glasul şi puterea veacurilor de luptă românilor pentru unire, începînd cu marea înfăptuire a lui Mihai Viteazul, voievodul care în urmă cu aproape patru secole a legat într-o unică stemă stelele celor trei ţări române, pînă la marea unire din 1918.

Urmărind în continuare suta de monumente ridicate în aceşti ani pe glorioasele traiectorii ale istoriei noastre, rememorăm acum, prin intermediul acestor emoţionante cronici în bronz, în platră şi marmură, alte momente din trecutul de luptă al poporului român. Momente de impresionantă afirmare a voinţei poporului nostru de a trăi în libertate, de a fi deplin stăpîn în ţara sa, cum sînt revoluţiile românilor din 1821 şi 1848, marea biruinţă de la 1877-1878 pentru cucerirea deplină a independenţei de stat a României, răscoalele din 1514, 1784 şi 1907. „Noi — arăta tovarăşul Nicolae Ceauşescu, referindu-se la marile bătălii purtate de masele populare pentru dreptate socială, unitate şi independenţă naţională — considerăm că toate aceste evenimente trebuie menţinute treze în memoria şi conştiinţa poporului, a tineretului, pentru că ele jalonează procesul istoric de formare şi dezvoltare a naţiunii noastre. Numai continuînd vechile tradiţii de luptă, eforturile pentru dezvoltarea ştiinţei şi culturii, poporul nostru îşi va putea înfăptui năzuinţa de a trăi într-o societate socialistă superioară, de a-şi făuri viaţa în mod liber, aşa cum doreşte el”.

Inaugurate — multe din ele — în prezenţa secretarului general al partidului, preşedintele ţării, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, şi a tovarăşei Elena Ceauşescu, monumentele care marchează aceste evenimente de răscruce în istoria noastră îşi sporesc semnificaţia lor ca expresie a preţuirii şi recunoştinţei pe care partidul, secretarul său general le poartă trecutului de luptă al poporului. Aflaşi mereu în mijlocul poporului, într-un permanent dialog cu masele muncitoare, prezenţa tovarăşului Nicolae Ceauşescu şi a tovarăşei Elena Ceauşescu la aceste festivităţi a rămas înscrisă ca înălţătoare manifestări ale patriotismului, ale respectului şi recunoştinţei faţă de jertfele şi lupta înaintaşilor şi, în acelaşi timp, ca un flerbinte legămint faţă de trecutul eroic şi faţă de prezentul şi viitorul luminos al patriei.

¹ Magazin istoric, nr. 4 şi 6/1985.

Din toate cele trei țări române

Un astfel de moment a fost înregistrat la 17 mai 1973, la Blaj, cu prilejul aniversării a 125 ani de la revoluția din 1848. În această zi, Blajul — gazda atîtor memorabile evenimente ale istoriei românești — a cunoscut din nou freamătul marilor sărbători. Peste 70 000 cetățeni veniți din toate colțurile Transilvaniei au luat parte la festivitățile organizate cu prilejul acestei aniversări. În entuziasmul celor prezenți, secretarul general al partidului a inaugurat, pe Cimpia Libertății, un impresionant ansamblu sculptural care reunește 24 busturi ale unor fruntași ai revoluției de la 1848 și ai luptei pentru libertate națională din toate cele trei țări românești, mulți dintre ei prezenți la istorica adunare de la Blaj, în mai 1848. „*Are, de asemenea, valoare de înalt simbol — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — faptul că pe Cimpia Libertății de la Blaj, împreună cu Avram Iancu, Simion Bărnuțiu, George Barițiu, Timotei Cipariu, Al. Papiu-Ilarian și ceilalți fruntași revoluționari ardeleni, se găseau și militanți revoluționari din celelalte provincii românești, ca Alexandru Ioan Cuza, Vasile Alecsandri, Alecu Russo, Costache Negri, Gheorghe Sion, Dimitrie Brătianu și alții. Aceasta a fost o expresie elocventă a frăției de luptă a tuturor românilor de la 1848 pentru realizarea revendicărilor revoluției burghezo-democratice, pentru afirmarea dorinței și voinței de unitate națională, de făurire a statului național unitar*”.

Subliniind vigoarea cu care cei peste 40 000 cetățeni prezenți la adunarea de la Blaj din mai 1848 și-au exprimat voința de luptă, tovarășul Nicolae Ceaușescu scotea în evidență, în același timp, semnificația pe care a avut-o faptul că „*alături de țărani, muncitorii și meseriașii români, în masa participanților la adunarea populară de la Blaj se aflau și iobagi unguri, sași și secui, care simțeau că, luptînd împreună cu revoluționarii români, își vor putea împlini visurile și aspirațiile, se vor putea elibera din lanțurile exploatații, vor putea cuceri o viață mai dreaptă, mai bună, o viață liberă*”. În aceeași cuvîntare, secretarul general al partidului, președintele țării, reliefa: „*Să nu uităm niciodată învălmășeștele istoriei, care arată că numai în strînsă unitate, muncind și luptînd cot la cot, oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate, își pot făuri viața în mod conștient, liber, așa cum o doresc. Vremurile s-au schimbat în interesul și spre binele popoarelor. Aici, în această parte a Europei, unde își exercita dominația Imperiul habsburgic, există astăzi state socialiste vecine și prietene, între care nu sînt motive de animozități și vrajbă, ale căror popoare pășesc umăr la umăr, în strînsă unitate, pe calea edificării socialismului și comunismului*”.

Citîva ani mai tîrziu, la 14 mai 1977, grupului, celor 24 de busturi i s-a adăugat un nou ansamblu monumental alcătuit dintr-o poartă monumentală, „poarta istoriei”, înaltă de

16 m, străjuită de statuile a trei fete, ce simbolizează Moldova, Țara Românească și Transilvania.

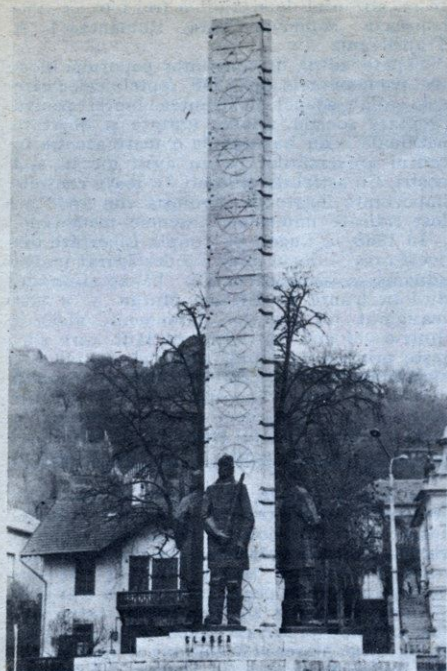
Săpate adînc în conștiința poporului nostru, evenimentele din 1848, faptele celor care s-au aflat atunci în fruntea luptei pentru dreptate socială, pentru unitate și libertate națională, s-au bucurat de o mare atenție în cadrul aniversărilor ce au avut loc în anii noștri. Cu astfel de prilejuri, în toate centrele importante legate de revoluția din 1848 au fost ridicate numeroase însemne memoriale.

În 1968, la Lugoj, pe Cimpia Libertății din acest oraș — locul unde s-a desfășurat marea adunare a revoluționarilor bănățeni, avîndu-l în frunte pe Eftimie Murgu — a fost inaugurat un sugestiv monument, alcătuit dintr-o coloană sub formă de lanț, care sfîrșește printr-o sa ruptă, sugerînd idealul descătușării sociale și naționale, pentru triumful căruia au luptat înaintașii noștri. Un alt semnificativ monument a fost ridicat în 1980 la Lutița, județul Harghita, în amintirea adunării revoluționarilor secui din 3 octombrie 1848.

O bogată galerie de busturi și statui ale fruntașilor revoluționari pașoptiști completează aceste emoționante semne ale recunștinței aduse luptătorilor patrioți care, la mijlocul veacului trecut, au dat expresie voinței întregului popor român de a trăi liber și demn în patria sa: busturi și statui i-au fost ridicate lui Avram Iancu la Baia de Cris, Brad, Tirgu Mureș și în comuna Avram Iancu; lui Andrei Mureșanu — la Brașov; lui Nicolae Bălcescu — la Pitești, Miercurea Ciuc, Cluj-Napoca, Tirgu-Mureș, Cristuru Secuiesc, Toplița, Sibiu, Sfîntu Gheorghe; lui Gheorghe Magheru — la Caracal; lui Găbor Aron — la Tirgu Secuiesc; lui George Barițiu — la Brașov; lui Radu Șapcă — la Corabia; lui Ioan Buteanu — la Abrud; lui Alecu Russo — la Birlad și Bacău; lui Simion Bărnuțiu — un complex monumental la Simmihaiu Almașului, județul Sălaj.

Emoționante cronici ale Independenței

Pe firul istoriei românești, revoluția de la 1848 și Unirea Principatelor au fost hotărîtoare pentru pregătirea altui mare moment înscris în cronică de aur a țării — Independența absolută de stat a României. Expresie a înaltei prețurii față de luptele și jertfa celor care la 1877 au înscris nemuritoare pagini de vitejie și eroism, numeroase monumente ale Independenței împinzesc, de asemenea, pămîntul patriei. Iasul, de exemplu, găzduiește un grandios ansamblu sculptural consacrat Independenței. Momentul inaugurării sale — 15 septembrie 1980 — rămîne el însuși o expresie elocventă de afirmare a prețurii și recunoașterii față de faptele înaintașilor, festivitatea desfășurîndu-se în prezența tovarășului Nicolae Ceaușescu și a tovarășei Elena Ceaușescu.

Necurmatele bătălii purtate de poporul nostru pentru libertate și independență națională, pentru dreptate socială și progresul general al patriei și-au găsit în anii Epocii Nicolae Ceaușescu admirabile reprezentări artistice. Monumentul „Horea, Cloșca și Crișan” din Cluj-Napoca

Impresionant prin dimensiunile sale, monumentul se relevă și prin forța sa evocatoare. Pe un pedestal masiv, înalt de 6 m, se află, ca o întruchipare a Patriei, statuia din bronz a unei femei, cu o înălțime de 11 m, în mină cu un steag desfășurat, simbolizând permanența idealului de independență.

Părțile laterale ale pedestalului au fost împodobite cu ample basoreliefuli din bronz, în suprafață de peste 100 m², ce ilustrează momente semnificative din lupta poporului nostru pentru unitate și independență națională. Pe frontonul monumentului se văd incrustate cuvintele de adâncă și emoționantă cinstire rostite de tovarășul Nicolae Ceaușescu, cu prilejul sărbătoririi Centenarului Independenței: „Eroismul înaintașilor de acum un secol va trăi veșnic în conștiința profund recunoscătoare a întregii națiuni, iar opera făuririi cu singele lor, de generațiile de la 1877, va străluci întotdeauna în istoria noastră ca una din cele mai mari izbzi pe drumul libertății, progresului, independenței și fericirii poporului român”.

O nouă festivitate — un an și ceva mai târziu. La 9 iunie, 1982, în piața noului centru civic al municipiului Oradea, mii și mii de locuitori ai acestei mari așezări transilvane au trăit clipele emoționante ale prezenței în mijlocul lor a secretarului general al partidului, președin-

tele țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu și a tovarășei Elena Ceaușescu, aflați într-o vizită de lucru pe plaiuri bihorene. Istoria, cu marile și nesecatele ei izvoare de învățăminte, a fost și ea prezentă la această întâlnire. Tovarășul Nicolae Ceaușescu a inaugurat Monumentul Independenței, ca „un simbol al luptei înfrânte a oamenilor muncii de pe aceste meleaguri, fără deosebire de naționalitate, pentru dezvoltarea economico-socială, pentru independența patriei noastre — România” — cum l-a caracterizat conducătorul partidului și statului nostru, în cuvântarea pe care a rostit-o —, un simbol al hotărârii poporului „de a face totul pentru întărirea continuă a patriei, a independenței și suveranității ei”.

Monumentul ilustrează, în imagini simbolice, pagini eroice din lupta pentru independență. Pe un postament din beton, în mai multe trepte, se înalță un soclu masiv, purtând un grup de țărani în costume specifice locului: ei simbolizează pe cei care, prin munca și lupta lor, au menținut mereu treaz idealul unității și independenței naționale. Pe laturile soclului sînt montate basoreliefuli din bronz ce redau scene din timpul războaiului pentru cucerirea independenței: trecerea Dunării de către oștile române, momente din timpul luptelor de la Plevna, Rahova și Vidin și imagini sugerind contribuția bihorenilor la obținerea victoriei României în campania din 1877-1878. Pe fațada principală a soclului au fost incrustate aceste cuvinte rostite de tovarășul Nicolae Ceaușescu: „Partici-

Maiestuoasa statuie equestră a lui Avram Iancu ridicată la Tirgu Mureș

Monumentul Independenței de la Calafat

parea a numeroși voluntari transilvăneni înrolați sub drapelul românesc la războiul pentru cucerirea independenței de stat a României a constituit o pagină impresionantă de solidaritate națională, realizarea uneia dintre cele mai de seamă năzuinți ale întregului nostru popor”.

Este sintetizat astfel un adevăr fundamental al istoriei românești și anume că Independența, asemenea tuturor marilor împliniri istorice, a fost fapta întregului nostru popor, peste granițele politice artificiale ce despărțeau țările române. La înfăptuirea actului istoric de la 9 mai 1877, entuziasmul a fost la fel de puternic de o parte și de alta a Carpaților, în procesul de înfăptuire a marelui ideal înscriindu-se și contribuția românilor din teritoriile ce continuau să fie detașate prin hotare nefirești de trupul țării.

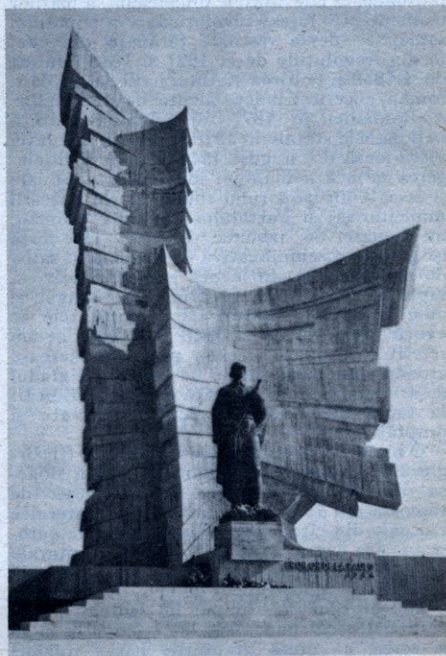
Recunoștința poporului față de înaintașii care au înscris pagini de eroism la 1877 și-a găsit o frumoasă întruchipare și în Monumentul Independenței de la Corabia, ridicat, ca atâtea alte monumente făurite în ultimele două decenii pe întreg cuprinsul patriei, la indicația secretarului general al partidului. Aflat într-o vizită de lucru în județul Olt, la 23 mai 1985, tovarășul Nicolae Ceaușescu a tăiat panglica inaugurală a monumentului ce se ridică nu departe de locul pe care fusese construit, în 1877, podul peste Dunăre de la Corabia. Masiva compoziție, înaltă de 15 m, este închinată momentului trecerii ostirii române peste Dunăre, pentru a consfinți,

prin vitejia și eroismul său, independența absolută de stat proclamată la 9 mai 1877. Părțile laterale ale soclului, ce susține un impresionant grup statuar, au fost decorate cu basoreliefuluri reprezentând scene din timpul trecerii Dunării de către armatele române, sprijinul pe care poporul l-a acordat ostirii, secvențe din aprigele bătălii pentru înfrângerea forțelor otomane. O placă de marmură poartă inscripția: „Inaugurat în prezența tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România, și a tovarășei academiciene doctor inginer Elena Ceaușescu, mai 1985”.

Zecile de mii de cetățeni ai orașului Corabia și ai localităților învecinate participanți la această emoționantă solemnitate ovaționează îndelung pe tovarășul Nicolae Ceaușescu și tovarășa Elena Ceaușescu, mereu prezenți la marile întâlniri cu trecutul nostru istoric. Luînd cuvîntul, secretarul general al partidului spune: „Aș dori să adresez calde felicitări realizatorilor acestui monument, care reamintesc și va reaminti întotdeauna despre lupta eroică a soldaților, a poporului nostru pentru independență, pentru libertate, pentru formarea națiunii și a statului național român”.

Alte monumente la Bacău și în diferite localități din Dobrogea — acest străvechi pământ românesc, reunit cu patria-mumă în 1878, după mai bine de patru veacuri și jumătate de dominație străină, — altele, multe altele, în localitățile aflate de-a lungul Dunării.

Păuliș: monumentul eroilor din războiul antifascist

La Giurgiu, de exemplu, în imediata vecinătate a Muzeului luptei pentru independența poporului român, organizat din inițiativa tovarășului Nicolae Ceaușescu, se află, din 1977, „Aleea eroilor care s-au jertfit în războiul din 1877, pentru împlinirea idealurilor de libertate națională ale poporului român”, o alee străjuită de busturile a 23 eroi ce și-au înscris numele în cartea de aur a luptei pentru independență. La Calafat, vechilor însemne ridicate aici de-a lungul timpului li s-a adăugat, în anii noștri, încă unul: un grup statuar — un tunar, un vinător și un dorobanț — fixat pe un soclu decorat cu basoreliefuli ce înfățișează scene din timpul trecerii Dunării de către ostașii români. Monumentul a fost înălțat pe faleza fluviului, acolo unde s-a aflat instalată vestita baterie de artilerie ce purta numele lui Ștefan cel Mare.

Omagiu fierbinte întregii țărâni

În decursul istoriei lor, românii au avut de înfruntat nu o dată împotrivirea unor puternice forțe asupritoare. Punind în evidență acest adevăr, tovarășul Nicolae Ceaușescu releva că istoria poporului nostru nu poate fi înțeleasă decît ca „istoria unor necontenite lupte de clasă, a bătăliilor purtate de masele populare, pentru libertate și dreptate socială, pentru apărarea ființei naționale și neamului, pentru progres și civilizație”.

Această idee-forță exprimată de tovarășul Nicolae Ceaușescu oferă celea înțelegerii profunde, la adevăratele dimensiuni, a marilor momente ale luptei revoluționare a poporului român — de la răscoale țărănești din evul mediu, revoluțiile de la 1821 și 1848, Unirea de la 1859 și făurirea statului național modern român, cucerirea independenței de stat depline a României în 1877, desăvîrșirea unității naționale și statale în 1918 și pînă la revoluția victorioasă din august 1944. Ea oferă înțelegerea adîncă a măreției idealurilor naționale și sociale ale poporului român și ale mișcării muncitorești și Partidului Comunist Român, încununate de izbîndă. Această idee-forță își găsește o semnificativă ilustrare și în salba de monumente care evocă marile ridicări la luptă ale poporului nostru. De-a lungul și de-a latul țării, alături de monumentele ce evocă revoluția de la 1848 și la care ne-am referit la începutul acestor pagini, numeroase alte însemne sculpturale ne poartă cu gîndul de-a lungul istoriei marcată de marile ridicări la luptă ale poporului pentru libertate și dreptate.

O impunătoare statuie în bronz a lui Gheorghe Doja, ridicată în comuna sa natală Moacșa, din județul Covasna, ne amintește de răscoala din 1514, una din cele mai puternice răscoale din cîte a cunoscut evul mediu european. Așa cum o suită de însemne sculpturale înălțate în acești ani ne evocă marea răscoală a țărănilor transilvăneni de la 1784, chipurile conducătorilor săi. Chipul lui Horea, despre care Bălcescu spunea că „luă secura în mînă și scrisese cu dînsa drepturile nației române

și programul politic al revoluțiilor ei viitoare”. În reprezentările lăsate de artiștii timpului său, Horea apare așa cum îl descrie atît de inspirat și Octavian Goga: „Un obraz de țaran, o față arsă de soare, brăzdată de crețuri adînci ca tăieturi de cuțit, cu părul lung încununînd fruntea largă, căzut cuvioșos pe umeri”. Așa ne este înfățișat și de numeroasele monumente ce i-au fost închinat în anii noștri. Așa ni-l înfățișează, alături de Cloșca și Crișan, ceilalți doi conducători ai marii ridicări la luptă a țărănilor, și monumentul inaugurat în 1974 la Cluj-Napoca. Pe un soclu de formă triunghiulară, se ridică o amplă compoziție sculptural-arhitectonică, compusă dintr-o coloană înaltă, cu fațadele decorate în stilul stilpilor de case din Munții Apuseni, și statuile din bronz ale celor trei martiri care o flanchează pe trei laturi.

În salba de monumente ridicate în acești ani spre gloria înaintașilor și-au găsit un loc firesc însemnele ce poartă peste ani amintirea revoluției de la 1821, moment de răscurce în desfășurarea istoriei poporului nostru. „Revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu — precizează Programul Partidului Comunist Român — marchează începutul istoriei moderne a României, moment de cotitură în lupta pentru libertate și dreptate socială, pentru scuturarea jugului dominației străine și afirmarea drepturilor naționale ale poporului român”.

Spre cinstirea marelui conducător al revoluției de la 1821, unul din cei mai reprezentativi conducători ridicați din rîndul maselor și care s-au jertfit pentru triumful nobililor idealuri de dreptate socială și libertate națională, a fost inaugurată în 1968, în centrul municipiului Slatina, o statuie care ni-l înfățișează pe Tudor într-o atitudine maestuoasă, cu pistoalele la briu și sabia în mîna dreaptă; privirea fi cîtă departe, ațintită ușor peste umărul drept.

În 1971, cu prilejul împlinirii a 150 ani de la revoluția condusă de Tudor Vladimirescu, busturi ale marelui înaintaș au fost dezvelite în comuna sa natală, Vladimir, județul Gorj, în municipiul Ploiești și în orașul Drăgășani.

Emoționante mărturii ale prețuririi ce se acordă istoriei, luptei și jertfelor înaintașilor sînt și monumentele ridicate în acești ani în memoria marii răscoale a țărănilor din primăvara anului 1907, care — cum se arată în Programul Partidului Comunist Român — a reprezentat „una din paginile glorioase ale luptei sociale a poporului român”. 1907 este anul în care — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — un strigăt „venit din adîncul veacurilor de împlinire: «Vrem pămînt!» a devenit lozincă generală care a ridicat la luptă țărînimea din Moldova, apoi din Muntenia și Oltenia”.

Despre această puternică ridicare la luptă amintesc și monumentele înălțate la Craiova, Pitești, Alexandria, București și în diferite alte locuri, cărora, în 1977, cu prilejul împlinirii a 70 ani de la răscoala din 1907, li s-au adăugat alte trei, la Flămînzii, Botoșani și Băilești, județul Dolj. Remarcabil ca idee și

realizare artistică, ansamblul monumental din municipiul Botoșani este compus din trei panouri pe care au fost montate reliefuli din bronz: în centru, momentul răscăleii, în jur, imagini ce semnifică ipostazele istorice ale țaranului român: producător al bunurilor materiale, creator și păstrător al limbii și culturii populare, apărător al libertății și independenței patriei. Sub panoul central se văd gravate aceste cuvinte ale secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu: „*Aducem omagiul nostru fierbinte întregii țărănime, care a purtat cu vitejie, timp de secole, flacăra progresului pe pământul României, a luptat pentru dreptate socială, unitate și independență națională și care astăzi, în strînsă alianță cu clasa muncitoare, cu toți oamenii muncii constituie cheazăia libertății și suveranității patriei noastre, a victoriei socialismului și comunismului*”.

Eroilor căzuți în apriga luptă împotriva fascismului

În această emoționantă cronică „scrisă” în tăria bronzului, a pietrei și a marmurei, își ocupă, firește, locul cuvenit Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944, cea mai profundă revoluție din istoria poporului nostru. Compoziții sculpturale, basoreliefuli și busturi reînvie paginile vibrante ale luptei revoluționare desfășurate de clasa muncitoare, de întregul popor, sub conducerea partidului comunist, promotorul și organizatorul unității forțelor democratice și antifasciste, creatorul României socialiste, țară independentă, suverană, stăpînă pe propriul ei destin.

Astfel de pagini de luptă eroică și muncă îndrîjită pentru binele patriei ne sugerează, de exemplu, monumentul consacrat Victoriei, inaugurat la 25 octombrie 1968, în municipiul Constanța. O sugestivă compoziție ce reliefează două momente esențiale din istoria României: insurecția națională antifascistă și antiimperialistă din august 1944 și edificarea socialismului în patria noastră. Simbol al Victoriei — statuia unei femei, înaltă de peste 7 m, într-o atitudine avîntată; de-o parte și de alta a soclului — ample altoreliefuli, înfățișînd scene din timpul aprișorilor confruntări din anul 1944 și momente ale activității intense de construire a socialismului.

În altă parte a țării, la Covasna, a fost inaugurat, la 9 mai 1973, în semn de cinstitie a eroilor români căzuți în războiul antifascist, monumentul „Eliberatorul”: un ostaș român, în mîna dreaptă cu o pușcă, iar în cea stîngă, ridicată deasupra capului, cu o ramură de stejar. La Drobeta-Turnu Severin, un grup statuar, inaugurat în 1974, alcătuit din trei personaje — un țaran, un muncitor și un intelectual — simbolizează unitatea de voință și acțiune a forțelor patriotice, a întregului nostru popor, care în zilele revoluției din

august 1944 a acționat cu abnegație și dăruire, sub conducerea comunistilor, pentru zdrobirea hitleristilor. Pe soclul care susține grupul a fost dăltuită o amplă friză ce redă scene din timpul luptelor insurecționale.

Deosebit de impresionant prin mesajul pe care îl poartă — semn de venerație și recunoștință, dar și îndemn la veghe pentru ca astfel de crime să nu se mai repete niciodată — este monumentul de la Moisei, în județul Maramureș. Aici, în marginea localității, pe locul numit „La Groși”, la 13 august 1972, a fost inaugurat un impresionant grup de 12 statui, cinstind memoria celor 29 patrioți maramureșeni uciși, la 14 octombrie 1944, de către ocupanții horthyști, pentru că s-au ridicat împotriva celor ce le cotropiseră vatra străbună.

Numeroase monumente ridicate în acești ani — printre care cele de la Miercurea Ciuc, Sighetul Marmăției, Păuliș, Dej, Sinaia — slăvesc eroismul ostașilor noștri căzuți în luptele pentru eliberarea patriei de sub dominația hitleristă. La 18 septembrie 1974, în municipiul Sfîntu Gheorghe, unul din orașele care a fost eliberat de sub ocupația hitleristo-horthyistă de către diviziile române, în colaborare cu armatele sovietice și cu sprijinul activ al locuitorilor români și maghiari, a fost, de asemenea, inaugurat un monument consacrat eroismului ostașului român. Aflat într-o vizită de lucru în județul Covasna, tovarășul Nicolae Ceaușescu a cinstit cu prezența sa festivitățile de inaugurare a acestui monument — „încălinat” — cum preciza secretarul general al partidului în cuvîntarea rostită cu acest prilej — *luptei pentru eliberarea patriei de sub dominația Germaniei hitleriste și trecerea la fîurirea unui viitor nou, independent*”.

Pe o colină, la intrarea în orașul Sfîntu Gheorghe, se ridică statuia de bronz a unui ostaș, echipat de luptă, avînd înălțimea de 8 m. Împreună cu pedestalul, pe care se află inscripția: „Glorie eternă eroilor armatei române”, monumentul atinge înălțimea de aproape 18 m, dominînd împrejurimile. „*Fie ca acest monument — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — să simbolizeze hotărîrea armatei noastre, a oamenilor muncii de pe aceste meleaguri, români și maghiari, de a face totul pentru a asigura independența și suveranitatea patriei, triumful societății socialiste multilaterale dezvoltate și al comunismului în România!*”

Aflate pe întreg întinsul țării, marcînd — asemenea unor borne de lumină — marile trasee ale istoriei românești, monumentele istorice dau expresie sentimentelor de prețuire și recunoștință pe care poporul le poartă faptelor de glorie ale înaintașilor. Prețuire și recunoștință pe care președintele Nicolae Ceaușescu a definit-o în mod alt de inspirat: „*Ne plecăm cu venerație în fața eroilor națiunii, în fața celor care nu și-au preocupat viața pentru a asigura libertatea și progresul poporului român, care au pus, la timpul lor, o piatră la temelie marelui edificiu pe care îl înălțăm astăzi, pe meleagurile României socialiste*”.

DIMENSIUNEA UNIVERSALĂ A ISTORIEI ROMÂNILOR

Conf. univ. dr. IULIAN CÂRȚĂNĂ, prorector al Universității București

Aflat la convergența unor mari civilizații ale omenirii, dar adeseori și în raza sferelor de dominație ale imperiilor vremii, poporul român a creat în decursul istoriei o originală și durabilă civilizație materială și spirituală, dînd, în același timp, un greu tribut de jertfe pentru apărarea gliei sale străbune, a libertății, independenței și ființei sale naționale.

Iubirea de neam și moșie, setea de adevăr și dreptate, bunătatea, generozitatea, ospitalitatea, conștiința propriei sale identități sînt trăsături fundamentale ale caracterului poporului nostru, ale filozofiei sale de viață. Aceste trăsături își au izvorul în respectul și admirația pentru propria sa istorie și, totodată, pentru valorile materiale și spirituale ale altor popoare. Într-o astfel de concepție privind relația cu lumile înconjurătoare își are izvorul ajutorul sincer și dezinteresat pe care românii, sub diferite forme, l-au acordat celorlalte popoare în lupta lor pentru eliberare națională și pentru afirmarea independenței. În decursul istoriei sale, poporul nostru s-a aflat în permanent contact cu popoarele vecine, cu celelalte popoare ale lumii, aducîndu-și contribuția sa la civilizația și progresul omenirii, la promovarea ideilor de pace, de prietenie și colaborare spre binele omenirii, beneficiind în același timp de solidaritatea altor popoare.

Această trăsătură fundamentală a evoluției istorice a poporului român, legătura strînsă între istoria sa și istoria celorlalte popoare, în primul rînd a celor europene, au fost relevate în plenitudinea lor cu deosebire în ultimele două decenii, grație orientărilor și conceptelor secretarului general al partidului nostru despre relația național-universal, în procesul istoric și elaborarea unei viziuni clare, profund științifice referitoare la dezvoltarea umanității. În opera de inestimabilă valoare teoretică și practică a tovarășului Nicolae Ceaușescu, în ansamblul conceptelor cu care secretarul general al partidului, președintele țării a înarmat cercetarea istoriei, găsim și teze de cea mai mare însemnătate privind relația dialectică dintre istoria poporului nostru și istoria universală, teze ce ajută nu numai la

o înțelegere clară, profund științifică a trecutului, ci, prin raportarea lor directă la problemele cruciale ale dezvoltării lumii contemporane, capătă o deosebită valoare practică. Prin obiectul său de studiu — faptele trecute ale oamenilor —, ca și prin modul de interpretare al lor, istoria aruncă punți de legătură între trecut, prezent și viitor, între popoare și civilizații. De aceea, în chip necesar, studierea trecutului constituie, în viziunea tovarășului Nicolae Ceaușescu, „o cauză nobilă, legată nemijlocit de eforturile pentru adîncirea cunoașterii reciproce dintre popoare, pentru înțelegere, bună vecinătate și conlucrare pașnică între ele”. Întreaga operă teoretică și activitatea practică ale tovarășului Nicolae Ceaușescu fac trimiteri la învățămintele istoriei, reflectă respect și încredere în spiritul creator al popoarelor. Studiind trecutul umanității, experiența pozitivă a oamenilor, dar și diferitele momente de discontinuitate în creația materială, cauzele acestei discontinuități, istoria trebuie să fie — potrivit concepției secretarului general al partidului — o știință a prezentului, o „puternică armă a prieteniei și solidarității între popoare”, un nesecat izvor de învățămintele care să slujească afirmării marilor idealuri ale omenirii.

Întreaga moștenire culturală și materială a umanității este rodul eforturilor comune ale popoarelor. Pornind de la acest adevăr, secretarul general al partidului nostru a elaborat teza cu privire la rolul hotărîtor al maselor populare în făurirea istoriei, în apărarea independenței naționale, în lupta împotriva dominației străine, pentru progresul general al societății. La scară universală, această teză pune în lumină rolul popoarelor în istorie, relevă efectele solidarității lor în promovarea marilor idei ale progresului și civilizației, în lupta împotriva politici de jaf și cîmpire purtată de marile imperii.

Deosebit de semnificativă în această privință este reliefaarea făcută de președintele Nicolae Ceaușescu cu privire la rolul hotărîtor al solidarității popoarelor, al tuturor forțelor progresiste ale umanității în eroica epoea antifascistă, în apărarea libertății și indepen-

FRANCISCO
XAVIERMINA
PEDRO
MORENO
VICTOR
ROSALES
VICENTE
GUERRERO
IGNACIO
LOPEZRAYON
GUADALUPE
VICTORIA
MIGUEL
BARRAGAN
PONCIANO
ARRIAGA
MIGUEL
RAMOS ARIZPE

A LOS
DEFENSORES
DE PUEBLA
DE ZARACOZA
EN 1862 Y 1863
A LOS
NIÑOS HEROES
DE CHAPULTEPEC
JUAN ALVAREZ
VALENTIN
COMEZ FARIAS
IGNACIO
DE LA LLAVE
FRANCISCO
ZARCO
JOSE MARIA
ARTEAGA
ANDRES
QUINTANA ROO

Amplul dialog al României socialiste pe plan internațional își găsește cea mai valoroasă expresie în acești 20 ani în cele peste 200 vizite efectuate de președintele Nicolae Ceaușescu, împreună cu tovarășa Elena Ceaușescu, în țări din Europa, Asia, Africa, America de Nord, America Latină, în convorbirile avute de șeful statului român în țară sau peste hotare cu peste 300 șefi de state și guverne, cu personalități ale vieții politice, economice, culturale din întreaga lume.

În imagine: iunie 1975. Președintele Nicolae Ceaușescu rostește o cuvântare la Sesiunea solemnă a Parlamentului mexican, subliniind necesitatea statornicirii unor relații de încredere și cooperare între toate popoarele, a păcii în lume

dentei, a civilizației umane. „Putem afirma că, prin amploarea și caracterul său, lupta desfășurată în cel de-al doilea război mondial împotriva fascismului a reprezentat cea mai puternică unire a popoarelor, a forțelor progresiste, democratice, din cîte a cunoscut omenirea. Tocmai această uriașă coalitie mondială în lupta pentru libertatea și independența popoarelor, pentru apărarea drepturilor lor de a fi stăpîne în propria țară a avut rolul hotărîtor în desfășurarea evenimentelor istorice, a întregului curs al războiului, a asigurat victoria asupra celui mai periculos dușman al civilizației umane”.

Pentru înțelegerea științifică a sensurilor evoluției istorice a omenirii — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu, în expunerea la Plenara lărgită a C.C. al P.C.R. din 1-2 iunie 1982 —, trebuie avut în vedere faptul că istoria omenirii „este istoria dezvoltării forțelor de producție și a relațiilor sociale; istoria luptelor de clasă, a luptei împotriva asupririi și dominației străine, pentru eliberare națională și dezvoltare de-sine-stătătoare, istoria înfruntării continue între vechi și nou”. Abordarea obiectivă a evoluției istorice a fiecărui popor, subliniază secretarul general al partidului, presupune respect pentru opera de cultură

și civilizație a poporului respectiv, pentru creația sa istorică.

Profund cunoscător al istoriei naționale și universale, secretarul general al partidului, președintele României socialiste a relevat în nenumărate prilejuri, în cadrul vizitelor în diferite țări ale lumii, în cuvântările rostite în parlamente sau în mari adunări populare, în timpul numeroaselor convorbiri pe care le-a avut cu mari personalități ale lumii, referindu-se pe larg la istoria popoarelor din Europa, a popoarelor din celelalte continente, virtuțile fiecărui popor, contribuția lui la crearea civilizației materiale și spirituale a omenirii. În acest context, tovarășul Nicolae Ceaușescu a pus în evidență ideea că interesul pentru istoria propriului popor izvorăște nu doar din neamseuita dragoste și respectul față de munca și lupta înaintașilor, ci și din sentimentul responsabilității pe care fiecare șef de stat și guvern și, în genere, fiecare om conștient al epocii actuale, trebuie să îl aibă față de destinele întregii umanități. Călea spre progres stă în înțelegere și colaborare, nu în dictat și forță. Oprindu-se asupra Europei, a sud-estului acestui continent — unde poporul român a stabilit strânse relații cu alte popoare încă din epocile îndepărtate ale istoriei sale — tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta, în mesajul adresat participanților la Congresul de studii sud-est europene desfășurat la București în 1974: „La marea școală a istoriei, popoarele sud-est europene au învățat că progresul și propășirea fiecăruia în parte sînt condiționate de cunoașterea, prețuirea și respectul reciproc, de dezvoltarea largă a colaborării dintre ele. Ori de cîte ori națiunile din această parte a lumii au conlucrat și s-au sprijinit, ele au dobîndit succese în lupta pe care au trebuit să o ducă pentru cucerirea și apărarea independenței și suveranității lor naționale”.

Pe aceste temeuri, tovarășul Nicolae Ceaușescu a formulat teza de maximă însemnătate în condițiile lumii contemporane cu privire la rolul istoriei ca factor de apropiere și înțelegere între popoare, ea avînd menirea să pună „în evidență atît ceea ce a fost valoros, progresist și a servit mersului înainte al societății, cit și pedicele ridicate de-a curmezișul evoluției și care au costat scump umanitatea, au întîrziat progresul unor națiuni”.

Secretarul general al partidului a subliniat în repetate rînduri rolul marilor mișcări revoluționare în procesul de afirmare a popoarelor, al personalităților care s-au dedicat luptei pentru progresul țărilor și națiunilor ai căror reprezentanți au fost.

Evenimentele istoriei recente, ca și acelea ale epocilor mai îndepărtate conduc spre concluzia de mare însemnătate teoretică pe care tovarășul Nicolae Ceaușescu a formulat-o în legătură cu caracterul obiectiv al dispariției marilor imperii, al afirmării libere și independente a tuturor popoarelor lumii. „Jugul asupririi străine — arăta secretarul general al partidului — poate frîna pentru un timp, poate întîrzia evoluția unui popor, dar nu-l poate împiedica să-și realizeze aspirațiile de libertate, unitate și progres, nu poate anihila

acțiunea legilor inexorabile ale dezvoltării sociale, dacă acest popor este hotărît să trăiască liber”.

Astăzi, într-o lume greu încercată de crize și convulsii, cînd aberanta cursă a înarmărilor nucleare amenință grav însăși existența planetei, tovarășul Nicolae Ceaușescu pune în fața istoricilor misiunea nobilă de a aprofunda cercetările în vederea desprinderii unor „concluzii pentru activitatea practică în lupta împotriva politicii de dominație imperialistă, colonialistă și promovarea dreptului popoarelor la viață liberă, la afirmarea nestîngîrită a ființei lor naționale, la dezvoltarea lor progresistă”.

Tot ce a făptuit secretarul general al partidului nostru în cei 20 ani de glorioasă istorie de cînd se află în fruntea partidului și națiunii reprezintă un mesaj istoric de pace și colaborare al poporului român, care, cum arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu „se pronunță în mod ferm pentru statornicirea de relații internaționale noi, bazate pe deplină egalitate în drepturi, pe respectul independenței și suveranității naționale, pe neamsec în treburile interne și avantaj reciproc, pe garantarea drepturilor fiecărui popor de a fi pe deplin stăpîn pe destinele sale, de a se dezvolta liber, corespunzător năzuințelor și aspirațiilor sale”.

Prin munca și activitatea sa, istoricul poate contribui la împlinirea acestor deziderate. Tocmai acest lucru îl avea în vedere tovarășul Nicolae Ceaușescu, cînd se adresa istoricilor români cu prilejul întîlnirii din 27 mai 1980: „Să ducem o astfel de politică, inclusiv în domeniul istoriei, încît să contribuim la crearea unui viitor al prieteniei și frăției tuturor popoarelor. În judecarea faptelor și evenimentelor istorice să ținem seama de ce trebuie să realizăm, de opțiunea noastră spre o politică generală de prietenie, de colaborare între popoare.”

Desfășurat sub înaltul patronaj al președintelui României socialiste, cel de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice de la București, din august 1980, a permis miilor de istorici din numeroase țări ale lumii să ia contact direct cu ideile șefului statului român despre rolul istoriei în vremurile noastre, expuse cu mare pregnanță în mesajul adresat participanților: „În actualele condiții internaționale, care sînt deosebit de complexe, cea mai înaltă îndatorire și răspundere a istoricilor este ca, studiînd dezvoltarea societății, evenimentele istorice, să desprindă din uriașa comoră de experiență acumulată de-a lungul mileniilor și să îmbogățească activitatea prezentă și viitoare cu învățăminte și concluzii pentru mersul înainte al popoarelor pe calea civilizației, pentru pacea și progresul întregii umanități”.

Istoricul zilelor noastre nutrește un sentiment de mîndrie pentru faptul că întreaga creație istorică românească din ultimele două decenii, pusă în slujba construirii societății socialiste multilateral dezvoltate, este expresia rolului pașnic, constructiv al națiunii noastre, un exemplu de înscriere a poporului nostru în istoria universală, acum, în apropierea unui nou mileniu.

„După părerea mea, țelul activității noastre trebuie să fie crearea unei Europe unite, bazată pe națiuni independente, pe colaborarea pașnică și egală în drepturi între toate statele, fără deosebire de orânduire socială sau de mărime” — idee programatică exprimată de președintele Nicolae Ceaușescu la Reuniunea la nivel înalt, care a adoptat Actul Final al Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa, Helsinki, 1 august 1975

ÎN CONSENS CU MERSUL ISTORIEI

Deceniile
Epocii Ceaușescu

CRISTIAN POPIȘTEANU

„Cunoșteam multe despre interesul pe care președintele Nicolae Ceaușescu îl acordă tuturor problemelor internaționale. Dar, întâlnindu-l personal, mi-a făcut plăcere să constat cât de cuprinzătoare e analiza pe care o face tuturor aspectelor vieții internaționale, înțregii problematice actuale, cât de mare este atașamentul său pentru pace și înțelegere între națiuni. Consider că, în cadrul tuturor activităților noastre, în tot ceea ce întreprindem, avem alături țara dumneavoastră, o țară ce se consacră plenar Națiunilor Unite, o țară care, în inițiativele din cadrul politicii internaționale, are o poziție foarte, foarte consecventă, în concordanță cu principiile O.N.U. Activitatea României a exercitat mereu o deosebită influență asupra țărilor membre ale O.N.U. Ea a obținut rezoluții de o importanță într-adevăr extraordinară pentru viața internațională, pentru comunitatea internațională”.

Sînt cuvintele secretarului general al Organizației Națiunilor Unite, Javier Perez de Cuellar, una dintre atît de numeroasele aprecieri întrunite la scară mondială de opera și activitatea președintelui României, consacrate pe de-a-ntregul promovării intereselor țării și poporului nostru, și, în același timp, marilor

cauze ale contemporaneității: dezarmarea — în primul rînd cea nucleară —, securitatea, dezvoltarea, cooperarea, progresul social, pacea și înțelegerea între statele și națiunile lumii.

Privind tabloul lumii contemporane, putem constata cu legitimă mîndrie că perioada istorică inaugurată de Congresul IX al Partidului Comunist Român, de cînd în fruntea partidului și țării se află tovarășul Nicolae Ceaușescu, este perioada unei afirmări fără precedent a politicii externe românești. Asigurînd conducerea operei de făurire a societății socialiste multilaterale dezvoltate și înaintare a României spre comunism, îndeplinindu-și cu cinste rolul istoric de centru vital al națiunii noastre socialiste, stegarul destinului național, Partidul Comunist Român a fundamentat, elaborat și aplicat acele concepte politice prin care țara noastră să poată fi la nivelul unei problematice internaționale noi și necunoscute, de o complexitate cu care istoria veacurilor trecute nu s-a confruntat și deseori de o gravitate de care depinde soarta întregii omeniri, a însăși civilizației pe planeta Pămînt.

Dezvoltînd o diplomatie novatoare, beneficiînd de întreaga experiență a școlii politice românești, România socialistă s-a afirmat

printr-o prezență activă în planul relațiilor bi și multilaterale, în organizațiile internaționale, în dialogul interstatal, în cadrul principalelor negocieri privind prezentul și viitorul continentului european, ca și în cele din alte organisme, în schimbul de valori materiale și spirituale care leagă lumea contemporană. Prezența României socialiste pe arena mondială este în prezent asociată unui generos demers, deosebit de bogat în idei, inițiative, propuneri care, în cei 20 ani de la Congresul IX al Partidului Communist Român, au făcut ca numele țării noastre să fie implicat în sute și mii de acțiuni constructive profitabile consolidării păcii, înțelegerii, colaborării. Într-oare diversitate a problematicii internaționale contemporane a fost și este abordată de diplomația României socialiste într-un ansamblu de concepte constructive, revoluționare, realiste care, pornind de la primordialitatea principiilor ce ghidează politica noastră externă — respectarea independenței și suveranității, a egalității depline în drepturi, a neamtestecului în treburile interne, a avantajului reciproc, a nerecurgerii la forță și la amenințarea cu forța, a dreptului fiecărui popor de a-și alege singur calea dezvoltării sale, fără nici un amestec din afară, a dreptului fiecărui popor de a dispune el însuși de resursele sale — a generat în fiecare caz și în diferite situații la scară bilaterală, regională, continentală, mondială, măsuri și soluții adecvate substanțiale, rezonabile. Pentru a cuprinde într-o singură imagine componenta cantitativă și cea calitativă a relațiilor internaționale ale României socialiste, putem cita faptul că față de 67 state cu care aveam raporturi diplomatice în anul celui de-al IX-lea Congres, în 1985 numărul acestora depășește 140 de pe toate continentele, iar al celor cu care avem legături economice este de peste 150, că numărul organizațiilor guvernamentale la care sîntem membri este de 80, iar al celor neguvernamentale de 700, că la O.N.U. și în alte organizații internaționale România a inițiat în acești 20 ani sute de rezoluții și s-a raliat altor cîtorva sute, că numărul tratatelor bilaterale și multilaterale la care România este parte se apropie de 5 000; în acești ani țara noastră a devenit invitată a mișcării statelor nealiniate, ca și membră a grupului celor 77.

Toate conceptele, tezele și acțiunile României socialiste pe plan mondial sînt inseparabile de numele secretarului general al Partidului Communist Român, Președintele Republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu, a cărui contribuție este determinantă, hotărîtoare atît în elaborarea politicii interne cît și a celei externe, aflate într-o unitate dialectică, și sub a cărui nemijlocită îndrumare se desfășoară o diplomație de anvergură planetară, o diplomație principală, dinamică, realistă, consecventă, deschisă.

Dacă istoricul politicii externe românești recunoaște rolul decisiv al președintelui Nicolae Ceaușescu în dezvoltarea relațiilor de prietenie, colaborare și alianță cu țările socialiste, în relațiile multilaterale cu statele în curs de dezvoltare, în relațiile de cooperare

pe multiple planuri cu statele capitaliste dezvoltate, istoricul relațiilor internaționale identifică contribuția șefului statului român în numeroase evoluții constructive ale raporturilor dintre state, în eliminarea blocajelor și neîncrederii politice care frîna drumul spre negocieri, în stimularea dialogului direct apt să înlăture tensiunea iar în unele cazuri să ducă la încetarea conflictelor.

Vor rămîne pentru totdeauna în istorie modul profund responsabil în care președintele României s-a ridicat în apărarea cauzei salvării civilizației de primejdiile unei catastrofe nucleare, curajul și clarviziunea cu care a intervenit în atîtea din momentele cheie ale ultimilor 20 ani, chemînd la rațiune, la soluționarea conflictelor și diferendelor dintre state, exclusiv pe cale politică, prin tratative, lansînd un apel solemn la unirea tuturor forțelor revoluționare, democratice, progresiste, antiimperialiste, antirăzboinice, într-un front comun, care, ținînd seama de evoluțiile istoriei, să nu permită un nou război mondial.

Se poate astăzi vedea că în cei 20 ani de la Congresul al IX-lea al P.C.R., România și-a adus contribuția, într-o formă sau alta, la instituirea unui mod nou de a se trece la soluționarea marilor probleme ale contemporaneității, la crearea unei noi ordini economice internaționale, la continuarea cursului spre destindere în relațiile internaționale. Președintele Nicolae Ceaușescu sublinia concepția ce inspiră în toate manifestările țara noastră: „Considerăm că, în epoca noastră, în condițiile existenței de state cu orînduiri sociale diferite și cu niveluri de dezvoltare diferite, este necesar să se acționeze în spiritul coexistenței pașnice, să se renunțe cu desăvîrșire la politica de forță, de amenințare cu forța și să se respecte neabătut drepturile fiecărui popor de a-și alege orînduirea socială, calea dezvoltării economico-sociale pe care o dorește, fără nici un amestec din afară.

Noi considerăm că existența într-o țară sau alta a unei orînduiri sociale care se deosebește de cea a altei țări sau a unui grup de țări nu reprezintă pentru nimeni un pericol. Dimpotrivă, s-ar putea spune că existența diferitelor orînduiri sociale, a diferitelor căi de dezvoltare, reprezintă o necesitate logică a dezvoltării istorico-sociale”.

Au devenit momente de referință istorică cele peste 200 vizite ale președintelui Nicolae Ceaușescu, împreună cu tovarășa Elena Ceaușescu, în țări socialiste, țări în curs de dezvoltare, țări capitaliste din Europa, Asia, Africa, America Latină și America de Nord, convorbirile și contactele de la București cu peste 300 conducători ai statelor și guvernelor din lumea întreagă. Cele aproximativ 300 interviuri și conferințe de presă ale Președintelui Nicolae Ceaușescu, ca și cele 130 mesaje adresate de șeful statului român unor reuniuni internaționale stau și ele mărturie interesului mondial pentru *Doctrina Ceaușescu* în viața internațională, doctrină care reunește un tezaur al gândirii istorice și politice românești, un tezaur al gândirii și practicii omului de stat a cărui proeminență personalitate face astăzi ca pretutindeni *cuvîntul Președintelui* să fie *cuvîntul României*.

RĂSPUNSURI LA ÎNTREBĂRI

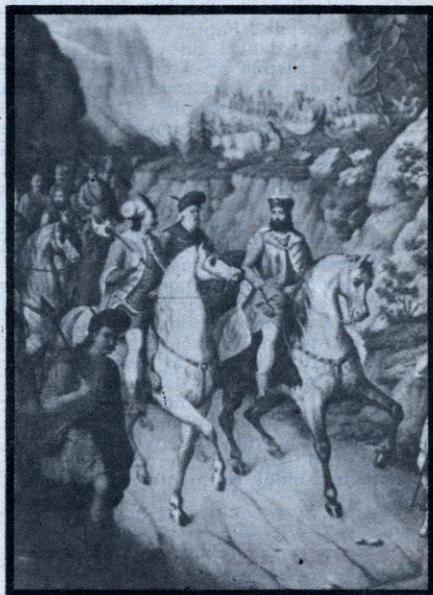
SENSURI PROFUNDE

ALE UNEI

NOȚIUNI ISTORICE:

DESCĂLECATUL (II)

ȘTEFAN S. GOROVEI

În numărul trecut al revistei am prezentat unele aspecte legate de apariția noțiunii de „descălecat”, precum și interpretarea pe care istoriografia a dat-o acestui termen. Dar acest vechi cuvânt românesc cunoaște multe alte sensuri, pe care încercăm să le descifrăm în paginile următoare.

Din străvechiul fond al limbii române

Este, desigur, emoționant și sugestiv, totodată, ca primele trei atestări documentare ale „descălecatului” să ne fie furnizate de cite un text provenind din cele trei mari provincii istorice ale țării noastre (chiar dacă Șerban Coresi era muntean de origine, traducerea pe care a făcut-o se adresa în primul rând românilor din interiorul arcului carpat, deci termenul în cauză circula și în această parte a spațiului românesc: altminteri, dacă ar fi fost necunoscut acolo, nu l-ar fi folosit!).

S-a putut observa însă din cele trei exemple: duse pînă acum în discuție, că a *descăleca*, *descălecat*, *descălecător* nu aveau numai înțelesul de întemeiere a statului (sau de întemeierea al acestuia), nu se foloseau numai în legătură cu începuturile vieții de stat. Constatarea aceasta își păstrează valabilitatea și în cazul cronicilor, putîndu-se observa o deplină concordanță între limba acestora și aceea a docu-

mentelor în ceea ce privește sensurile *descălecatului* și ale celorlalte cuvinte din familia sa. Avem, astfel, cea de-a treia indicație majoră — oferită de înseși textele vechi și de care trebuie să ținem seama în desfășurarea „anchetei” noastre istorice!

Pentru a ușura înțelegerea demonstrației, vom urmări în continuare atestările termenului în cauză nu în mod cronologic, ci pe grupe de sensuri. Înainte însă de a trece la această analiză, trebuie menționată o altă explicație care s-a dat *descălecatului*, cu referire numai la Țara Românească, și anume că această noțiune ar fi fost „creată în vremea domniei lui Matei Basarab”, nefiind „o creațiune populară, ci una cultă, din secolul al XVII-lea”; sînt concluziile la care a ajuns, într-o foarte amănunțită cercetare (1979-1980), cunoscutul medievist dr. Nicolae Stoicescu; d-sa a arătat că într-un șir de documente redactate în *limba slavă*, în care este menționată întemeierea statului, nu se folosește cuvîntul *descălecat*,

În imagine: descălecatul imaginat de pictorul C. Lecca (Venirea lui Dragoș vodă în Moldova).

ci unii termeni slavi care se traduc prin „întemeiere”, „zidire”, „așezare”. Faptul este perfect justificat și el poate fi constatât și în documentele emise în limba slavă de cancelaria moldoveană, documente în care, pentru situații identice cu aceea evocată de scrisoarea călugărilor de la Moldovița, din 1592, se folosesc termeni slavi traducibili prin „întemeiere” sau „început”. Faptul e — repet — perfect justificat, dar el nu poate fi invocat pentru a se susține apariția tirzie, pe cale cultă, a noțiunii de *descălecăt*: cuvântul acesta exista în limba română, dar el nu putea fi redat în textele slave prin simpla lui traducere mecanică, deoarece, în cazul acesta, și-ar fi pierdut sensul (sensurile) din limba română, traducerea neputând reda decît echivalarea semnificației inițiale: *cobortirea de pe cal!*

Cîteva decenii mai înainte, lingvistul I. Șiadbea afirmase (1939) că termenul în cauză nu ar fi decît o creație a unuia din interpolatorii letopisțului lui Grigore Ureche, anume Simion Dascălul: acesta ar fi tradus cuvîntul latin *descensus* prin *descălecăt*, „inventînd” un sens nou pentru acest cuvînt, sens preluat apoi de ceilalți cărturari ai veacului XVII. Cercetarea materialului documentar ar fi putut arăta, încă de atunci, acestui erudit lingvist că în cazul de față nu avem de-a face cu „o creație individuală, provenită mai degrabă dintr-o neatenție”, ci cu un termen existent în fondul cel mai vechi al limbii române.

Stăte, orașe, sate, prisăci și livezi!

Accepțiunea cea mai frecventă, sub pana cronicarilor, a *descălecătului* este tocmai aceasta, a *întemeierii* statului, a *începuturilor* vieții de stat, a *celelaltii organizării*. Cîteva exemple vor fi, desigur, suficiente: „Letopiseșul Țării Moldovei, de cînd s-au descălecăt țara”; „Predoslovia descălcării a Țării Moldovei dinceputul ei”; „De descălcăcatul Maramoroșului” (din cronică lui Ureche); „descălecătul cel dintîi a țării noastre”, „descălecătul țării cel al doile”; „Dragoș vodă, carele au descălecătu din Maramureș această țară” (cronică lui Miron Costin). Este clar că — așa cum a arătat și N. Stoicescu — „pentru cronicarii moldoveni, înființarea unei țări nu se putea face decît prin „descălecăre”. În letopiseșul lui Nicolae Costin (începutul sec. XVIII) se vorbește, chiar, de „descălecărea” regatelor polon și boem. Dar ce înțelegeau cronicarii — și, alături de ei, toți cei care vorbeau și scriau în limba română — prin „descălecăt”? În exemplele citate pînă aici (din cronică) *descălecătul* poate fi echivalat cu *întemeiere*, *început*, dar din context se simte că sensul nu este complet redat în cazul simplei substituiri („traduceri”) a termenilor; sînt nuanțe pe care spiritul limbii le presupune din context ori din analogii istorice, cum este, de pildă, cazul „descălecătului” lui Traian, pentru care terminologia modernă folosește cuvîntul *colonizare*; dar nici acest termen nu se poate substitui automat *descălecătului* din textele vechi românești.

Se află, în *De neamul moldovenilor*, două formulări a căror comparare e deosebit de sugestivă pentru cercetarea pe care ne-am propus-o: Miron Costin scrie despre „Romul... urzitoriu orașului și crăiei” (al Romei și al Imperiului roman) și despre „Atila, descălcătorul Țării Ungurești și al ungarilor pe aceste locuri”. În ceea ce privește orașul, țara, „crăia”, este evident că rolul lui Romulus și al lui Atila a fost înțeles în același sens și *descălcător* se echivalează, în cazul de față, cu *urzitor*, adică *întemeietor sau începător*. Echivalența nu mai funcționează însă, cînd este vorba de un popor: „descălcătorul... ungarilor pe aceste locuri” nu se poate „traduce” decît prin „cel care i-a adus și i-a așezat pe unguri...”. Costin mai folosește o dată *descălecătul* în legătură cu un popor, citîndu-l (în traducerea sa, bineînțeles!) pe Toppeltin: „Am dovedit mai sus a fi Italia prin *descălcării* valahilor...”

Evident, contextul impune „tălmăcirea” *descălcării*, în cazul de față prin „originea”, „proveniența”, „sursa colonizării” — pentru a folosi termeni absolut moderni. Iar formula se regăsește, cu un sens care nu este exact același — dar care marchează tot punctul inițial, de origine —, în *Predoslovia la De neamul moldovenilor*, dir care am citat deja un fragment la începutul acestui articol: „lăcutorii țării noastre, Moldovei și Țării Muntenesti și români din țările Ungurești... toți un neam și odată descălecași sîntu” și „supt ce nume au fost întîi la *descălecătul* lor”. Este modul lui Miron Costin de a afirma *originea unitară* — același început, același punct de pornire, aceeași sursă (de comparat și cu frumoasa formulă muntească „dintr-o fîntînă au izvorît și cură”) — a poporului român.

Dar, atît în cronică cît și în documente, termenul care ne interesează aici nu este folosit pentru a desemna *întemeierea*, *începutul*, *originea* doar cu referire la țări și popoare; în aceeași accepțiune folosește și cînd este vorba de orașe; iată cîteva exemple din cronică lui Grigore Ureche: „Suceava scrie că o au descălecăt niște cojocari”; Iuga vodă „au descălecăt orașe prent țară”; „au descălcătu Ștefan vodă țirgul Hirăului”; și unul de la Miron Costin: „Antenor au descălcătu Veneția pe pămîntul Italiei”. Într-un vechi manuscris, se află expresia „de cînd s-au descălecăt Roma”, ceea ce corespunde *ad-litteram* cu binecunoscuta formulă *Ab Urbe condita*, care e și titlul scrierii lui Titus Livius și care nu înseamnă altceva decît de la *fondarea Romei, de la întemeierea Romei*. Dintre documente, unul din 1759 menționează „țirgul Chișinăului descălecăt... pe locul Bucanilor”, iar un altul, din 1810, amintește „descălecătora țirgului” Folticeni; în primul caz, orașul s-a născut prin evoluția unui sat („s-a făcut Chișinăul țirg nou”, cum se spune în alt document), în cel de-al doilea caz — „s-au așezat țirgul pe loc fîlînd”, adică s-a înființat pe pămînt nelucrat, *destelenit* tocmai în acest scop. În ambele cazuri, apariția noii așezări de tip urban a fost desemnată prin *descălecăt*.

Cu același termen numesc documentele și întemeierea *satelor*; un mare număr de exemple poate fi cules din actele românești ale veacurilor XVII-XIX. În unele danii domnești din veacurile XV-XVII, consemnate în documente scrise în limba slavă, apare formula „da osaditi”, adică „să-și întemeieze” (sat, iaz, mănăstire etc.); în acte identice, scrise în limba română sau în traduceri vechi ale celor slave, clauza respectivă apare sub forma „să-și descălece” („să-și facă descălicătură de sat”).

Se *descălecau*, de asemenea, *prisăci*, *livezi* și chiar *ășezăminte monahale*: un exemplu pentru acest din urmă caz s-a putut vedea chiar în scrisoarea călugărilor de la Moldovița, din 1592, citată la început. Și exemplele sînt, desigur, mai numeroase, „tălmăcirea” termenului rămînînd însă în același cerc de sensuri: *întemeiere*, *ctitorire* (termenul cel adecvat cînd e vorba de lăcașuri religioase), organizare, inițiere. *Descălescătura de iarmaroace* (1753) are, evident, aceeași semnificație.

În exemplele citate, *a descăleca* implică — pe lingă nuanțele puse deja în evidență (*a întemeia*, *a crea*, *a iniția*, *a face*, *a ctitori*) — și două idei care sînt comune tuturor cazurilor. Prima este aceea de *organizare*: *a descăleca* un stat, un oraș, un sat, o mănăstire, o prisacă, un iarmaroc înseamnă a imprima vieții sau activității dintr-un loc o anumită organizare. *Descălescătura* este nu o creațiune haotică, întîmplătoare, ci o *creațiune organizată*. De noțiunea aceasta se leagă, în toate cazurile discutate pînă aici, și ideea de *începuturi* — de aceea, nu întîmplător în textele redactate în limba slavă românescul *descălecat* a fost tradus, cînd era cazul, prin cuvîntul slav care înseamnă *început*. Cu sensul acesta, de *mare vechime*, de raportare la *începuturi*, la *obîrșii*, se află expresia „din descălescătore”: un loc, di baștină, *den descălescătore*”, în timp ce la 1805 autorii unei jalbe din Muntenia se desemnează cu formula „ca niște moșneni din descălescătore ce suntem”.

Pedestrima... descălescătore

A doua accepțiune a *descălescătului* e aceea de *ășezare* — statistică sau temporară — a unui om sau a unui grup (a unor grupuri) de oameni în anumite locuri, anterior populate sau nepopulate; în funcție de context, termenul poate căpăta și alte nuanțe: *a coloniza*, *a popula*, *a fixa tabăra*.

Cea mai veche atestare a acestei accepțiuni am arătat-o deja în prima parte a acestui articol: ea se află în *Palia de la Orăștie*, în legătura cu ășezarea unor triburi în pustiu și rînduirea taberei. Mai multe documente românești din veacul XVII arată folosirea termenului cu aceeași accepțiune și în cancelaria domnească a Moldovei. Astfel, în vremea lui Moise vodă Movilă — relatează un act din 1631 — un hotnog (comandant) de călărași primise dreptul să recruteze oameni și să-i ășeze pe o anumită siliște domnească, dar el „*n-au descălecat* călărașii pre aceea siliște”, adică nu și-a ășezat oamenii pe locul care îi fusese indicat. Tot o poveste cu călărași dom-

nești relatează un document de la Constantin vodă Cantemir, din 1690, în legătură cu un sat din ținutul Iașilor, unde „*au descălecat* acolo Vasile vodă amu la domnie călărași și au făcut și mori cu puterea domnii în Prut și acele mori și *descălecatul* acelor călărași au tras din domnie în domnie...” Acțiunea lui Vasile vodă Lupu de a ășeza într-un anumit loc o unitate de călărași domnești este desemnată, ășadar, de pisarul actului din 1690 cu același termen: *a descăleca*, *descălecat*.

În chip evident, *descălescătura* dăbilarilor, a călărașilor sau a tătarilor în unele sate moldovene nu poate avea nimic comun cu vreun „vid” de populație, nici cu ideea de colonizare sau de cucerire!

Descălescătul cu sensul de *a ășeza tabăra*, *a poposi într-un loc*, *a se ășeza pentru popas* — folosit așa și în *Palia de la Orăștie* — apare de mai multe ori în litopisețul lui Miron Costin, în relatarea unor episoade militare din veacul XVII; iată citeva exemple: „de la Soroca di-reptu au tras la Tuțora, unde soltanul cu coșurile tătarești *au descălecat*”; „Timus... au intrat în tirg, *s-au descălecat* în curțile cele domnești” (la Iași); „acolea, după șanț, *au descălecat* toată pedestrima, iară călărima în deal și au stătut acoloa cu tabăra toată”. Ultimul exemplu arată cu deosebită claritate cit de mult se îndepărtase, în rostirea curentă, acest termen de înțelesul său originar: *a descăleca pedestrima* poate să pară, altfel, un *non-sens*, știut fiind că pedestrașii erau ostașii care mergeau pe jos, infanteriștii de azi: ei nu puteau *descăleca*, în sensul coborîrii de pe cal, dar ășezarea lor într-un loc unde li s-a fixat și alcătuit tabăra se desemna, în graiul aceluia veac, prin același *descălecat*.

Este deosebit de interesant a constata cum, în același veac și sub pana aceluiași cărturar, *descălescătul* apare — în *De neamul moldovenilor* — cu sensul clar, explicit și explicat, al *colonizării antice*: „colonia romana, adică *discălicarea* Rîmului. Și așa ieste *discălicatul* cel dintîi acestor țări cu rîmleni” etc.

Și în cronica lui Grigore Ureche sînt citeva pasaje în care *a descăleca* nu se poate „traduce” altfel decît prin *a popula*, *a ășeza oameni*, *a coloniza*.

Trebuie observat că și în cazurile menționate pînă aici pentru cea de-a doua accepțiune a *descălescătului* noțiunea implică — fie că e vorba de un popas temporar, de ășezarea unei tabere ori de o colonizare în toată regula (cum a fost aceea a Daciei după 106 e.n.) — ideea de *organizare*: în nici unul din cazurile aduse aici în discuție, *descălescătul* nu ar putea fi interpretat ca o acțiune desfășurată haotic.

(Va urma)

Continuitate și unitate istorică românească

ȚARA BEIUȘULUI

RADU POPA

Parte constitutivă a BiHORULUI (zonă geografică cunoscută în ansamblu și sub denumirea de Țara Crișurilor), bazinul superior al Crișului Negru își are individualitatea geografică bine definită, trăsături proprii etnografice și a avut o evoluție istorică distinctă. Cuprinsă între Munții Pădurea Craiului la nord-est, Munții Bihorului la sud-est și Munții Codru-Moma la sud-vest, Țara Beiușului are aspectul unei depresiuni lungi de cca. 45 km și lată de 15-25 km, cu altitudinea medie de 250-300 m, dispunând în trecut de importante resurse metalifere (argint la Băița, fier la Vașcău). Suprafața, calculată din crestele munților înconjurători, depășește 1 000 km², acest teritoriu cuprinzând desigur și zone de altitudine, improprii unei locuiri permanente, dar care totuși au fost incluse în mecanismele și circuitele economice ale localnicilor și nu pot fi deci lăsate în afara atenției.

În lipsa unor cercetări arheologice sistematice, nu dispunem deocamdată decât de câteva descoperiri de suprafață din epoca dacică și de la sfârșitul mileniului I e.n. Permanenta locuire a zonei, bogată în resurse naturale, este însă în afara oricărei îndoieli. La mijlocul secolului XIII a fost îngrăpat aici un tezaur, descoperit mai demult lângă Stei (azi orașul Dr. Petru Groza).

O scrisoare papală din 1205, anul următor celui al cuceririi de către cruciați a Constantinopolului, a fost apreciată de unii cercetători ca fiind o primă mențiune documentară a Țării Beiușului. Este vorba de porunca de a se cerceta stările din „țara fiilor lui Bela cneazul” (*terra filiorum Belo cneze*) unde se afla atunci o episcopie ținând de biserică răsăriteană ce se cerea adusă sub ascultarea Romei. Existența reală a acestui Bela (Balea sau Bilea) „cneaz” este întărită de tradițiile locale, care numesc cetatea de la Finiș, de lângă Beiuș, drept „cetatea lui Bela”. Condiționată de confirmarea prin cercetările arheologice viitoare, informația se potrivește oricum situației din prima jumătate a sec. XIII, cînd Țara Beiușului constituia o „pădure regală”, un teoretic „domeniu al coroanei” arpadinelor, situat la marginea zonelor administrate și controlate efectiv de autoritățile regatului maghiar, zone de care era despărțită prin „prisăci” (întărituri de graniță — *indagines*) a căror existență este pomenită la sfârșitul secolului. La adăpostul acestor prisăci, viața obștilor săteli ale românilor își continua firul după tiparele tradiționale. Situația s-a schimbat însă după marea invazie mongolă (1241-1242)¹, probabil în 1247, în urma daniei

făcute de regele maghiar Bela IV episcopiei din Oradea, prin care întreaga Țară a Beiușului, considerată ca un uriaș domeniu unitar, era dăruită amintitei instituții. În deceniile următoare, noul senior feudal și-a luat treptat domeniul în stăpînire, instalindu-și dregătorii la Beiuș, pomenit documentar pentru prima oară la 1291-1294 (*Benenus*; la 1309 — *Benenes*). Aceste denumiri amintesc pe *Binș*, numele folosit de localnicii români pentru oraș, în timp ce numele oficial de mai tirziu — *Belenyes* — este controversat ca etimologie. Concomitent, episcopia a instalat o garnizoană în cetatea de la Finiș, pe care a ridicat-o din temelii sau doar a refăcut-o, pentru cazul în care a preluat-o de la o căpetenie română localnică. Sub protecția episcopiei orădene s-au produs acum și cîteva întemeieri de așezări noi prin coloniști (Finiș, Uileacu de Beiuș). Pentru Țărcaia și Negru (azi Grădinari) cercetătorii au propus, datorită semnificației toponimelor, o pătrundere izolată mai veche, dar nu poate fi exclus un transfer mai tirziu de toponimie adusă din Cimpia Tisei. Satele românești aservite episcopiei sînt pomenite documentar tot în această vreme. Cu prilejul conflictului dintre puternica familie nobiliară bihoreană Borșa care-și avea reședința la porțile Țării Beiușului în

¹ Magazin istoric, nr. 12/1976.

zona Suplacu de Tinca, Sînnicolau de Beiuș și episcopia din Oradea, cetatea de la Finiș a fost asediată în 1294 de Roland Borșa, pe atunci voievod al Transilvaniei. În armistițiul pe care voievodul l-a încheiat cu fratele episcopului, aflat în cetate, Roland Borșa promitea garnizoanei dreptul de a se retrage fără a fi vătămată de românii supuși episcopiei, între hotarele prisăcilor de la Șoimi (*Olacys ecclesie... infra indagines Solumus... constitutis*).

În sec. XIV, stăpînirea exercitată în Țara Beiușului de episcopia orădeană s-a consolidat, fapt exprimat și de intensificarea exploatarea „domeniului”, inclusiv a zăcămintelor de la Vașcău și Băița, ceea ce a determinat înmulțirea actelor de cancelarie și implicit a informațiilor privind realitățile locale. În documentele episcopiei, atîtea cîte s-au păstrat și au fost publicate, ies la iveală cam 70 sate românești, răs-pîndite armonios pe tot cuprinsul depresiunii, pînă sub munte, îndeletnicindu-se cu cultivarea ogoarelor, creșterea animalelor, meșteșuguri sătești și folosind totodată importante resurse ale regiunii muntoase înconjurătoare. Cu toată subordonarea față de episcopia orădeană, vechile structuri social-politice românești continuau să existe. Astfel, într-o scrisoare papală din 1345 adresată unor principii și voievozi români în scopul atragerii lor în sfera Romei, alături de marele voievod de la Curtea de Argeș erau pomenite și alte personaje importante, dintre care două au fost localizate cu destule temeieri în Țara Beiușului. Este vorba de „Ladislaw de Biviniș” (Lațcu de Beiuș?), purtînd titlul de voievod și de „Nicolaus princeps de Remecha”. La Remetea, sat de pe valea Roșia, aflată la nord de Beiuș, se păstrează un monument încă nu îndestul de bine cercetat și cunoscut, care, în afara unor fresce obișnuite mediului românesc din secolele XIII-XIV, conserva pînă nu demult inscripții cu caractere slavone. Știri documentare din sec. XV locali-

Ruinele cetății Finiș, important centru al Țării Beiușului

zează aici pe descendenții unei familii voievodale ale cărei atribuții militar-politice nu s-au putut exercita în Țara Beiușului decît înainte de apariția episcopiei orădene, deci înainte de mijlocul sec. XIII. Pe de altă parte, existența în Țara Beiușului a unui centru spiritual românesc este confirmată pe la 1500 de actele aceleiași episcopii orădene cu prilejul acceptării drepturilor și autorității pe care Dan de Seghiște le avea asupra celorlalți preoți români din regiune. La Seghiște — al cărui nume pare să evoce caracterul de loc central pe care l-a avut satul — se mai păstrau pînă în urmă cu cîteva decenii ruinele unei vechi biserici românești ale cărei picturi au fost semnalate în literatura de specialitate. Din păcate, monumentul a dispărut între timp, astfel încît doar săpăturile arheologice ar mai putea reconstitui vechimea și semnificația lui reală.

Se poate astfel spune, fără teama de a greși prin raportarea în trecut a unor informații medievale, că satele românești din Țara Beiușului gravitau în vechime spre cel puțin două centre, cel de la Remetea și cel de la Seghiște, că această structură teritorială a reprezentat cîndva un voievodat compus din mai multe cnezate și că societatea românească din bazinul superior al Crișului Negru — întrată relativ tîrziu în sfera de acțiune a feudalismului de tip occidental adus aici de coroana maghiară — a evoluat multă vreme pe temeiul propriilor așezăminte tradiționale. Legăturile acestui voievodat românesc din Țara Beiușului cu „ducatul” bihorean al lui Menumorut de la cumpăna secolelor IX și X ca și cunoașterea mai detaliată a împrejurărilor istorice de pe Crișul Negru din secolele XI-XII sînt probleme pasionante ale cercetărilor viitoare.

MAXIMILIANUS TRANSYLVANUS

autorul
celei mai vechi relatări
a expediției lui Magellan

Dr. EUGEN GLÜCK

20 septembrie 1519. Din rada portului spaniol San Lucar, cinci corăbii — „San Antonio“, „Concepción“, „Victoria“, „Santiago“ și „Trinidad“ (vasul amiral, sub comanda lui Magellan) — pornesc într-una din cele mai temerare expediții ale tuturor timpurilor: înconjurul pământului! Grație însemnărilor unuia dintre numeroșii *sobresaliantes* (supranumerați, adică pasageri în afara marinarilor propriu-ziși) ce însoțeau echipajele — tânărul Antonio Pigafetta, din Vicenza — această călătorie, din care la 6 septembrie 1522 nu s-a mai întors decît o singură navă, „Victoria“, cu 18 supraviețuitori, din cei 253 mem-

bri inițiali ai expediției, a putut fi cunoscută și transmisă din generații în generații.

Dar *jurnalul* lui Pigafetta nu a fost singurul izvor al expediției lui Magellan. Neobișnuita călătorie a fost făcută cunoscută contemporanilor prin numeroase alte scrieri de epocă, între care cea dinții (publicată în ianuarie 1523, deci la cîteva luni doar de la încheierea expediției), aparține unui cărturar de pe meleaguri românești — *Maximilianus Transylvanus!*

Cheparul folii de titlu a primei relatări a expediției lui Magellan (imagine apărută în ediția publicată la Roma de Maximilianus Transylvanus, reproducă pentru prima oară în țara noastră).

Scurgerea anilor a așternut praful uitării atât asupra relatării, cât și asupra autorului ei, care a rămas prea puțin cunoscut marelui public, fiind trecut cu vederea chiar și de către specialiști. O reamducere a lui în atenția generală o socotim cu atât mai utilă cu cât cărturarul transilvănean s-a dovedit una din cele mai interesante figuri de umaniști ai epocii.

Cunoaștem relativ puține date despre Maximilianus Transylvanus. S-a născut pe la 1490 și a murit în 1538 la vârsta de 48 ani. Originea sa transilvăneană este în afară de orice îndoială, nu numai datorită supratitlului — Transylvanus — ce și-l adăugase la nume, ci și informațiilor furnizate de alți cărturari care l-au cunoscut. Astfel, umanistul român Nicolae Olahus, vorbind despre el pe la 1534, îl numește „Maximilianus Transylvanus al nostru“, arătând că își trage originea din „patria comună“.

Nu avem știri despre studiile ce le va fi urmat, dar activitatea lui ulterioară, cultura pe care a pus-o în evidență, ne îndreptățeșc să le considerăm temeinice. Transylvanus a intrat de timpuriu în viața publică, luând parte la Dietele Germaniei din anii 1505 și 1507. Cu prilejul ultimei (care a avut loc în orașul Konstanz) s-a produs și debutul literar al lui Maximilianus Transylvanus — o poezie în limba latină, urmată mai târziu de altele. În 1515, cărturarul de pe meleaguri transilvane se găsea la Verona, unde a întocmit o obiectivă descriere despre dezastrul orașului Brescia, distrus de mercenarii germani care voiau să supună Italia autorității Sfântului imperiu romano-german. În anii următori, Maximilianus Transylvanus s-a aflat în serviciul episcopului din Trento (Tiro), apoi al cardinalului Matei Lang.

Datorită activității desfășurate de Lang în diplomația Imperiului romano-german, Transylvanus a pătruns și el în tainele activității politice imperiale. Remarcat pentru calitățile sale, a ajuns, încă înainte de încheierea anului 1519, secretar al împăratului

Carol Quintul, care, sub numele de Carol I, era și rege al Spaniei. Erasmus din Rotterdam, care l-a cunoscut în această perioadă, subliniază influența de care Maximilianus Transylvanus se bucura la curtea lui Carol, în reședința spaniolă a acestuia de la Valladolid.

Este momentul când în viața lui Transylvanus se produc evenimente importante: se reîntoarce cu suita împăratului în Germania, încercând să aplice agitația produsă de Reformă, ia parte la Dieta din Worms (1521), se întâlnește în câteva rânduri cu Martin Luther și se căsătorește cu Francesca de Haro, nepoata unui mare comerciant interesat materialmente în expediția lui Magellan, care pornise în 1519.

Reîntoarcerea navei „Victoria“ îl găsește pe Maximilianus Transylvanus tot în Spania. Când El Cano (comandantul navei „Victoria“) este chemat la Valladolid de împăratul Carol Quintul pentru a prezenta raportul, Transylvanus participă la întrevvedere în calitate de secretar. Interesat însă și direct, ca acționar (prin unchiul soției sale) la această călătorie, care se încheiase nu numai cu senzaționale descoperiri științifice, ci și cu un uriaș succes financiar (corabia fiind încărcată cu mirodenii), Transylvanus culege informații de la oamenii de pe vas, privind desfășurarea întregii călătorii.

În cursul lunii octombrie 1522, el a sintetizat aceste informații într-o scrisoare pe care a trimis-o (23 octombrie 1522) cardinalului Matei Lang — ajuns între timp arhiepiscop de Salzburg —, cu care menținuse legăturile.

Interesul pentru rezultatele expediției fiind enorm, scrisoarea vede lumina tiparului în ianuarie 1523. În același an, ea este retipărită la Roma — Maximilianus Transylvanus deținea astfel inițiativa mondială absolută în descrierea expediției condusă de Magellan!

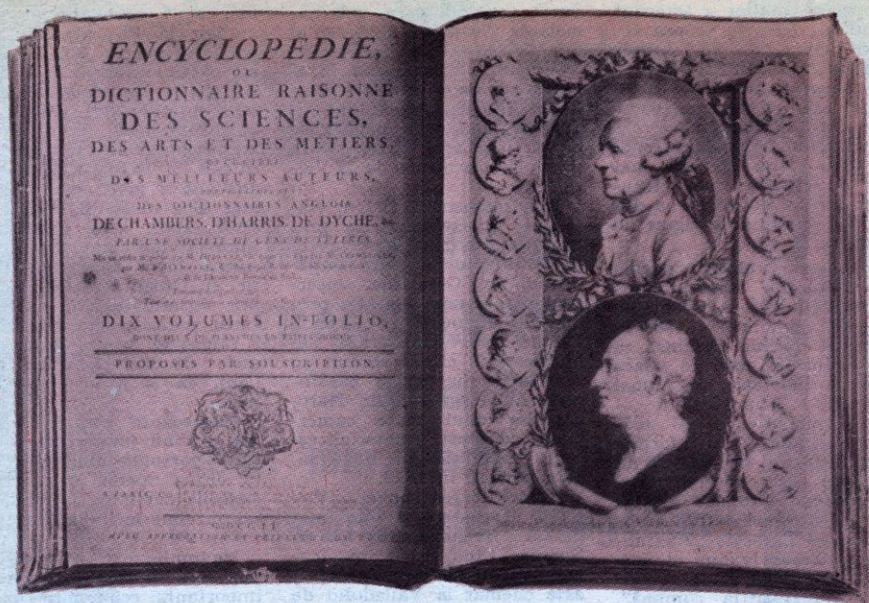
Scrisă într-o elegantă și frumoasă limbă latină, relatarea făcută de Transylvanus despre *admirabili et novissima Hispanorum in Orientem navigatione* (admirabila și cea

mai nouă navigație a spaniolilor în Răsărit) este astfel principală operă a acestui cărturar, care, în cuprinsul ei, își dezvăluie cunoștințele enciclopedice. Astfel, el îndreaptă unele erori economico-geografice cuprinse în cărțile lui Herodot, Plinius și alți autori mai vechi privind mai ales răsăritul Asiei. Insistă, apoi, asupra informațiilor privind comunicarea maritimă între Oceanul Atlantic și Oceanul Pacific (celebra strimtoare din extremitatea sudică a Americii, care a rămas în geografie sub numele de strimtoarea Magellan), ca și a insulelor Moluce.

Interesante sînt și relăturile privind împrejurările trecerii portughezului Magellan în slujba Spaniei și mai ales ezitățile curții de la Valladolid privind încuviințarea planului.

Maximilianus Transylvanus subliniază, de asemenea, importanța economică a expediției, faptul de a fi deschis Spaniei noi drumuri pentru transportul mirodeniilor. Autorul prezintă evenimentele cronologic și de pe poziții umaniste. Făcînd abstracție de câteva erori, el arată existența oamenilor în toate teritoriile străbătute și (spre deosebire de alte scrieri anterioare, care exagerau pe această temă vorbind de uriași, oameni cu două capete ș.a.m.d.) descrie asemănarea acelor oameni cu europenii. Condamnă, firește, unele practici ca, de pildă, canibalismul, dar, ca un veritabil umanist, remarcă realizările unora din oamenii înțilniți de membrii expediției (ca de pildă marile bărci „iuncas“, utilizate de unul din popoarele înțilnite în cale de membrii expediției). Autorul nu idealizează pe marinarii de pe „Victoria“, subliniind chiar unele slăbiciuni ale lor, ca de pildă abandonarea succesorului lui Magellan în minile unui trib ostil în vreme ce restul echipajului a fugit pentru a-și salva viața. În același timp însă, el sesizează proporțiile reale ale marii victorii obiective dobîndite de știință și de umanitate în ur-

(Continuare în p. 32)

ISTORIA ROMÂNILOR ÎN ENCICLOPEDIA LUI DIDEROT

Dr. ȘTEFAN LEMNY,
Institutul de istorie și arheologie „A.D. Xenopol” Iași

- Lordul, savantul și librarul ● Trunchiul și ramura ● Doamna de Pompadour intervine
- Iar Jean-Jaques Rousseau... renunță ● De la punerea la index la tiraje nemaiîntinse
- 3 500 % profit ● Omagiul lui Stendhal ● „O singură provincie a dacilor”

Oricât de mult și-a pus amprenta în definirea epocii Luminilor, spiritul enciclopedic nu este creația veacului XVIII. Dorința de a sistematiza cunoștințele omenești se dovedește a fi mai veche; originile ei se pierd în trecutul îndepărtat al umanității: la egipteni, chinezi, greci, romani și arabi. O altă etapă au marcat-o marile „summae” me-

In imaginea din stînga pagina de titlu a ediției princeps a Enciclopediei și dreapta, principalii autori: Diderot și d'Alembert. În medaliașoanele laterale, portretele celorlalți enciclopediști.

dievale — ca acelea datorate lui Isidor, episcop de Sevilla¹, Solomon de Constanța, Vincent de Beauvais și Suidas — de a căror experiență a ținut seama învățatul german Mathias Martins la întocmirea planului celei dintîi enciclopedii complete (secolul XVI). Dicționarele lui Pierre Bayle (Dicționarul istoric și critic, 2 vol., 1695-1697), Harris (Lexicon tehnic, 1704) și E. Chambers (Cyclopaedia sau Dicționar al artelor și științelor,

¹ Magazin istoric, nr. 12/1978.

1728) au sporit apoi în mod considerabil faima acestui gen de lucrări. Ultimul dintre dicționarele amintite a cunoscut însă un destin aparte, fiindcă el avea să contribuie la nașterea așa-numitei Enciclopedii „a lui Diderot și d'Alembert“.

Istoria ei a început în 1745, când un lord englez și un savant german au propus librărilor oficial al Parisului, Le Breton, să editeze, în traducere, Cyclopaedia lui E. Chambers. Editorul a intuit în ofertă o afacere rentabilă, iar previziunea s-a adevărit, depășind cu mult așteptările. Investiția sa a pus, ulterior, în mișcare un capital impresionant, antrenând numeroși editori tipografici și librari și provocând un adevărat război comercial.

Pornind la acțiune, Le Breton a alcătuit un proiect în care nu mai era vorba doar de o tălmăcire a ediției englezești, ci de o îmbunătățire a conținutului ei în raport cu noile orizonturi ale cunoașterii dobândite între timp, și a căutat omul care să dea viață acestui proiect. Așa s-a produs întâlnirea cu fiul meșteșugarului din Langres, Denis Diderot, traducător încercat, spirit vast, metode și riguros. Prin strădania lui s-a constituit

mai întâi un colectiv de colaboratori. Primul cooptat a fost d'Alembert — savant binecunoscut contemporanilor, al cărui nume era de natură să confere prestigiu marelui proiect. Ideea a câștigat apoi adeziunea și a altor cărturari, Voltaire, Montesquieu și a unor oameni politici, ca Turgot. O echipă impresionantă de specialiști a purces la lucru, inventariind sistematic nume, noțiuni, cunoștințe din cele mai variate domenii (drept, muzică, istorie, teologie, artă, meserii etc.), defrișând marile biblioteci sau recoltând informații, direct, de la meseriași, agricultori. Întregul univers al cunoașterii trebuia trecut prin filtrul sistematizator al Enciclopediei, ai cărei realizatori își propuneau în același timp să înlăture erorile și misticismul. Fiindcă „într-o filosofie sănătoasă — avea să arate d'Alembert — orice deducție care are drept bază fapte sau adevăruri recunoscute este de preferat uneia care nu se sprijină decât pe ipoteze, fie ele ingenioase“. Aceasta era în fond concepția proprie spiritului critic al Luminilor și, enunțind-o ca principiu călăuzitor, Diderot și d'Alembert făceau explicit dovada intențiilor lor de a construi un nou sistem al cunoașterii umane în consens cu vederile veacului.

Manifestul unei civilizații

Așa apărea la 1 iulie 1751 primul volum al *Enciclopediei*, în fruntea căruia se afla *Discursul preliminar* al lui d'Alembert și *Sistemul figurat al cunoștințelor umane*, care făcea din rațiune „judecătorul suveran“. O gravură înfățișa de altfel arborele cunoașterii, în care artele și științele s-au născut din cele trei facultăți mintale: memoria, rațiunea, imaginația. Filosofia reprezenta trunchiul, iar teologia ocupa o ramură îndepărtată, lângă magia neagră. Nu se putea un afront mai bine ales la adresa gândirii tradiționale și el avea să provoace curind reacții represive. La puțină vreme după apariția volumului II (ianuarie 1752), *Enciclopedia* a fost interzisă, sub acuzația de slăbire a autorității regale, instituind „spiritul de independență și de revoltă“, „eroarea, corupția moravurilor, ateismul și lipsa de credință“.

O întâmplare petrecută în același an arată și mai bine teama generată de *Enciclopedia*. Abatele Jean-Martin de Prades tocmai susținuse la Sorbona o teză de doctorat

în teologie, întrunind unanim sufragiile comisiei. Apariția *Enciclopediei* i-a făcut însă pe unii să considere că teza era inspirată din *Discursul preliminar*, dacă nu chiar „din fundul infernului“. Titlul de doctor i-a fost repede retras, iar Prades s-a refugiat la Berlin. Incidentul a întretinut însă campania contra *Enciclopediei*, făcută responsabilă de pătrunderea ateismului în regat. Cu toate acestea, „lucrarea scandalooasă“ a continuat să apară, mulțumită abilității lui Malesherbes, cenzorul publicațiilor, dar și a Doamnei de Pompadour. Dar *Enciclopedia* se dovedea, în tensiunea ideologică și revoluționară ce anunța prăbușirea Vechiului Regim, tot mai incomodă pentru oficialități. Represiunea contra ei s-a accentuat după ce Helvetius a publicat, în 1758, lucrarea sa *Despre spirit*, scriere incendiară, în spatele căreia Curtea a văzut însăși influența *Enciclopediei*, iar în spatele acesteia, „o conspirație“ contra religiei și autorității statale: în consecință, la 5 martie 1759, *Enciclopedia* a fost trecută la index, editorului Le Breton fiindu-i revocat privilegiul care reglementa apariția legală a scrierii. Papa Clement XIII a condamnat

și el lucrarea, cerind ca exemplarele existente să fie arse.

Presiunile din afară li se adăuga sciziunea din interiorul taberei enciclopediștilor. După Jean-Jacques Rousseau, nemulțumit de articolul despre orașul Geneva (din care era originar), Diderot avea să fie abandonat ulterior de d'Alembert și apoi de Voltaire. Dar ideea nu a fost părăsită. Cu ajutorul cavalerului Louis de Jaucourt și folosind subterfugiile semilegalității, Diderot a stăruit în planul său, aducându-l la împlinire. În 1772, obiectivul era definitiv încheiat, lucrarea integrală numărând 17 volume de texte și 11 de planșe. Anul amintit nu însemna însă un sfârșit. Abia odată cu el începea adevărata „aventură“ a *Enciclopediei*.

Un best-seller - al literaturii iluministe

Lucrarea, așa cum o gîndise Le Breton, era o ediție in-folio¹, luxoasă, accesibilă mai ales cercurilor aristocra-

¹ In-folio, in-quarto, in-octavo — format de carte în care coala de hîrtie se îndoaie în două, în patru, respectiv în opt.

tice. Dar mesajul cărții, o veritabilă biblie a rațiunii era mult mai larg. Scandalul ce i-a însoțit apariția, aducându-i ostracizarea chiar în țara ale cărei spirite au conceput-o, i-a asigurat în același timp seducția. *Enciclopedia* devenise pentru cei mai mulți editori ai vremii o afacere rentabilă, ușor de folosit în condițiile veacului XVIII cînd pirateria tipografică era în plin avînt. Astfel, nici nu se încheiase prima ediție realizată prin truda lui Diderot, cînd, în 1758, a început o nouă ediție în localitatea italiană Lucca. Alte ediții, tot *in-folio*, au urmat la Livorno și Geneva, semn că opera enciclopedică era cerută de publicul cititor.

Dar adevărata aventură a *Enciclopediei* (reconstituită recent de istoricul R. Darnton), a început abia odată cu edițiile *in-quarto* și *in-octavo*, apărute la Geneva, Neuchâtel și, respectiv, Lausanne și Berna. Mai ieftine și într-un tiraj mai mare, ele au avut o audiență socială considerabilă, făcînd cu puțință ca *Enciclopedia* să devină ceea ce cu un termen de azi am numi un „best-seller” al literaturii iluministe. Ilustrativ pentru larga răspîndire pe care *Enciclopedia* a găsit-o în lumea modernă este statistica pe care R. Darnton a întocmit-o în legătură cu tirajele lucrării. Într-o epocă în care tirajul unei lucrări într-un singur volum se ridica cu greu la 1 500 exemplare, un librar lyonez estima ca necesară tipărirea *Enciclopediei* (o lucrare în 36 volume) în 4 000 exemplare, pentru a adăuga apoi la calculul inițial încă 2 000! Oricum, pentru editori a fost o mare afacere — una din cele mai mari afaceri editoriale de-a lungul timpului finalizată cu un profit nemaiîntîlnit pînă atunci: la o investiție inițială de 70 000 lire, tipărirea marii opere a adus un beneficiu de 2 500 000, de peste 35 de ori mai mare decît investiția! Ce însemna, în fond, acest manifest ne-o spun și bibliotecile timpului, în care *Enciclopedia* devenise de nelipsit. Opera avea o semnificație ideologică pe care autobiografia lui Stendhal a surprins-o cel mai bine: „Tatăl și buni-

cul meu aveau *Enciclopedia* lui Diderot și d'Alembert în folio; este, sau mai de grabă era, o lucrare de 7-8 000 de franci. Trebuie o influență deosebită pentru a convinge un provincial să investească un asemenea capital în cărți, de unde trag astăzi concluzia că înainte de a mă naște, tatăl și bunicul meu trebuie să fi fost de-a dreptul atrași de filosofie. Tatăl meu mă vedea răsfoind *Enciclopedia* cu amărăciune. Aveam cea mai mare încredere în cartea aceasta... din cauza urii înverșunate pe care ea o provoca preoților care ne vizitau casa. Marele vicar și părinte Rey, o figură boțită... făcea o grimasă deosebită, pronunțînd din colțul buzelor numele lui Diderot și d'Alembert. Această grimasă îmi dădea o bucurie intimă și adîncă”.

Enciclopedia devenea astfel pîrtășă la întreținerea stării de protest contra instituțiilor retrograde, elogiînd democrația, rațiunea, armonia socială și pacea dintre popoare. Cu acest mesaj, ea a trecut dincolo de hotarele Franței, la nord și sud de Alpi, pînă în Europa Centrală sau răsăriteană, fiind comandată de la Pesta, Varșovia, Petersburg și Moscova.

Transilvania, Țara Românească și Moldova

Faima lucrării a ajuns pînă în spațiul românesc. Încă de la începutul acestui veac, N. Iorga recomandă atenției o scrisoare a luminatului cărturar din secolul XVIII, Chesarie de la Rimnic, în care acesta se interesa de „o carte ce s'a numește sfranzozește *Dictionnaire encyclopédique*”. Pe urmele acestei informații, Alexandru Dușu a ajuns apoi la concluzia că, în cele din urmă, amintitul cărturar a intrat în posesia mult rîvnitei cărți și a folosit-o în propriile-i scrieri. Mai mult decît atît, el s-a dovedit a fi „primul scriitor român care a tradus texte” din *Enciclopedia* lui Diderot.

Exemplul nu este singular. Lui i se adaugă și altul, aflat din corespondența istoricului de origine greacă Daniel Philippiades cu savantul francez Barbié de Bocage, în care autorul vestitei *Istории a României* se arăta deosebit de interesat de *Enciclopedia metodică*, comandînd-o pentru boierul ieșean Balș și fiii săi, al căror dascăl era.

Numeroasele exemplare ale vestitei opere păstrate în diferite biblioteci din țară întregesc imaginea difuzării ei în societatea românească încă de la finele veacului XVIII și începutul secolului XIX. Prezența ei era astfel doar un element, alături de numeroase altele, care au alimentat starea de spirit a vremii, îmbogățind orizontul cunoașterii umane și pregătind-o pentru evenimentele revoluționare ce se anunțau.

O întrebare s-ar putea ridica în legătură cu marea scriere: ce loc ocupau știrile despre români între miile și miile de articole ce inventariu datele cunoașterii umane? Răspunsul ni-l dau articolele despre *daci* (semnate chiar de Diderot) și cele despre *geți*, *Transilvania, Moldova și Țara Românească*, datorate lui Jaucourt. S-ar putea spune că ele exprimau nivelul cunoștiințelor despre români în vremea respectivă. Nu erau, desigur, singurele referințe în acest sens în conștiința europeană, dar ele prezintă o importanță prin însuși faptul că figurau într-o carte a cărei audiență s-a dovedit atît de importantă.

Astfel, articolul lui Diderot despre *daci* conținea, în ciuda unor inerente inexactități, o bună delimitare a spațiului locuit de aceștia, indicînd, în linii mari, Transilvania, Țara Românească și Moldova. Se aminteau apoi citeva momente din istoria Daciei: cucerirea ei de către Traian și transformarea în provincie romană. Articolul despre *geți*, scris de Jaucourt, sublinia mai ferm identitatea acestora cu *dacii* și îi distingea de *goți*, înlăturînd astfel o confuzie ce se stîrnise o dată cu opera lui Iordanes (sec. VI) și care stăruia în opera unor istorici.

(Continuare în p. 32)

Împotriva fascismului și revizionismului

EFORTURI ALE APĂRĂRII NAȚIONALE ROMÂNEȘTI ÎN ANII '30

Dr. GHEORGHE ZAHARIA, Dr. CONSTANTIN BOTORAN

Începutul deceniului patru a marcat recrudescența forțelor revanșarde și revizioniste din Europa și de pe alte continente. Regimurile totalitare și fasciste dintr-o serie de țări europene (Ungaria — 1919, Italia — 1922, Bulgaria — 1923, Portugalia — 1926) au încercat să profite de greutățile provocate de criza economică din anii 1929-1933 pentru a-și consolida pozițiile pe plan intern și a-și face cunoscute planurile de expansiune teritorială pe calea revizuirii cu forță a tratatelor de pace ce statuau noile realități postbelice. În Italia s-a declanșat o violentă campanie

prorăzboinică vizînd crearea „marelui imperiu” italian pe calea cuceririlor în Europa de Sud-Est și în Africa. La o întrunire desfășurată în 1930 la Florența, Mussolini a rostit un discurs în care declara: „...Cuvintele sînt lucruri frumoase dar puștile, tunurile, vapoarele, avioanele sînt încă și mai frumoase”. La rîndul lui, Gömbös Gyula, venit în fruntea guvernului din Ungaria la sfîrșitul anului 1932, a proclamat revizionismul ca politică oficială de stat și nu s-a sfiit să indice chiar și viitoarele direcții de agresiune.

Flagrantă încălcare a Tratatului de la Versailles

În urma alegerilor parlamentare de la 30 ianuarie 1933, Hitler, conducătorul partidului nazist, a fost numit cancelar al Germaniei. Pentru reacțiunea mondială, acest act a constituit semnalul intensificării acțiunilor revanșarde și revizioniste, de pregătire a unui nou război mondial. De la acea dată Germania hitleristă a promovat tot mai stăruitor și fățiș o politică de subminare a stabilității politice europene de expansiune și de sprijinire a revizuirii configurației teritoriale dintr-o serie de state, configurație hotărîtă de acte plebiscitare. „Germania pangermană de mîine — scria unul din apropiații lui Hitler — trebuie să cuprindă, în afară de Franța

Mai 1936: mari manifestații la București sub lozinci antirevizioniste și antirăzboinice

orientală, Belgia, Olanda, Luxemburgul, Elveția, Ungaria, Polonia, Ucraina, România și Serbia". Încurajat de eșecul Conferinței de dezarmare¹ și de politica concesivă a guvernelor de la Londra și Paris, guvernul nazist a părăsit Liga Națiunilor (octombrie 1933), iar în 16 martie 1935 a decretat serviciul militar obligatoriu, înlăturând astfel definitiv restricțiile impuse Germaniei prin Tratatul de pace de la Versailles.

La 18 iunie 1935, prin încheierea acordului naval anglo-german², s-a făcut un nou pas pe calea revizuirii Tratatului de la Versailles; în octombrie același an, Italia fascistă a atacat Etiopia. În anul 1936 Germania hitleristă a denunțat Tratatul de la Locarno³ și a ocupat zona demilitarizată renană, pentru ca apoi, alături de Italia fascistă, să înceapă intervenția împotriva Republicii spaniole.

Într-un raport retrospectiv întocmit de comandantul armatei franceze se aprecia că „data de 16 martie 1935 a marcat o turnură decisivă în istoria europeană dinainte de război. Guvernul francez — se spunea în continuare — n-a reacționat; el a lăsat să se înfăptuiască, fără măcar să protesteze, cea mai flagrantă violare a Tratatului de la Versailles...". Planurilor expansioniste și războinice ale lui Hitler li se asociau toate statele la conducerea cărora se găseau cercuri revizioniste captate de vraja revanșardă. Vorbind despre identitatea de țeluri și interese ale acestor state, Konstantin von Neurath, ministrul de externe

german, spunea: „...Luptind pentru desființarea Tratatului de la Versailles, Germania, în mod firesc, este nevoită de a da sprijinul său moral tuturor celor care luptă pentru revizuirea tratatelor”.

Guvernul de la Budapesta, condus de Gömbös Gyula a raliat în mod deschis politica Ungariei la politica revanșardă promovată de naști. El a fost primul șef de guvern care l-a felicitat pe Hitler cu prilejul preluării puterii și s-a grăbit să-i facă o vizită oficială, în iunie 1933, cu care prilej între cei doi au fost puse bazele unei colaborări multilaterale de lungă durată. La începutul anului 1935 comandamentul armatei ungare își definitivase planurile de război. Dintr-un raport al atașatului militar al S.U.A. la Viena, întocmit pe baza declarațiilor dr. Eckhard Tibor, reprezentantului Ungariei la Societatea Națiunilor, și ale atașatului militar ungar la Viena, colonel Hochenburger, cu care autorul documentului avusese repetate discuții, rezultă că Ungaria urmă să-și realizeze scopurile revizioniste în contextul unui război generalizat la scara întregii Europe, când cele trei state vecine — România, Iugoslavia și Cehoslovacia — probabilii săi adversari, s-ar fi aflat angajate cu majoritatea forțelor armate pe alte fronturi. În acest caz, revizionii unguri sperau să-și satisfacă expansiunea mai întâi pe seama României, pe care o considerau angajată cu majoritatea forțelor spre răsărit, Cehoslovacia și Iugoslavia neputând interveni în ajutorul ei, deoarece urmau să fie atacate din spate de Germania, Polonia și, respectiv, de Italia.

Eforturile ungare de înarmare și revizuire a tratatelor de pace se coroborau cu cele desfășurate în același scop de diplomația bulgară. Bazele colaborării dintre cele două guverne fuseseră puse cu prilejul vizitei efectuate la Sofia de Gömbös Gyula, în noiembrie 1933, în cursul căreia primul ministru ungar declarase omologului său bulgar că „în curând vom purta din nou uniformă”. Italia fascistă încuraja și spri-

jinea la rindul ei, prin variate mijloace, reînarmarea Ungariei, Austriei și Bulgariei.

În eventualitatea unui atac neprovocat

Prin poziția sa geografică, prin resursele materiale și umane, România devenise o țintă de prim ordin în planurile expansioniste ale Germaniei hitleriste și ale aliaților săi. „Petrul românesc și grînele românești — scria un ziar german în 1934 — nu ne pot aparține decît nouă. Bogatul bazin dunărean trebuie să fie adjudecat odată pentru totdeauna, ca zonă de influență germană”.

Printre mijloacele preconizate de cercurile conducătoare din România menite să asigure și să apere independența națională și integritatea teritorială a statului un loc important l-au ocupat consolidarea și extinderea alianțelor cu acele țări a căror politică externă urmărea obiective similare cu cele ale României. Astfel, în februarie 1933, Mica Înțelegere a fost transformată într-un organism internațional unicat, „deschis eventual și altor state”, cu un organ director — Consiliul permanent — format din miniștrii de externe ai țărilor componente și un secretariat permanent la Geneva. Se prevedea, de asemenea, crearea unui consiliu economic pentru întărirea economiei și înzestrarea eficientă a armatelor statelor componente (România, Cehoslovacia și Iugoslavia).

România și partenerele sale din Mica Înțelegere au semnat la Londra (3-5 iulie 1933), convenția pentru definirea agresorului propusă de U.R.S.S., completată cu definiția teritoriului, acțiune considerată de diplomația română drept un pas însemnat pe linia organizării securității colective și apărării păcii.

Un an mai târziu, împreună cu guvernele de la Ankara,

¹ Întrunită la Geneva cu participarea a 63 state, conferința și-a desființat lucrările de la 2 februarie 1932 pînă al 11 iunie 1935.

² În baza acestui, Germania căpăta permisiunea să-și construiască o flotă de război cu un tonaj reprezentînd 35 la sută din cel britanic și o flotă de submarine de 45 la sută din cea a Angliei.

³ Conferința desfășurată între 5 și 16 octombrie 1925, cu participarea Belgiei, Cehoslovaciei, Germaniei, Franței, Italiei, Marii Britanii și Poloniei, adoptase acordurile semnate la 1 decembrie 1919 la Londra cu privire la garantarea granițelor. Unul dintre cele mai importante era Pactul de garanții renan, privitor la inviolabilitatea frontierelor franco-germane și germano-belgiene și la zona demilitarizată a Rinului.

Atena și Belgrad, interesate în menținerea statu-quo-ului postbelic, România participa la constituirea Înțelegerii Balcanice¹. Totodată, conform recomandărilor conferinței șefilor guvernelor Miciei Înțelegeri (desfășurată la București, în aprilie 1934), privind „îmbunătățirea relațiilor romano-sovietice și garanțiile prevăzute în Înțelegerea Balcanică”, guvernul român efectua reducerea la jumătate a contingentelor României la frontiera cu Uniunea Sovietică, efective ce urmau să fie folosite pentru apărarea contra unei eventuale agresiuni din partea Ungariei și a aliaților ei prezumtivi. Scurt timp după aceea, România a stabilit relații diplomatice cu Uniunea Sovietică; la 9 iunie 1934, a avut loc la Geneva schimbul de instrumente diplomatice pentru recunoașterea U.R.S.S. de către România și Cehoslovacia, iar un an mai târziu, guvernul român a adoptat hotărârea de a împuternici pe ministrul de externe să facă demersuri în scopul încheierii unui tratat de asistență mutuală româno-sovietică², similar celor semnate de U.R.S.S. cu Cehoslovacia și Franța.

Orientarea externă a țării s-a oglindit în concepția planurilor Marelui Stat Major al armatei române (M. St. M.) în care se aprecia, la sfârșitul anului 1935, că „mulțumită eforturilor depuse de conducerea politicii noastre externe..., într-un conflict european Rusia poate interveni alături de Franța și Cehoslovacia, încât putem conta pe atitudinea binevoitoare a Rusiei față de noi”.

Pentru punerea în aplicare a Pactului Miciei Înțelegeri în probleme militare, între 25-28 martie 1934 s-au întrunit la București șefii marilor state majore ale armatelor română, iugoslavă și cehoslovacă în vederea stabilirii posibilităților de apărare în cazul unei agresiuni din partea Ungariei și Bulgariei, fiecare separat sau

împreună, precum și în situația unui conflict generalizat. Cu acest prilej, șeful M.St.M. a prezentat *Proiectul de operațiuni nr. 4*, care estima condițiile generale de agresiune asupra României din partea Ungariei, concomitent cu atacarea sau amenințarea Cehoslovaciei de armatele germane și austriace, iar a Iugoslaviei de forțe italiene și albaneze (efectivele, datele și direcțiile de atac, obiectivele). În această eventualitate, măsurile de apărare erau concepute în ideea că pericolul cel mai probabil pentru fiecare dintre cele trei state aliate îl constituia Ungaria horthyistă, și, prin urmare, colaborarea militară dintre ele, „păstrînd nealterat caracterul *tratatelor de alianță politică* trebuie să se limiteze la organizarea *ripostei* împotriva unui atac neprovocat din partea acestei țări”. Amenințarea din partea Ungariei devenea și mai mare în cazul unui conflict generalizat, situație în care ea putea să atace unul din cele trei state aliate în cooperare cu armatele unor puteri revizioniste și revanșarde.

Pe baza acestor considerații politico-strategice, șefii statelor majore ale celor trei armate aliate se angajau „a interveni pe lângă guvernele lor, pentru a ajunge la un act adițional al acordurilor politice existente, care să poată permite, în cazul unui conflict european general, de a lua imediat ofensiva împotriva Ungariei, în condițiile de executare stabilite prin convenția militară”. Măsuri similare de apărare au fost adoptate și la întâlnirile șefilor de state majore care au avut loc ulterior la Praga (noiembrie 1934), Belgrad (noiembrie 1935), București (iunie 1936), Praga (decembrie 1937). S-a avansat chiar ideea formării, în caz de război, a unui comandament unic și crearea în comun a unei industrii de interes militar.

Pe măsură ce norii grei ai războiului se adunau deasupra Europei, forurile politice și militare de la București au

încercat să vitalizeze și cooperearea militară cu statele din Înțelegerea Balcanică. De la convențiile militare bilaterale, concepute ca un prim pas spre o alianță militară a celor patru state aliate — România, Iugoslavia, Turcia și Grecia — s-a ajuns, în noiembrie 1935, în cadrul întrunirii de la Belgrad, la parafarea convenției tripartite româno-turco-iugoslave, care prevedea o acțiune imediată și comună a celor trei state pentru a anihila o eventuală agresiune în Balcani. Cele trei state urmăreau să neutralizeze, încă de la început, pericolul pe care-l reprezenta revizionismul guvernului bulgar monarho-fascist, pentru a putea ulterior să-și concentreze majoritatea forțelor pe fronturile principale. Ulterior, la această convenție a aderat și Grecia, sub rezerva că aceasta „nu poate, în nici un caz, în executarea angajamentelor asumate prin pact, să facă război uneia din marile puteri”. La prima conferință a șefilor marilor state majore din cele patru țări aliate (Ankara 28 octombrie-4 noiembrie 1937), se preciza că intrarea în funcțiune a alianței militare cvadripartite era limitată la un conflict pur balcanic, în care una din puterile contractante era victima agresiunii din partea Bulgariei sau Albaniei (acționînd singure sau împreună cu Ungaria). Tot la această întrunire erau stabilite și forțele militare cu care urma să intervină fiecare dintre aliați în caz de agresiune, precum și modalitățile concrete de cooperare în producția și schimburile materialelor de război.

Strategii militari români apreciau cooperarea politică și militară din cadrul Înțelegerii Balcanice nu numai prin prisma unei apărări în comun a membrilor acestui pact, ci și ca o prelungire în sud-estul Europei a Miciei Înțelegeri. Cele două alianțe politice și militare, legate între ele prin prezența României și Iugoslaviei, puteau constitui — după opinia românească — un baraj în calea înaintării

¹ *Magazin istoric*, nr. 4/1981; 1/1967.

germano-italiene spre sud-estul Europei. Potențialul de război de care dispuneau laolaltă România, Iugoslavia, Cehoslovacia, Turcia și Grecia, în anii premergători războiului, ar fi putut, în condițiile în care s-ar fi asigurat sprijinul Angliei, Franței și Uniunii Sovietice, să constituie un front de apărare a statu-quoului în această parte a Europei în fața puterilor revizioniste și revanșarde.

„Obiectivul imediat al Germaniei va fi România”

Cercurile politice și militare românești vedeau tot mai clar în anii 1937-1939 perspectiva izolării țării în exterior și a unei agresiuni germano-ungare căreia trebuia să i se facă față cu forțe proprii. În acest context, frontiera de vest a căpătat o însemnătate deosebită, spre ea fiind îndreptate eforturile principale. Crearea unei zone fortificate la vest urmărea să bazeze direcțiile principale de pătrundere a agresorului în interiorul teritoriului național și să evite un eventual atac prin surprindere din partea forțelor unite germano-ungare. La 17 iunie 1937, a fost aprobat un program general de fortificații și suma anuală de 1,5-2 miliarde lei pentru executarea fortificațiilor la „Poarta Someșului”.

Pe baza datelor de care dispunea, M.St.M. a ajuns la concluzia că în 1939 „cea mai probabilă intențiune a Germaniei este să realizeze etapa cea mai ușoară și mai sigură, adică penetrația spre sud-est și în România pentru a stăpîni gurile Dunării, a-și amenaja o bază puternică în Marea Neagră și a-și crea o puternică și largă bază de operații (strategică și economică) pentru ca să poată trece apoi la ultima și cea mai grea etapă în expansiunea sa spre est și spre sud. Deci obiecti-

vul principal și imediat al Germaniei va fi România”.

Intrarea trupelor germane în Boemia și Moravia (martie 1939), decretarea mobilizării generale a armatei ungare și concentrarea unor puternice efective la frontiera cu România lăsa să se întrevadă că statele revanșarde și revizioniste se decisese să treacă la o „reglementare” a chestiunilor din sud-estul Europei, inclusiv pe calea folosirii forței armate.

În fața acestei primejdii, cercurile conducătoare din România s-au arătat decise să apere cu armele teritoriul țării și să frîneze agresiunea. În momentul invadării Cehoslovaciei, guvernul Armand Călinescu a decretat mobilizarea parțială a armatei, concentrînd forțe la frontierele de nord-vest ale țării. La 14 martie, s-a încheiat completarea efectivelor la unitățile din vest, iar la 15 martie, avînd în vedere mobilizările din Ungaria și invadarea de către aceasta a Ucrainei subcarpatice, s-a decis constituirea unui grup de siguranță spre această regiune pînă la intrarea în dispozitiv a grupului operativ „Maramureș”, care avea misiunea „să acopere frontiera de nord a Transilvaniei între Halmeu și Virful Stog”.

Paralel cu eforturile ce se făceau pe plan politic și militar, comandamentul superior al armatei a trecut la reconsiderarea strategiei apărării naționale în funcție de noile realități politice. Evaluînd raportul de forțe existent în primele opt luni ale anului 1939 între statele interesate în menținerea statu-quoului și statele revizionist-revanșarde, M.St.M. ajungea la concluzia că „în ansamblu coaliția rezultată din alianța franco-engleză, sporită cu Polonia și Înțelegerea Balcanică (chiar fără Iugoslavia) poate opune inițial Axei germano-italiene și sateliților ei (Ungaria, Bulgaria, Spania) *forțe sensibil egale*, cu condiția ca intrarea în acțiune să se facă de la început solidă și simultan de toate puterile coaliției”. Se

considera că, în desfășurarea ulterioară a operațiilor militare dintre cele două coaliții, timpul va lucra în defavoarea puterilor agresoare, date fiind resursele imense ale Statelor Unite ale Americii, U.R.S.S. și imperiilor coloniale englez și francez. Se aprecia, de asemenea, că intrarea foarte probabilă a S.U.A. în război și scoaterea din cauză a floței italiene din Marea Mediterană vor fi factori determinanți în asigurarea victoriei coaliției antihitleriste. „Oricare ar fi dificultățile prin care ar trece inițial, — conchideau experții militari — o Românie victorioasă alături de coaliție n-ar avea nimic de temut în ce privește viitorul său. În schimb, o Românie victorioasă alături de Centrală [Germania și Italia] ar fi un stat vasal din punct de vedere economic, politic și cultural Germaniei”.

Intuind cadrul general în care avea să se desfășoare cea de-a doua conflagrație mondială, factorii români de decizie politică și militară erau conștienți că planul strategic de apărare națională nu putea fi realizat decît dispunînd de o armată puternică, bine instruită și dotată cu armament și tehnică de luptă. Unii fruntași politici și oameni de știință, generali și ofițeri superiori îndemnaseră la crearea unei industrii autohtone de apărare națională. „Războiul actual — constata fizicianul Horia Hulubei — e făcut cu inteligență, nu cu mușchii noștri, mult mai mult cu industria evoluată și standardizată la extrem, decît cu vorbe patriotice. Cea din urmă industrie și cea mai mică inteligență creatoare — continua el — este o armă înfinit mai distrugătoare, în caz de apărare de țară, decît orice elan generos”.

După 1934, statul român, fără a abandona comenziile în străinătate, a întreprins primele măsuri care vizau fabricarea în țară a unei părți din armamentul și munițiile de care armata avea nevoie. Lansarea împrumutului de înzestrare a țării (5 noiembrie 1934), introducerea „timbru-

lui aviației" și înființarea Fondului Apărării Naționale (13 noiembrie 1934), promulgarea de legi încurajatoare pentru industria de armament și muniții, alocarea de masive fonduri bugetare pentru nevoile armatei, încheierea de noi convenții cu firme străine producătoare de tehnică de luptă, crearea unui minister special — Ministerul Inzestrării armatei (14 octombrie 1938) — toate acestea dovedeau cât de presantă devenise problema asigurării capacității de apărare a țării.

Dar în pofida eforturilor tardive din anii 1934-1939, specialiștii constatau, cu puțin timp înainte de declanșarea conflagrației mondiale: „Se caută astăzi — se afirma, pe drept cuvânt, în *Enciclopedia României*, editată în acei ani — ca printr-un efort într-adevăr impresionant, să se câștige timpul pierdut și să se îndrepte toate relele comise în trecut față de apărarea țării”.

Muncitorimea — în primele rinduri ale bătăliei

Anul 1938 aducea cotitura hotărâtoare în direcția declanșării de către statele fascisto-revizioniste a unei noi conflagrații mondiale. În martie 1938, Germania anexa Austria¹, aducându-și trupele în imediata vecinătate a Cehoslovaciei, următoarea victimă. Pentru ocuparea acesteia, naștii au provocat așa-numita „criză cehoslovacă”, guvernul hitlerist fiind secundat în toate aceste acțiuni de guvernele ungar și polon. Ca și în cazul celorlalte încălcări ale tratatelor de pace, marile puteri, îndeosebi Marea Britanie și Franța, manifestă și în cursul anului 1938 aceeași poziție conciliatoare, politică ce culminează la 30 septembrie prin semnarea acordului de la Munchen², în urma căruia Germania a anexat regiunea sudetă. La

2 octombrie 1938, trupele polone au ocupat regiunea Těšín, iar o lună mai târziu, prin primul Diktat de la Viena, Ungaria horthyistă anexează un teritoriu de 12 000 km pătrați, cu o populație de 1 000 000 locuitori.

Poporul român s-a ridicat hotărât la luptă împotriva fascismului și revizionismului, pentru apărarea independenței și integrității patriei. Clasa muncitoare din țara noastră, partidele ei politice au demas-

ma acordul total cu lupta pentru apărarea patriei, deoarece „rezistența înarmată a poporului în caz de agresiune e legitimă și ea [muncitorimea română] va merge în primele rinduri ale bătăliei”. În documentul intitulat *Momentul politic și sarcinile imediate ale muncitorilor înaintați din România*, editat în aprilie 1938, după ce dezvăluia intențiile cercurilor politice occidentale de a canaliza agresiunea nazistă spre estul și sud-estul

Milan Stojadinovici, N. Petrescu-Comnen și Camil Krofta — miniștri de externe ai Iugoslaviei, României și Cehoslovaciei, în timpul lucrărilor Consiliului permanent al Micii Înțelegeri, reunit la Sinaia în mai 1938

cat natura agresivă a fascismului și revizionismului, pericolul imens pe care acestea îl reprezentau pentru pacea și securitatea poporului român. Partidul Comunist Român are meritul de a fi fost prima forță politică din țară care a înțeles primejdia reală a hitlerismului, a fascismului în general, pentru destinele României. Pentru a se putea face față cu succes agresiunii fascisto-revizioniste, P.C.R. preconiza ralierea pe o platformă comună a tuturor partidelor și organizațiilor, claselor și grupărilor sociale ale căror interese coincideau cu interesele fundamentale ale țării, ale democrației, într-un larg front popular de solidaritate și luptă pentru apărarea independenței și integrității patriei, pentru bararea drumului fascismului. Clasa noastră muncitoare își expri-

Europei, Partidul Comunist Român susține cu tărie „întărirea alianței cu Franța, Cehoslovacia, Iugoslavia, Înțelegera Balcanică, încheierea pactului de neagresiune cu Uniunea Sovietică”, văzând în acestea o pirghie puternică în efortul de barare a politicii agresive a nazismului. La rîndul său, Partidul Social-Democrat, în cadrul unor întruniri organizate, a condamnat politica expansionistă a statelor fasciste, apărînd — cum scria *Lumea nouă* din 6 februarie 1938 — „dreptul sfînt al fiecărui popor de a trăi o viață independentă și de stat”, posibilă numai „prin înscăunarea în politica internațională a unui sistem de drept care asigură fiecărui popor în mod absolut independența națională”.

Hotărîrea clasei muncitoare de a combate prin toate mijloa-

^{1,2} Magazin istoric, nr. 3/1969; 9/1973 și 2-3/1982.

MAXIMILIANUS TRANSYLVANUS

(Urmare din p. 23)

cele fascismul și revizionismul, mergînd pînă la lupta cu arma în mînă, a influențat puternic cugetele și inimile întregului nostru popor. Astfel, sub îndrumarea și conducerea partidului comunist, a celorlalte partide muncitorești, precum și a altor grupări și personalități politice lucide, patriotice au fost create zeci de organizații democratice, antifasciste și antirevizioniste, s-au editat numeroase organe de presă, s-au organizat ample demonstrații antifasciste și antirevizioniste, care au culminat cu aceea din ziua de 1 Mai 1939, demonstrații desfășurate sub lozincile *Vrem România liberă și independentă!*, *Jos fascismul!*, *Jos agresorul hitlerist!* Referindu-se la semnificația demonstrației de la 1 Mai 1939, tovarășul Nicolae Ceaușescu, unul din principalii ei organizatori, aprecia că aceasta „a fost prima și poate printre cele mai importante demonstrații din Europa în acea perioadă, după invadarea de către hitleriști a Cehoslovaciei. Cînd în unele țări era o oarecare stare de așteptare, muncitorimea română, sub conducerea comunistilor, s-a ridicat și a demonstrat că nu trebuie să ne plecăm în fața fascismului, că trebuie să ridicăm steagul luptei și că, unită, muncitorimea, popoarele pot bara calea fascismului!”

Cauze multiple au făcut ca voința poporului român să fie nesocotită și România să fie aruncată în brațele fascismului în condițiile izolării ei pe plan extern, ale răsturnării raportului de forțe în favoarea puterilor revizioniste și revanșarde.

Experiența obținută de forțele revoluționare, democratice și patriotice, în frunte cu Partidul Comunist Român, în perioada anterioară împingerii țării în războiul hitlerist, avea să-și dea roadele în anii luptei grele împotriva dominației Germaniei naziste, în organizarea și înfăptuirea insurecției victorioase din august 1944, începutul gloriios al Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, înscrind România pe traiectoria unor profunde transformări politice și sociale.

ISTORIA ROMÂNILOR ÎN ENCICLOPEDIA LUI DIDEROT

(Urmare din p. 26)

Datele despre marile provincii istorice românești porneau de la aceeași realitate. Jaucourt scria astfel că „Țara Românească și Moldova nu constituiau altă dată decît o singură provincie a dacilor”. În rest, informațiile despre succesele cuceririi ale țărilor române erau destul de confuze, reținînd totuși natura raporturilor față de turci în virtutea relațiilor tributale, deci atestînd situația aparte a principatelor în raport cu provinciile otomane propriu-zise.

Mai întins era articolul despre Transilvania, socotită „parte a vechii Dacii” și despre romanizarea ei (Jaucourt). El se referea apoi la momentul în care împăratul Aurelian a retras trupele romane¹, precizînd că țara a redevenit liberă și că „mai multe inscripții, drumuri publice, urmele popului lui Traian, alte vechi monumente fac proba coloniilor pe care vechii romani le-au stabilit în această provincie”. Odată cu instabilitatea din zonă, Ștefan cel Sfînt, regele Ungariei, a cucerit apoi această parte, dar „țara” și-a avut mereu cîrmuirea sa proprie sub un voievod.

Deși restrînse, știrile respective sintetizau în cîteva adevăruri fundamentale ale istoriei românilor, respectiv, unitatea, continuitatea, latinitatea, originea comună. În *Enciclopedia* se cuprindea doar un crîmpei din cunoștințele proprii veacului XVIII despre trecutul lor. Faptul reprezenta însă un preludiu la masiva prezență a românilor în conștiința lumii din secolele următoare.

În ultima parte a vieții, Maximilianus Transylvanus a părăsit Spania, stabilindu-se, din 1524, în Țările de Jos. În această perioadă, a îndeplinit mai multe servicii administrative și l-a cunoscut îndeaproape pe Erasmus din Rotterdam, căruia i-a administrat veniturile provenite din renta acordată cărturarului olandez de autoritățile din Mecheln. Tot în acest timp, Transylvanus a legat o strînsă prietenie cu Nicolaus Olahus, alt cărturar de pe meleaguri românești, ajuns în Țările de Jos, la curtea reginei Maria, devenită guvernatoarea acestei provincii¹.

În 1530, Transylvanus a rămas văduv, un an mai tîrziu s-a recăsătorit, ultimii ani de viață găsindu-l implicat în procese de moștenire din prima căsătorie care nu se încheiaseră la data decesului său (anul 1538).

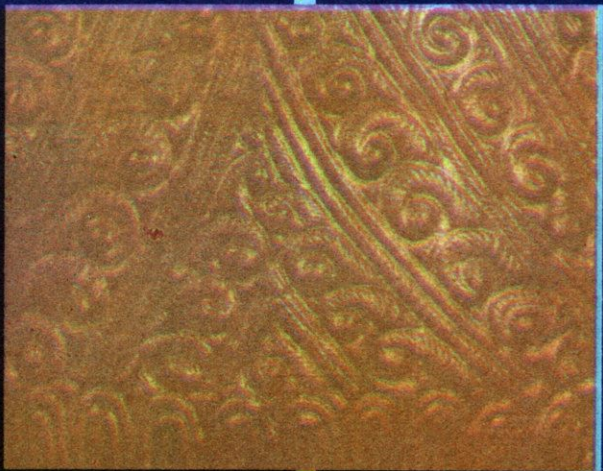
Desfășurîndu-și activitatea departe de țara sa de origine, Maximilianus Transylvanus ocupă un loc important (din păcate prea puțin relevant) în cultura noastră, îndeosebi pentru prioritatea pe care o are în descrierea celui dintîi înconjur al pămîntului. Menționăm că relatarea sa a cunoscut și o versiune românească (datorată lui P. A. Georgescu), fără facsimile; este pentru prima oară cînd publicăm o imagine de pe această scriere, după ediția de la Roma, din septembrie 1523.

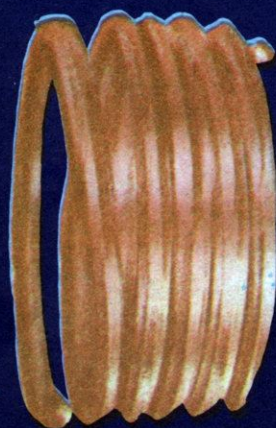
¹ Magazin istoric, nr. 1/1968.

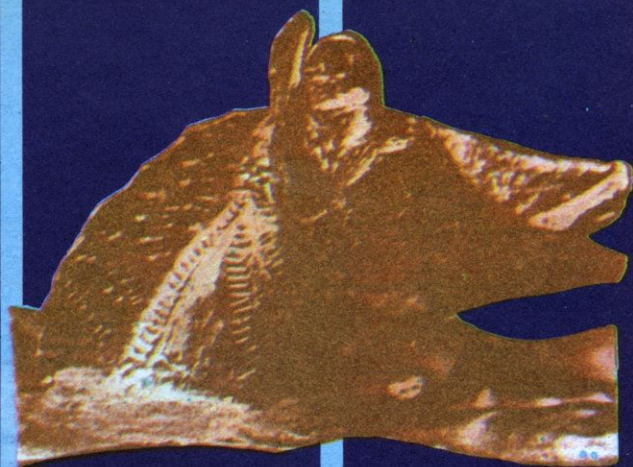
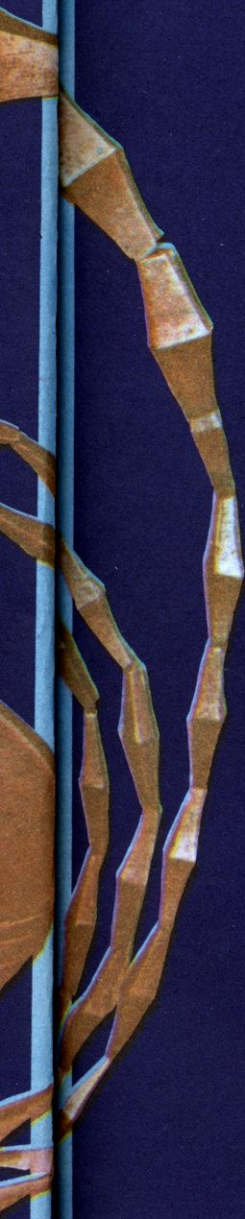
¹ Magazin istoric, nr. 4/1975.

Strălucite mărturii ale civilizației românești

Expresie a grijii partidului și statului nostru pentru dezvoltarea multilaterală a științei și culturii, cercetarea istorică din deceniile Epocii Nicolae Ceaușescu cunoaște o amploare fără precedent, concretizată în numeroase noutăți apărute în toate domeniile activității istoriografice. Imaginile înfățișează câteva din cele mai reprezentative și spectaculoase descoperiri arheologice făcute în anii ce au urmat Congresului IX al Partidului Comunist Român (Planșele 1, 2, 3, 4: din tezaurele de la Hinova, Cucuteni-Băiceni, Bunești-Averești, Peretu, Stințești), ilustrative atât pentru amploarea investigației istorice ce se desfășoară pe tot cuprinsul țării, cât și pentru excepționalul nivel de cultură și civilizație dezvoltat de strămoșii noștri din antichitatea românească.

PE URMELE STRĂMOȘILOR

ION POPESCU-PUȚURI

La sfârșitul secolului XVIII, în plină Epocă a Luminilor, savanții Europei descopereau una din cele mai strălucite civilizații antice, făurite în Orientul Mijlociu, în marele Imperiu al părților. Interesul față de cultura popoarelor din Orient era în necontenită creștere. Așa, de pildă, Școala franceză de studii arabe a fost întemeiată de savantul Antoine Isaac Sylvestre de Sacy (1758-1838) autor, în 1793, a unei remarcabile lucrări *Mémoires sur les antiquités de la Perse*.

Studiile începute de Sylvestre de Sacy au fost ridicate pe o treaptă superioară de discipolul său, Antoine Jean Saint-Martin (1791-1832). Numit în 1820 la Academia de inscripții și în 1824 la Biblioteca regală a Franței și inspector al părții orientale a expoziției regale, Saint-Martin a fost autorul a numeroase lucrări de orientalistă: Notițe asupra Egiptului sub faraoni, Memorii geografice asupra Armeniei, Cercetări asupra morții lui Alexandru.

Regalist convins, partizan al Restaurației, Saint-Martin a avut mult de suferit în urma revoluției din iulie 1830. Îndepărtat din funcțiile pe care le deținuse, el a murit în mizerie, fără a mai apuca să-și definească principala operă *Fragments sur une histoire des Arsacides* (Fragmente ale unei istorii a arscizilor).

Sarcina editării lor și-a asumat-o o comisie condusă de orientalistul Félix Lajard. În prefață, editorii subliniază că preocupările lui J. Saint-Martin asupra istoriei arscide datau de prin 1816-1817 și cuprindeau cele patru ramuri regale ale dinastiei arscizilor: din Persia, din Armenia, din India (sau Bactriania) și arscizii septentrionali — frecvent

numiți și regi ai massageșilor sau alaniilor (Balhousenilor — numire dată de la orașul Balh sau Balk, capitala țării pe atunci, unde Arsaces I a pus temelia dinastiei Arsacizilor).

Saint-Martin își propusese să cerceteze originea acestor patru familii regale și să traseze istoria fiecăreia, adăugind și istoria tuturor ramurilor colaterale ce au domnit peste unele mici regate sau principate. Din aceste proiecte a reușit să definească doar studiile ce cuprindeau originea arscizilor din Persia și Armenia și istoria primilor lor regi.

El își propusese, de asemenea, să împartă în capitole fiecare din părțile ce compuneau lucrarea sa, fără a reuși să ducă la capăt această intenție. Comisia de redactare — regretând că autorul nu a introdus nici o împărțire de acest fel în manuscrisul lucrării — a sprotit că nu i se poate substitui. Totuși, pentru a remedia unele inconveniente ce rezultă din această lipsă de subdiviziuni într-o lucrare atât de vastă, Félix Lajard a plasat, la sfârșitul volumului II o amplă Tablă de materii alfabetică și analitică, care suplunește, într-un fel, titlurile și sumarele capitolelor ce s-ar fi găsit în lucrare, dacă autorul i-ar fi făcut o ultimă verificare.

Această Tablă de materii, de fapt un amplu indice de nume și locuri! — pe care îl prezentăm cititorilor Magazinului istoric — este deosebit de semnificativă asupra amplitudinii și bogăției de idei și informații cuprinse în cele două volume, ca și asupra stadiului de civilizație atins de acest mare stat al antichității. Ea e precedată de trei tabele cronologice prezentînd — primul — seria regilor arscizi din Persia, iar celelalte două seria regilor din Armenia.

ABDAGESE, tatăl lui Cinnacēs, conspiră împotriva lui Artaban III, vol. II, p. 184; trecerea de care se bucură la Tiridate, nemulțumeste pe satrapii Phraate și Hîrion, II, 186; la apropierea lui Artaban, el

sfârșitește pe Tiridate să se retragă dincolo de Tigris; urmăriile acestui sfat, II, 186, 187.

ABDOU, rege al Edessei, fiul lui Mazaour; durată domniei lui, I, 107.

ABDUS, conspiră împotriva lui Artaban III, vol. II, 182; moare otrăvit, II, 182.

ABENNÉRIGUS, rege al Spasin-Charax, dă în căsătorie pe fiica sa, Samache, lui Izate, I, 139.

ABGARE, supranumit *Fiska* sau *Mutul*, asasinază pe Bakrou, I, 107. ABGARE, rege al Edessei, fiul lui Abgar Mutul, I, 107. — Urmasii lui iau, ca și el, numele de Abgar, I, 107, 108. — Acest nume este alterat în *Abgaros* sau *Augaros* de către greci, și în *Abgarus* sau *Augarus* de către romani, I, 108; durată domniei lui Abgar, I, 108; învins de Lucullus, el îl caută pe Pompei, I,

¹ Precizăm că cifrele romane indică volumul, iar cele arabe arată pagina la care se află referințele respective.

108, 109; este confundat cu Maanou zeul, I, 109; trădează pe Crassus, II, 114, 115. Vezi notele editorului, II, 364 și 365. **ABGARE**, urmașul lui Pacorus, durata domniei lui, I, 111. **ABGARE**, supranumit *Soumda* sau cel Rosu, rege al Edessei; durata domniei lui, I, 111. **ABGARE**, supranumit *Ouchama* sau cel Negru, rege al Edessei, I, 115; el era fiul lui Arschar, care domnea la Nisibe și asupra Armeniei meridionale; este succesorul acestuia, I, 116, 122, 124; își mută reședința în la Nisibe la Edessa fiind considerat ca al doilea fondator al acesteia, I, 116, 117; sustine pe regele Arctas împotriva evreilor, I, 117; apărăază diferența care exista între prinții arscizilor, I, 117, II, 179, 283; atins de o maladie incurabilă, se adresează lui Isus Christos; sfântul Thaddée îl vindecă, I, 118, 119; II, 281; autenticitatea acestei legende discutate, I, 112, 119; II, 181; acest rege este identic cu Monobaze I, vol. I, 129, 147; durata domniei lui, I, 132; după moartea sa, regatul este împărțit, I, 133, 147; urmașii lui, I, 133, 135, 147. **ABGARE**, rege al Edessei, fiul lui Izate; durata domniei lui, I, 144, 156. **ABGARE**, rege al Edessei și fiul lui Abgare cel Negru, este numit Maanou de către siriieni, și Anani sau Ananous de către armeni, I, 147. Vezi **ANANL**. **ABGARE**, fiul precedentului, îi urmează la domnie și domnește paisprezece ani, I, 148; numele său este alterat sub forma de Achare, *ibid.*; împreună cu Izate, trădează pe Méherdate, *ibid.*, II, 198, 199. **ABGARE**, fiul lui Monobaze II, rege al Adiabenei, I, 152; durata domniei lui, I, 156. **ABGARE**, identic cu Maanou, regele Edessei, I, 158; este tratat cu prietenie de Traian, I, 158; urmează pe acest împărat în expediția lui, *ibid.*

ABGARUS, numit și *Marochus*, *Macorus* sau *Mazarus*, prinț sirian, trădează pe Crassus, I, 109, 110. II, 114, 115; nu trebuie să fie confundat cu Maanou zeul, I, 110.

ABIA, prinț arab, invins de Izate, se sinucide, I, 142.

ABIOUR sau **BAWERD**, numele unui țări care pare a corespunde vechii Apurortene, I, 303.

ABOU-ISA, autor al unei lucrări istorice, II, 234 și 236. Vezi notele editorului, II, 367.

ABOU'LFEDA. Exactitatea calculului său relativ la durata dinastiei Arscizilor, II, 236, 238; a extras lista cronologică sa de la *istoria universală* a lui Ibn-Idhar, I, 233.

ACBARE, alterare a numelui lui Abgare, I, 148.

ACHAEUS, general al lui Antiochus cel Mare, se revoltă în Asia Mică și ia titlul de rege, I, 317; data revoltei sale, I, 317; și a înfringerii sale, I, 318.

ADDUS, guvernator al Artagerei, refuză să recunoască autoritatea lui Ariobarzane, II, 157; asediat de Caius Iulius Caesar, el îl rănește prin trădare, II, 157.

ADERBAGADAN, numele Atropatenei la orientali, I, 56.

ADIABÈNE. Suprafața acestei provincii, I, 125, 161; de unde își trage numele, I, 125, 126; invadată de Tigran, regele Armeniei, I, 127; constituirea politică a acestei țări, I, 127; raporturile ei numeroase cu Armenia, I, 128; cine a fost desprinsă de Armenia și format un stat separat, I, 156; supusă suzeranității arscizilor, I, 177.

ADIGANES, titlu al magistraților din Seleucia; etimologia acestui cuvânt, I, 198, 199.

ADJEM, nume dat de arabi persilor; motivul, II, 271, 272.

AFRANIUS, locțiitor al lui Pompei, învinge pe Phraate III la Arbélie, I, 78; II, 104.

AGATHANGÉLUS, istoric și secretar al regelui Armeniei, I, 31; autor al unei lucrări apreciate, I, 32; discurs pe care îl pune în gura lui Ardeschir, I, 32 și 33; Descrierea imperiului arscizilor, I, 36 și 37.

AGATHIAS, istoric grec; durata dată de el puterii arscizilor, I, 218, 219, pasaj, considerat, pe nedrept, alterat, I, 219, 228; II, 239, 246.

AGATHOCLE, guvernator, pentru Antiochus II. al provinciilor de dincolo de Eufurat, I, 38; II, 257; purtarea lui tiranică este cauza revoltei lui Diodote, a lui Arsaces și a lui Tiridate, I, 38 și 39; Arrian îl numește Phérécclés, I, 38, 173, 289; II, 258; cauza probabilă a acestei confuzii, I, 290; este ucis de Arsaces și Tiridate, I, 39. Vezi notele editorului, II, 310-315.

AGRIPPA, regele Galileei, primește de la Nero ordinul să atace pe parți, II, 207.

AHNAF, general arab, învinge pe Ieldjedjer, II, 236.

ALANI, fac o invazie în Armenia, I, 163, 165; II, 288; întinderea dominației lor, II, 273, 274; nume sub care îl indică scriitorii chinezi, II, 274; regatul lor este distrus de huni, II, 288; împrăștierea triburilor lor, II, 288, 289. **ALANI** (Marea...), nume dat de arabi unei părți din Oceanul Indian, II, 274.

ALCHADEN, prinț arab, prieten al partiilor, este înșelat de Ventidius, II, 128.

ALCHAUDONTUS, prinț arab, aliat al romanilor, II, 114.

ALEXANDRU CEL MARE, cuceritor al Persiei, ordonă, după un scriitor oriental, să fie distruse multe cărți și să fie ucși mulți savanți, I, 34; cuceririle lui nu au fost decît incursiuni militare, I, 171; organizarea țărilor cucerite de el, după scriitorii orientali, I, 180; care a fost politica lui în Asia, II, 279-299; Era Seleucizilor numită Era lui Alexandru de către orientali, I, 217, 279; II, 273; El consideră că aceasta începe odată cu epoca presupusă a morții lui Alexandru, I, 276, 277. Vezi notele editorului, II, 320, 329, 333, 341-345. **ALEXANDRU**, fiul lui Antoniu și al Cleopatrei, I, 59; făcut rege al Armeniei, la în căsătorie pe Iotapé, fiica lui Artavasde, regele mezilor, I, 90, 194; II, 143; Antoniu îi dă titlul de rege al regiilor, I, 184. Vezi notele editorului, II, 318. **ALEXANDRU**, fratele lui Molon și guvernator al Persiei, se revoltă împotriva lui Antiochus cel Mare, este invins și se omoară, I, 316.

ALEXANDRU, rege al evreilor, sustine războiul împotriva lui Demetrius III, vol. II, 86. **ALEXANDRU BALA**, încearcă să treacă drept unul din fiili lui Antiochus Epiphanus, I, 338, 346. Este recunoscut rege al Siriei de către senatul roman, I, 346; debarcă la Ptolemais, în Fenicia; este invins de Demetrius I, *ibid.*; dă o nouă bătălie împotriva prințului seleucid, care este invins și ucis, I, 347; de unde îl vine supranumele de Bala, *ibid.*; este recunoscut fără contestări ca rege al Siriei, *ibid.* - Demetrius II îi dispută imperiul, I, 394; Alexandru BALA, învinge de regele Egiptului, încearcă un refugiu la arabi din desert unde și moare, I, 395. **ALEXANDRU ZÉ-**

BINA, fiul lui Protarus, neguțator egiptean, este trimis în Siria de Ptolemeu Physcon, pentru a disputa tronul lui Demetrius Nicator, II, 53. Se dă drept fiul adoptiv al lui Antiochus Sides, II, 54; data acestor evenimente, II, 54, 55, 57, primește corpul lui Antiochus Sides trimis de Phaarite, II, 55, 57, 60; nu era fiul nici al lui Antiochus Epiphanus, nici al lui Alexandru Bala; greșală a celor care au pretins aceasta, II, 58, 60; de unde provenea porecla de Zébina sau Zabina, II, 60; talentele și abilitatea îl ajută să devină stăpânul a aproape întregii Sirii, II, 60.

AMARDES, nume dat marzilor care locuiau în munții din Media; semnificația acestui nume, I, 332, 333.

AMID, nume actual al anticei Tigranocerte, I, 96.

ANAG, descendent din Souren, asasinază pe regele Armeniei, Chosroes, I, 53, 54; II, 286.

ANAIIS (ANATIES, ANAHID) sau NANAEE, divinitate a persilor; templul acesteia este jefuit de Antiochus Epiphanus, I, 340, 358, 362; și de parți. Notele editorului, II, 352.

ANANI sau **ANANON**, fiul lui Abgare, domnește la Edessa, I, 133, 147; persecută pe creștinii I, 133. Dispune uciderea lui Atté, episcop de Edessa, I, 133, 134; este strivit de căderea unei coloane, I, 134; mai este numit și *Abgar* și *Maanou*, I, 147; durata domniei lui, I, 147.

ANANIAS, ofițer al regelui Abgare, trimis la Isus Christos, I, 118, era din familia Pagratizilor, I, 120; și convertise pe Izate la iudaism, I, 139.

AMDRAGORAS, guvernator al țărilor partiilor, ucis de Tiridate, I, 297; II, 259, 264.

ANILÉE, împreună cu fratele său Asinés, seful revoltei evreilor împotriva lui Artaban, I, 121; II, 172, 173; se căsătorește cu soția unui general part, II, 172; moartea fratelui său, I, 173; singurul sef al evreilor din Babyllonia, II, 174; îl învinge pe Mithridate, dar este înfrânt într-o a doua confruntare, II, 174; devastază teritoriul Babyllonului, II, 174; moartea sa, II, 174, 175; data revoltei sale, II, 175.

ANTÉMUSIADE, țară supusă suzeranității Arscizilor, I, 177.

ANTIGONE, rivalul lui Hyrcan la tronul Iudeei, II, 122; el triumfă cu ajutorul partiilor, II, 122, 123; Ventidius îi impune un mare tribut, II, 128; Antoniu îl ucide, II, 135.

ANTIOCHIA, oraș fondat de Séleucus Nicator, I, 170; se revoltă împotriva lui Demetrius, I, 350, 395; II, 53.

ANTIOCHUS I SOTER, se urcă pe tronul Siriei, I, 284; durata domniei lui, I, 284. **ANTIOCHUS II**, supranumit Zeul, dă să obțină i coranul, I, 284, 295; durata domniei sale, I, 284; II, 252; moare otrăvit, I, 295.

ANTIOCHUS HIRAX, fratele lui Séleucus Callinicus, obține de la Ptolemeu Evergetul regatul Ciliciei, I, 295; de unde îl vine porecla, I, 295; se alătură fratelui său cu un corp numeros de gali, I, 296; mai tirziu, se servește de aceiași gali pentru a-l detrona, *ibid.*; trupele lui se revoltă împotriva sa, *ibid.*; invins de Séleucus, se refugiază la Ariarathe, regele Capadochiei, apoi la Ptolemeu Evergetul, care îl ține prizonier, 300; ajunge să scape cu ajutorul ucisului din concubinice sale, I, 306; este ucis de tilhari, *ibid.* **ANTIOCHUS III**, zis cel Mare, fiul lui Séleucus Callinicus, trăiește la in-

reput în pace cu Tiridates, I, 315; pornește împotriva parților, reia Media și numește conducător pe Molon, I, 316, 319, 321; înabuse revolta lui Molon și a lui Alexandru, I, 316; poartă război împotriva lui Plotemus Philicator, I, 317; este învins la Raphia, I, 318; data expediției sale în Media, I, 321; 322, 327; cucerește Ecbatana, invadează Hircania și ocupă cele două orașe capitale, I, 323, 324; încheie pace cu Artaban, I, 324; motivele ce l-au determinat, I, 326; prin tratat cu Artaban recunoaște independența acestuia, I, 326; întoarce armele împotriva lui Euthydeme, regele Bactrianei și îl învinge, I, 327; data acestei expediții, I, 328; încheie pacea și pătrunde în India, I, 328; moartea lui, I, 328, 329; eroarea lui Strabon cu privire la moartea acestui print, I, 358, 362. Vezi notele editorului, II, 350 și 351. ANTIOCHUS IV EPIPHANUS restabilește autoritatea sa asupra Orientului și constringe pe Artaban I să-i recunoască suzeranitatea, I, 336; durata domniei lui, I, 339, 344; duce război în Armenia și îl învinge pe Artaxias, I, 340; jefuiește templul zeiței Anahs sau Anaitis; moartea lui, I, 340, 358, 362; dezacordul istoricilor asupra acestui subiect, I, 359, 361; II, 39, 42; titluri pe care Antiochus Epiphanus le a pe medaliiile sale, I, 442. ANTIOCHUS V EUPATOR, fiul lui Antiochus Epiphanus, îl succede acestuia, I, 341; nu are decât o domnie trecătoare, I, 341, 342. ANTIOCHUS VI EPIPHANUS DIONYSIUS, fiul lui Alexandru Bala, este proclamat rege, I, 395; este ucis de Tryphon, I, 395. ANTIOCHUS VII SIDETES se căsătorește cu Cleopatra, soția fratelui său Demetrius II, vol. I, 409; II, 8; rămâne stăpân al Siriei, II, 8, 10; istoricii și medaliiile îi dau mai multe epiteze, II, 8; Etimologia celui de Sidetes II, 8, 10; caracterul acestui print, II, 11, 14; motivele care îl fac să se teamă de un război cu parții, II, 14, 13; le declară război împotriva voinței sale, I, 175, 417; II, 14; mai mulți regi din Orient îi oferă ajutoare, I, 175; II, 13, 21; puterea și componența armatei sale, II, 14, 16; obține la început succese, II, 17, 20 și urm., 275, 276; drumul pe care îl urmează, II, 23; îl învinge pe parți, ocupă Babylonul și invadează Media, II, 24, 25; pune stăpânire pe toate provinciile luate de Mithridate I de la seleucizi, II, 25, 26; trimite o flotă să supună provinciile meridionale ale imperiului parților, II, 27-29; scopul acestei expediții, II, 29; comite greșala de a-și împrăști trupele în cantonamente de iarnă, II, 29; violențele soldaților lui răscălat popoarele, II, 30, 31; ieșit din aceste cantonamente pentru a înabși răscola, el este atacat de Phraate și învins, I, 368, 369; II, 31, 32; moartea lui, II, 32-34, 276; respingerea părerii celor care cred că el nu a murit în această expediție, II, 34, 48; dată a principalelor evenimente ale acestui război, II, 37, 39; durata domniei lui Antiochus Sidetes, II, 48, 49; Phraate trimite corpul acestuia în Siria, II, 50; motivul acestui fapt, II, 60, 61. Vezi notele editorului, II, 361. ANTIOCHUS VIII GRYPUS, fiul lui Demetrius Nicator, nu a purtat războaie dincolo de Eufrat, II, 22. ANTIOCHUS IX PHILOPATOR, zis din

Cyzic sau Cyzicénus. Notele editorului, II, 348. ANTIOCHUS X, supranumit cel Pios, se refugiază la parți, intră în Siria și pune stăpânire pe statele fratelui său Philippus, II, 86, 91. ANTIOCHUS I, rege al Commagenei, este supus unui mare tribut de către Ventidius, II, 128; se alătură lui Orodès I, a cărui fiu o la de soție, II, 130; Ventidius pornește împotriva lui, II, 130; Antiochus îl asediază capitala, II, 131. ANTIOCHUS IV, rege al Commagenei, este silit de Nero să atace pe parți, II, 207; în anul 58, el primește de la Corbulon, în același timp cu Pharasmane, regele Iberiei, invitația de a pătrunde în Armenia, II, 208; mai târziu, acuzat că s-a aliat cu parții, este învins de Cennensis Pactus, și se refugiază în Cilicia, I, 165; cei doi fi ai săi caută refugiu pe lângă Vologese, *ibid.*; regalul lui devine provincie romană, *ibid.*; prin medierea lui Vologese, obține, ca și fiul său, permisiunea de a locui la Roma, *ibid.*

ANTONIUS trimite pe locuitorii său, Ventidius, împotriva parților, I, 58; II, 126; invidios pe gloria acestuia, îl face să plece la Roma I, 88; II, 131; merge el însuși împotriva parților, împotriva mezelor și se alătură lui Artavasde, regele Armeniei, care îl trădează, I, 88; 89; II, 136, 138, 140, 141; după ce și-a pierdut cea mai mare parte din armată, intră în Siria, I, 89; II, 140; iritat împotriva lui Artavasde, îl atrage la Nicopolis, îl duce înăuntru la Alexandria și, acolo pune să se taie capul, I, 89, II, 141, 142; se aliază cu Artavasde regele mezelor, cucerește Armenia și pune pe tron pe fiul său Alexandru, I, 90; II, 142, 143; după bătălia de la Actium, el încearcă fără succes să rennoiască alianța cu Artavasde regele mezelor, II, 145.

APAMIA, oraș în Parthia, I, 2.

APARNI, nume dat de Strabon parților, I, 7.

APASIACES sau APASIASTRES, numele unui popor scit stabilit pe malurile Oxus-ului, I, 299; el primește pe Tiridate și îi dau ajutoare, I, 299, 300, 310, 325; luptă pentru Artaban împotriva lui Antiochus cel Mare, I, 325; vezi notele editorului, II, 361 și 362.

APAVORTENE, regiune fertilă din Asia, I, 302; diversele alterări ale acestui nume, I, 302; cărei țări îl corespunde astăzi Apavortene, I, 303.

APOLLODOTE, rege al Bactrianei, obține victorii până la gurile Indusului, I, 389; vezi notele editorului, II, 356 și 358.

APOLLONIUS, tiran al Zenodotiei, rezistă lui Crassus, care îl ruinează orașul, II, 111.

APPUS CLAUDIUS, protejează fuga tânărului Tigran, II, 108.

ARAM, nume dat de sirienii patriei lor, I, 94; ce țări erau cuprinse sub această denumire, I, 94, 95, 96.

ARAM, rege al Armeniei, obține de la Ninus, regele Asiriei, titlul de primul print al imperiului, I, 56.

ARMEENI, popoarele cărora îi se aplică această denumire, I, 94-96.

ARAXES, fluviu formind granița între posesiunile massagietilor și persilor I, 14; nu trebuie confundat cu Araxe din Armenia, nici cu Volga, I, 14; este același fluviu cu Oxus sau Djiboun, I, 14.

ARABANDES, print armean; același cu Erovant, I, 145, 146; ARBANDES fiul lui Abgare, regele Edessei, îndeamnă pe tatăl său să se alătore lui Traian, I, 158.

ARCTACANA, vezi Artacona.

ARDASCHAMA, fiica lui Artases sau Aradches, rege al Armeniei, se căsătorește cu Mithridate, guvernatorul militar al Iberiei, I, 62.

ARDASCHES, ARTAXES sau ARTAXIAS, nume identic cu cel de Artaxerxes, I, 255, 433; armenii simpatizau acest nume, I, 255; la origine, era mai degrabă un titlu decât un nume propriu, I, 255; este identic cu cel de Ardeschir, I, 256; semnificația lui, I, 329; armenii dau acest nume lui Artaban I, regele parților, I, 329, 421 și lui Artaban III, vol. II, 176. Vezi Artaban I și Artaban III. ARDASCHES I, nepotul lui Valarsace, regele Armeniei, uzurpă titlul de rege al regilor, I, 57; II, 90, 277; numit și Artaxias, I, 62, 255; durata domniei lui, I, 62; II, 90; a fost unul din cei mai puternici prinți din Asia, I, 62; căsătorește pe fiica lui cu Mithridate, I, 62; supune Asia Mică și moare în Grecia, I, 63, 67, 68; II, 90; trofee ale cuceririlor sale în Asia Mică, transportate în Armenia, I, 64; II, 277; explicația tăcerii păstrate de istoricii occidentali cu privire la această expediție, I, 64 și urm.; istoricii armeni au confundat expediția cu cea a lui Mithridate, I, 67; ipoteza care explică această eroare, I, 63; moartea lui Ardasches I provoacă importante schimbări în Orient, I, 68, II, 90; el asociază la domnie pe fiul său Tigran, I, 80; ar fi posibil ca numele adevărat al lui Ardasches I să fi fost Tigran, I, 63; II, 92. ARDASCHES III, fiul lui Sanandroug, este salvat de furia lui Erovant de către doica lui, I, 153; este dus în secret la curtea regelui parților, care îl primește cu cinste, *ibid.*; susținut de parți, învinge și ucide pe Erovant, I, 154, 167; durata domniei lui, I, 169; este ultimul rege al Armeniei din neamul arsaschizilor; el luase, la urcarea pe tron, numele de Ardaschir, pentru a fi pe plac persilor, I, 256.

ARDESCHIR BABEGAN, primul rege persan din dinastia Sassanizilor, se revoltă împotriva lui Artaban V, vol. I, 31; II, 305; discurs adresat de el persilor pentru a-l îndemna să ia armele, I, 32, 33, II, 267; mesajul pe care îl trimite lui Artaban I, 33; învingător al parților, instaurează în Persia vechile legi și restabilește religia lui Zoroastru, I, 35; II, 285; este uncori numit Babegan, fiul lui Babek, ateorii fiu al Sassan, I, 30; II, 220; originea lui ilustră, I, 30, 51; II, 221, 285; puterea lui, I, 52; II, 225, 185; este susținut în revolta sa de două ramuri ale familiei regale a Arsaschizilor din Persia, I, 52; II, 285; atacat de Chosroe, regele Armeniei, I, 52; II, 286; distruge familia Gareni-Balhav, cu excepția unui singur fiu, I, 53; ordonă asasinarea lui Chosroe, I, 53; II, 286; și reunește Armenia la imperiul său, I, 54; data fondării imperiului Sassanizilor, II, 221, 222, 235, 285; explicația îndelungatei durate atribuită acestuia, II, 235, 236. ARDESCHIR, nume persan identic celor de Artashschetir, Artaxas, Ardashes, Artaxés, Artaxius și Artchil, I, 255-257; etimologia acestui nume, I, 255-256.

RĂSPUNSURI LA ÎNTREBĂRI

Moscova, 19-30 octombrie 1943.

Conferința miniștrilor afacerilor externe ai U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii (VI)

Continuăm să publicăm, în acest număr, alte momente ale Conferinței de la Moscova, respectiv extrase din convorbirea Stalin-Eden, care a avut loc la 27 octombrie 1943, și ședințele a X-a și a XI-a din 28 și, respectiv, 29 octombrie.

Din minuta convorbirii avute de președintele Consiliului comisarilor poporului al U.R.S.S., I.V. Stalin, cu ministrul afacerilor externe al Marii Britanii, A. Eden¹.

27 octombrie

Eden spune că, din însărcinarea primului ministru, i-a adus marelui Stalin o copie a telegramei trimise de generalul Alexander, comandantul-șef al trupelor aliate din Italia, generalului Eisenhower. Această telegramă lămurește situația reală din Italia, iar primul ministru ar dori ca mareșalul Stalin să ia cunoștință de conținutul ei.

Stalin întreabă dacă trebuie să ia cunoștință de această telegramă acum sau mai târziu.

Eden răspunde că, dacă acest document nu este prea lung, ar fi bine ca mareșalul Stalin să-l citească, iar apoi să pună întrebările care ar putea să-l intereseze.

¹ La convorbire au fost de față comisarul poporului pentru afacerile externe al U.R.S.S., V. M. Molotov precum și ambasadorul Marii Britanii în U.R.S.S., A.C. Kerr, și general-locotenent Ismay.

Stalin spune: „Cu altele o fi cum o fi, dar cu titlul hîrtilor m-am obișnuit“.

Citind documentul², Stalin spune că datele generalului Alexander s-ar putea să fie mai precise, dar, după informațiile noastre, în Italia există 12 divizii anglo-americeane contra 6 divizii germane dislocate la sud de Roma. Alte 6 divizii germane se află în zona râului Pad. În felul acesta, nemții au șase divizii care se bat și șase divizii care se află în rezervă.

² Telegrama lui Alexander arăta, în esență, că situația trupelor anglo-americeane din Italia s-a înrăutățit față de cea din septembrie, că acum (telegrama a fost trimisă la 24 octombrie) 11 divizii aliate duc o luptă frontală, pe o poziție favorabilă apărării, cu 9 divizii germane care pot în orice moment să primească întăriri. Posibilitățile anglo-americeane de concentrare sînt de maximum 16-17 divizii la sfîrșitul lui ianuarie, împotriva a 24 divizii posibile din partea germană, avînd în vedere că și resursele pentru debarcare, operații amfibii s-au redus. În concluzie, Alexander avertiza că există posibilitatea ca inițiativa să treacă de partea germanilor.

Efectul practic al avertismentului lui Alexander a fost că o serie de nave de debarcare, care trebuiau transferate din Mediterana în Atlantic, în vederea operației de debarcare în nordul Franței, au fost reținute în Mediterana.

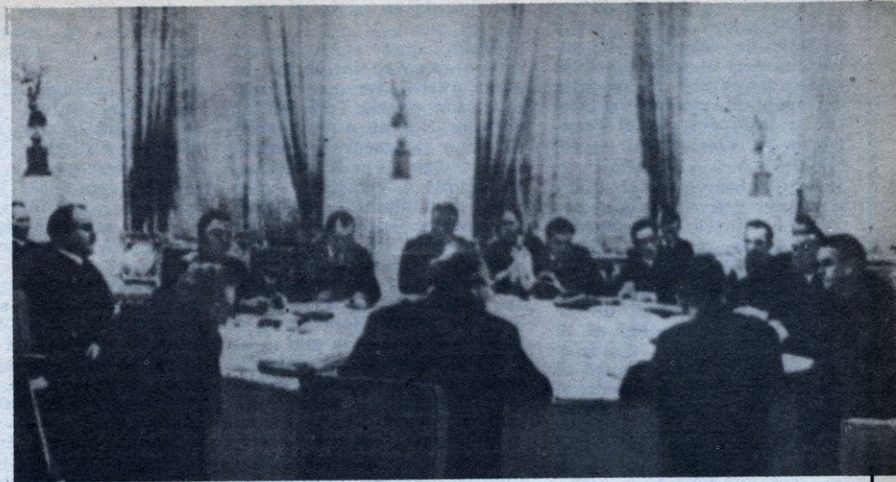
Eden mai întreabă o dată dacă în felul acesta, conform informațiilor sovietice, în Italia de Nord nu există alte forțe germane, în afara celor șase divizii.

Stalin răspunde că așa stau lucrurile și adaugă faptul că, după datele serviciilor noastre de informații, din cele 12 divizii anglo-americeane, 4 sînt divizii engleze și 8 sînt americane, aparținînd Armatei 5 americane.

Eden spune că, din cîte cunoaște în Italia se află 11 divizii anglo-americeane, din care 2 americane și 9 engleze.

Stalin răspunde că, desigur, Eden știe mai bine aceste lucruri.

Eden după ce arată că, după părerea lui Churchill, lupta în Italia trebuie continuată pînă cînd va fi cîștigată, adaugă că aceasta totuși ar putea influența asupra problemei pe care, pe bună dreptate, Molotov a ridicat-o acum cîteva zile, și anume problema datei invaziei prin Canalul Mînceii. El crede că posibilitățile de rezolvare pozitivă a acestei probleme ar spori, dacă mareșalul Stalin, primul ministru și președintele s-ar întîl-

Imagine
de la
o sedință
de lucru
din timpul
conferinței

ni și ar discuta și această problemă. Ei ar putea face acest lucru mult mai bine decât el, Eden.

Stalin observă că, dacă nu sînt suficiente divizii, atunci ce se poate aștepta de la o întîlnire?... Dacă nu sînt forțe destule, nu-i nimic de făcut.

Eden spune că, după cum presupune el, forțe există și nu crede că data invaziei în Franța va fi amînată. Totuși, trebuie avut în vedere că în afară de nave pentru desant, este posibil să fie necesară folosirea în Italia a celor 7 divizii, experimentate în luptă, care se intenționa să fie transferate în Anglia, pentru a constitui grupul de șoc la debarcarea în Franța.

Stalin întreabă despre care 7 divizii este vorba? Despre cele care luptă în prezent sau despre cele care se află în Anglia?

Eden răspunde că aceste divizii nu participă în prezent la campanie, dar este posibil ca ele să fie necesare pentru operațiunile din Italia.

Stalin spune că, evident, lucrurile stau astfel: englezii au executat deja o debarcare. Dacă, să presupunem, ar fi disponibile, de pildă, 20 divizii, problema este cum să fie ele folosite mai bine: în același loc unde a fost înfăp-

tuită debarcarea sau într-un alt loc.

Eden spune că tocmai în aceasta constă problema și adaugă că, după cum apreciază primul ministru (Churchill), nu este permis să riscăm o înfrîngere în Italia.

Stalin spune că sînt două posibilități de soluționare a acestei probleme. Prima — aceea de a se trece pe poziții de apărare în Italia și, cu ajutorul forțelor disponibile, ca și cu cele care ar putea fi eliberate din Italia, să se efectueze debarcarea în Franța. A doua soluție constă în a nu mai debarca în Franța și a pătrunde în Germania prin Italia. Se poate și într-un fel și într-altul. Totul depinde de modul în care sînt dispuse forțele.

După un schimb de vederi cu privire la operațiunile din Italia, Stalin spune că nemții ar trebui să fie izgoniți în munți, așa cum a făcut Suvorov¹. Însă operațiunile de peste Alpi vor fi grele, de aceea ar trebui ales un alt sector pentru aceste operații.

Eden spune că, după părerea lui, o asemenea zonă se-

cundară ar putea fi sudul Franței.

Stalin spune că s-ar putea folosi și calea prin Spania, așa cum au făcut-o englezii în lupta împotriva lui Napoleon². Nu s-ar putea ca Spania să deschidă porțile pentru o invazie anglo-americană? Nu s-ar putea ca Franco să fie silit să facă aceasta? Sau el nu vrea acest lucru?

Eden spune că este puțin probabil ca acest lucru să reușească. Franco are o atitudine nu prea prietenească față de englezi. De altfel, spune Eden, Franco a comunicat recent ambasadorului britanic că, la 25 octombrie „Divizia albastră” va fi rechemată de pe Frontul de Răsărit. Dacă, după 25 octombrie, trupele sovietice vor mai captura prizonieri spanioli, atunci el, Eden, roagă să fie informat.

Stalin spune că vom vedea cum vor sta lucrurile. Și ungurii caută să-i convingă pe englezi că nu au trupe pe Frontul de Răsărit. În realitate însă pe frontul nostru se află zece divizii maghiare.

Eden răspunde că nu dă crezare celor ce spun ungurii.

¹ Stalin se referă la forțarea Alpilor de către corpul expediționar rus, condus de feldmaresalul Suvorov, în timpul războiului din 1798-1801, dintre Anglia, Austria, Rusia, Turcia și Regatul Neapoleului, pe de-o parte, și Franța republicană, pe de alta.

² Stalin are în vedere armata engleză comandată de generalul Wellesley (viitorul duce de Wellington), care a debarcat în Peninsula Iberică, în august 1808.

Urmează un schimb de vederi cu privire la o posibilă operație de debarcare în sudul Franței, în încheierea căruia Eden arată că operația din sudul Franței nu va înlocui operația din nordul Franței, ea va avea numai un rol ajutător.

Stalin observă că el așa a și înțeles, că operația peste Canalul Mincii se amână.

Eden răspunde că el nu poate spune aceasta..., că se face totul pentru înfăptuirea acestei operații. Dar nu se poate admite ca englezii și americanii să sufere o înfrângere în Italia. Eden adaugă că el totuși speră că mareșalul Stalin se va întâlni cu primul ministru și, cu această ocazie, vor examina problema.

În acest context, se iscă o discuție cu privire la locul întâlnirii și la faptul că Stalin nu poate să se deplaseze în alt oraș străin în afară de Teheran, în timp ce Roosevelt nu poate accepta acest oraș, prea departe de Washington.

Stalin spune că poate este mai bine atunci să se amâne întâlnirea. Mai bine să așteptăm vremuri mai liniștite. Acum se iverse o bună posibilitate de a-i face neplăceri lui Hitler și ar fi neînțelept ca ea să fie scăpată. Lupta noastră contra nemților le aduce foloase și englezilor și americanilor. Acum nemții au început deja să transfere trupe din Europa occidentală. Nu demult au transferat din Franța o divizie de blindate, pentru a înlocui o altă divizie nimicită de noi. Alungându-i pe nemți din regiunile carbonifere ale Ucrainei, i-am lipsit de cărbune, iar acum sînt nevoiți să aducă acest cărbune tocmai din zona Dombrowski, din Polonia. Cu cît îi vom gonii pe nemți mai departe, cu atît le vom crea mai multe greutăți. Acum nu le dăm pace nemților și nu ar fi în interesul nostru și nici în interesul aliaților noștri ca în acțiunile de pe frontul sovieto-german să aibă loc o întrerupere. Stalin spune că de aceea nu poate să lipsească, ducîndu-se la o distanță mai mare.

Eden spune că ei, englezii, sînt ca un băiat mic. Unde hotărăsc să meargă doi băieți

mari, acolo va merge și băiatul cel mic.

Stalin spune că aceasta este o expresie incorectă. În acest război nu există nici mici, nici mari. Toți își fac datoria. Noi nu am fi desărușurat o asemenea ofensivă dacă nemții nu ar fi fost amenințați de o invazie în vest. Chiar și numai frica de invazie, numai spectrul invaziei nu-i permit lui Hitler să-și întărească în mod considerabil trupele pe frontul nostru. În vest, nemții sînt învinși în loc de o stație. Nouă ne-a revenit o sarcină ceva mai grea.

Eden spune că primul ministru dorește să facă tot ce-i stă în putință pentru lupta împotriva nemților.

Stalin spune că nu se îndoiește de aceasta. Însă primul ministru dorește ca lui să-i revină treburi mai ușoare, iar nouă, rușilor, cele mai grele. Asta se poate o dată, de două ori, dar nu la infinit.

Eden vorbește atunci despre greutățile războiului pe mare, despre reluarea convoaielor britanice spre U.R.S.S., pentru a întreba dacă să informeze și plenul Conferinței cu privire la discuția pe care a avut-o azi cu mareșalul Stalin (telegrama generalului Alexander).

Molotov observă că, după părerea sa, comunicarea de azi a lui Eden nu poate fi socotită o contribuție la grăbirea sfîrșitului războiului.

Eden răspunde că el nu ar spune aceasta. Este vorba numai despre acele greutăți cu care englezii și americanii se ciocnesc în Italia. El întreabă dacă mareșalul Stalin n-ar fi încercat să le dea o lovitură în Italia, dacă ar fi fost în locul lui Hitler.

Stalin spune că, dacă ar fi fost în locul lui Hitler, ar fi făcut totul pentru a-i imobiliza pe englezi și americani în Italia și a da bătălia cu ei în Alpi.

Eden declară că el promite că englezii și americanii nu vor încerca să traverseze Alpii.

Stalin spune că, desigur, nu trebuie trecut peste Alpi, ei trebuie ocoliți.

Eden este de acord. Întreabă apoi care este părerea mareșalului Stalin despre conferință.

Stalin răspunde că Molotov afirmă că trebuie să fim satisfăcuți de mersul conferinței.

Stalin adaugă că noi, în orice caz, sîntem mulțumiți că speranțele lui Hitler în sciziunea aliaților nu s-au materializat.

Eden spune că, în timpul lucrărilor conferinței, s-a convins că reprezentanții sovietici pot să ducă bine negocierile.

Molotov răspunde că el nu ar spune aceasta și adaugă că nu știe dacă n-ar trebui să schimbe denumirea punctului prim de pe ordinea de zi, care se referea la măsurile pentru scurtarea duratei războiului.

Stalin observă, în glumă, că important este tocmai să nu se schimbe denumirea.

Molotov vrea numai să observe că în încheierea mai rapidă a războiului sîntem interesați nu numai noi, ci și englezii și americanii. Se poate ca noi să fim mai interesați, întrucît războiul se desfășoară pe teritoriul nostru. Dar, în același timp, trăgăna războiului nu e nici în interesul aliaților, după cum nu este nici în interesul nostru.

Stalin spune că noi nu ne ținem de buchea cărții. Nu vom pretinde ca aliații noștri să facă ceea ce nu sînt în măsură să facă. Mai departe, Stalin spune că a înțelege comunicarea de azi a lui Eden, în sensul că operația de traversare a Canalului se amână cu aproximativ două luni.

Eden răspunde că nu știe acest lucru. El nu crede că, în general, aceste operații vor fi amînate. Aici e treabă mai curînd de nave de desant, decît de trupe.

Stalin repetă că, din cîte a înțeles, este vorba, se pare, despre aproximativ două luni.

Eden spune că nu poate afirma acest lucru și îl roagă pe generalul Ismay să se pronunțe.

Ismay spune că el, desigur, nu ar fi putut avea o părere clară în această privință, dacă nu ar fi cunoscut în amănunt situația din Italia și măsurile care trebuiau întreprinse pentru a o remedia. Problema este cum să-l ajutăm pe generalul Alexander.

În același timp, el poate să declare ferm că americanii, ca și englezii, doresc înfăptuirea rapidă a operației „Overlord”¹ și fac totul pentru pregătirea ei. Principalul este că o parte din vasele de desant vor trebui folosite în Italia. Dar americanii au unele nave destinate războiului împotriva Japoniei, care e posibil să fie folosite la operația din Canalul Mincii. În orice caz, toate pregătirile se desfășoară pornind de la ideea că operația de traversare a Canalului va fi întreprinsă în anul 1944.

Eden adaugă că președintele (Roosevelt) și primul ministru (Churchill) examinează acum tocmai această posibilitate.

Stalin spune că acum nu este chiar atât de greu să se efectueze o debarcare în Italia. Aliații dispun pentru aceasta de toate mijloacele necesare. În același timp, nemții nu au destule mijloace pentru a se împotrivi unei debarcări. De aceea, generalul Alexander, chiar cu forțele de care dispune, poate ocupa Roma și poate pătrunde în Italia de Sud. Dacă însă generalul Alexander primește încă patru sau cinci divizii, atunci el poate rezolva cu ușurință sarcina ce-i stă în față și poate ocupa poziții de apărare în Italia. Această nu ar fi de natură să dăuneze prestigiului Marii Britanii. După aceasta, s-ar putea începe operația de debarcare în Franța.

Eden spune că tocmai aceasta este și planul anglo-american.

Ședința a zecea

28 octombrie
(orele 16.10-18.20)

S-a reluat discutarea măsurilor privind scurtarea războiului. K.E. Vorosilov și V.M. Molotov au pus o serie de întrebări, în special pe baza informațiilor prezentate în cea de a doua ședință de către generalii Ismay și Deane.

Nici această discuție nu a adus elemente noi față de conținutul inițial al acestor infor-

mări și față de declarațiile inițiale ale lui Eden și Hull, atât cu privire la data debarcării în Franța, cât și cu privire la Turcia și Suedia.

Molotov. Mai sînt și alte propuneri privind scurtarea războiului? Dacă nu luăm în această privință nici o măsură, atunci s-ar părea că problema scurtării războiului nu interesează pe nimeni în afară de Uniunea Sovietică. Admit întru totul că propunerile guvernului sovietic pot fi nereușite sau insuficient elaborate. Dar, poate, sînt alte propuneri privind scurtarea războiului.

Eden. Informarea generalului Ismay conține toate propunerile britanice.

Molotov. Această informare a fost discutată de mai multe ori și el a avut în vedere alte propuneri noi... În mod firesc vom fi întrebați cu ce s-a încheiat dezbaterile noastre. Cred că ne-ar fi de folos să adoptăm o hotărîre de comun acord. Aceasta este în interesul cauzei noastre comune, în interesul statelor noastre... De aceea, mi se pare că sarcina noastră constă în problemele examinate să se adopte o formulă care să întrunească acordul general.

Eden. Cred că putem să elaborăm o formulă care să întrunească acordul general.

Referitor la această formulă, în protocolul secret de importanță deosebită se arată că „guvernul sovietic a luat cunoștință de declarațiile lui Eden și Hull și își exprimă speranța că planul prezentat în aceste declarații cu privire la invazia trupelor anglo-americane în nordul Franței, în primăvara 1944, va fi îndeplinit la termen”.

Deși nu au vrut să se angajeze cu privire la o dată precisă pentru invazia în nordul Franței, reprezentanții americani și englezi au fost de acord că în comunicatul anglo-sovietico-american, publicat la sfîrșitul conferinței, să fie înscrisă declarația că cele trei guverne recunosc că „țelul lor prioritar este grăbirea sfîrșitului războiului”².

¹ O hotărîre finală cu privire la data deschiderii celui de-al doilea front în nordul Franței va fi luată la întîlnirea Stalin-Roosevelt-Churchill de la Teheran (28 noiembrie-1 decembrie 1943).

În legătură cu intrarea Turciei în război, miniștrii americani și englezi au arătat că în principiu sînt de acord cu aceasta, dar consideră că intrarea imediată a Turciei în război nu ar fi folositoare, deoarece, din cauza operațiilor din Italia și a celor în pregătire în Franța, nu este posibil să se asigure Turciei ajutorul militar necesar.

În ce privește stabilirea de baze în Suedia, Eden a exprimat părerea că „este mai bine să fie bombardată Germania de pe bazele din sudul Angliei decît din Suedia”, iar Hull a arătat că guvernul american consideră că „nu este în măsură să asigure Suediei livrările care ar fi indispensabile, în cazul în care asemenea baze ar fi acordate”.

În protocolul secret de importanță deosebită, s-a menționat acordul de „a studia în continuare problema Turciei și a Suediei”³.

Ședința a unsprezecea

29 octombrie
(orele 15.18-19.00)

În prima parte a ședinței, au fost examinate rapoartele comisiei de redactare, privind comisia consultativă europeană cu sediul la Londra și Consiliul consultativ pentru Italia, care au fost returnate cu unele observații comisiei de redactare.

După pauză, s-a trecut la discutarea problemelor economice incluse pe ordinea de zi la propunerea S.U.A. Delegația americană a prezentat patru documente privind:

a) cooperarea pentru recuperarea pagubelor suferite de U.R.S.S., ca urmare a războiului;

³ Imediat după încheierea conferinței, la 1 noiembrie, s-a semnat un protocol anglo-sovietic, prin care cele două guverne conveneau să propună Turciei în viitorul apropiat intrarea în război pînă la sfîrșitul lui 1943. La 10 noiembrie, a aderat la protocol și S.U.A. Turcia a rupt relațiile diplomatice cu Germania la 2 august 1944 și i-a declarat război la 23 februarie 1945.

În problema Suediei, după cum arată Woodward, „se pare că nu a mai avut loc nici un studiu”.

¹ Magazin istoric, nr. 3-5/1984.

b) acțiunea comună pentru ajutorarea altor țări;

c) cooperarea internațională în domeniul alimentației și agriculturii, transporturilor și telecomunicațiilor, finanțelor și comerțului și în legătură cu Biroul internațional al muncii;

d) reparațiile.

Secretarul de stat a spus că își dă seama, având în vedere timpul scurt, de imposibilitatea unei discuții aprofundate și a unor hotărâri concrete, dar ar dori un schimb de vederi preliminare și continuarea discuțiilor și negocierilor.

S-a exprimat un acord general asupra ideilor generale expuse de S.U.A. la punctele a,b,c, și s-a convenit continuarea efortului pentru aprofundarea problemelor respective și realizarea unor înțelegeri corespunzătoare.

Molotov a făcut următoarele observații cu privire la punctul d):

Molotov. Eu nu-mi pot exprima aceeași satisfacție ca în cazul propunerilor precedente. Nu înțeleg pentru ce aici se vorbește despre reparații numai în ce privește Germania și nu se amintește de celelalte țări care luptă împreună cu ea și care sînt obligate să despăgubească prejudiciile provocate de ele. Nu cred că principiile expuse în proiect pot fi acceptate fără amendamente și fără studierea ulterioară a problemei. Mi se pare că această problemă trebuie studiată mai atent, înainte de a adopta vreuna din hotărârile privind crearea comisiei¹. Am primit propunerile delegației americane la 25 octombrie și nu am reușit încă să le studiem amănunțit. În orice caz, dacă merită atenție preocupările pentru nivelul de trai al Germaniei postbelice, atunci nu într-o măsură mai mică, ci mai mare, merită atenție problema nivelului de trai al celorlalte țări care au suferit în urma agresiunii Germaniei, lucru despre care mi se pare că

s-a vorbit destul de neclar. Observațiile mele le consider prelabile.

Hull. Propunerea privind reparațiile a fost elaborată pornindu-se de la principiile generale ale reparațiilor, precum și de la faptul că Germania trebuie să poarte o responsabilitate deosebită, ca țară care ocupă locul conducător în tabăra inamicului. Propunerea noastră prevede crearea comisiei în scopul ușurării rezolvării acestei probleme. În ceea ce privește problema nivelului de viață, aș dori să remarc că în propunerile cu caracter economic ale delegației americane, ea nu este tratată separat, deoarece toate aspectele — economice, financiare, de producție, comerciale — sînt legate direct de problema ridicării nivelului de viață al popoarelor lumii. Deocamdată, nu mai am nimic de adăugat referitor la această propunere.

Aș dori să spun numai câteva cuvinte cu privire la altă problemă. Nu demult am prezentat conferinței un document despre politica față de popoarele dependente². Dar intrucât avem puțin timp, nu cred că vom putea să-l dezbatem în conferință.

Molotov. Ce părere are dl Eden?

Eden. Din păcate, nu sînt pregătit pentru dezbaterile ei. Dar pot să spun că guvernul meu nu este de acord cu această propunere³. De aceea îmi este greu să mă pronunț.

Molotov. Dl Eden propune să nu o dezbatem?

Hull. Eu înțeleg că nu avem suficient timp pentru a

¹ Secretarul de stat Cordell Hull a prezentat în afara ordinii de zi, la 24 octombrie, un proiect de declarație al Națiunilor Unite asupra independenței naționale, care avea în vedere stabilirea unor principii cu privire la politica statelor avansate față de statele slab dezvoltate și de popoarele dependente. Ele vizau în mare măsură coloniile britanice. Marea Britanie a avut de la bun început rezerve față de proclamațiile guvernului american în favoarea acordării independenței popoarelor coloniale, în care vedea, ca și în chestiunea includerii Chinei printre marile puteri o expresie a intenției S.U.A. de a lichida coloniile britanice și de a ocupa pozițiile britanice în aceste țări.

² În *Foreign Relations of the United States, Diplomatic Papers*: „Nu este de acord cu punctele de vedere expuse în documentul secretarului”.

dezbate această problemă. Dar dacă am fi avut suficient timp, aș fi fost interesat în dezbaterile ei, chiar dacă nu ar fi dus la nici un rezultat.

Eden. Putem oare abuza de ospitalitatea rusească?

Molotov. Acest lucru nu ne sperie, noi lucrăm tot timpul.

În acest fel, proiectul prezentat de dl Hull referitor la țările dependente — chestiune extrem de importantă — nu îl mai supunem dezbaterii. Putem considera problema neterminată.

A urmat, în încheierea ședinței, o discuție cu privire la problema poloneză. Ea a fost introdusă pe ordinea de zi de Marea Britanie, care urmărea ca obiectiv imediat restabilirea relațiilor diplomatice dintre U.R.S.S. și guvernul în exil de la Londra.

U.R.S.S. a refuzat să restabilească aceste relații, considerînd că guvernul polonez de la Londra este discreditat în ochii poporului polonez și duce o politică dușmănoasă față de U.R.S.S. În declarațiile sale la conferință, delegația sovietică a declarat că U.R.S.S. se pronunță pentru o Polonie independentă și este gata să ajute întotdeauna Polonia, dar că, pentru aceasta este necesar ca în Polonia să fie un guvern cu o atitudine prietenească față de Uniunea Sovietică. Molotov a subliniat, de asemenea, că relațiile sovieto-poloneze — relații între două state vecine — privesc înainte de toate cele două state.

În această problemă, Hull a avut o scurtă intervenție, în care a spus că „într-adevăr, cum a arătat sovietul Molotov, diferendul sovieto-polonez este treaba celor doi vecini. Dar cînd există un dezacord între doi vecini, ceilalți vecini pot, desigur, fără să intre în fondul problemei, să exprime speranțe că cei doi vecini își vor restabili relațiile prietenești”.

Prezentare științifică
Corneliu BOGDAN
Traducere documentelor
Sergiu CELAC

(Va urma)

MONTESQUIEU ISTORIC

CAMIL MUREȘANU

S-au împlinit 250 ani de cînd a apărut la Amsterdam, în 1734, fără numele autorului, un volum în limba franceză, intitulat *Considérations sur les causes de la grandeur des Romains et de leur décadence* (Considerații asupra cauzelor grandorii și decadenței romanilor).

Anonimatul pe care autorul a socotit prudent să-l păstreze un timp n-a ascuns multștiutoarelor saloane pariziene identitatea sa: era Charles-Louis de Secondat, baron de la Brède et de Montesquieu, scriitorul care în 1721 recoltase un succes răsunător, cu romanul satiric în formă epistolară *Scrisori persane*.

Printre „nemuritori”

Montesquieu s-a născut la 18 ianuarie 1689, în castelul La Brède, la sud de Bordeaux, și a murit la Paris, la 10 februarie 1755. Tatăl său, Jacques de Secondat, era descendentul unei familii inobilitate în sec. XVI. Căsătorindu-se cu Marie-Françoise de Pesnel, soția îi va aduce ca dotă baronia și castelul La Brède, pe care fiul lor le va moșteni. După cum, de la un unchi după tată, va moșteni titlul de baron de Montesquieu și un post în Parlamentul (Curtea de justiție) din Bordeaux.

Prin origine, Montesquieu făcea parte deci din stratul superior al nobilimii provinciale, cu îndepărtate afinități hughenote, reînnoite prin căsătoria sa, în 1715, cu Jeanne Lartigue, dintr-o familie protestantă bogată. Prin edu-

¹ Anii minoratului regelui Ludovic XV: 1715-1723.

² Opinia Europei culte a dat o replică zdrobitoare acestor judecăți cronate. Cîteva zeci de ediții, numai în secolul XVIII, în franceză, engleză, germană, italiană, demonstrează imensul succes al cărții. În românește, ea a fost tradusă prima oară pe la 1830, de către șugurul Stanciu Căpățeanu, pe atunci profesor de limba română la Craiova.

Sub impresia manierei incisive și totuși elegant-spirituale în care Montesquieu ironizase în acest roman moravurile societății franceze din perioada „Regenței”¹, rafinamentul superficial al pretinsei elite intelectuale pariziene n-a înțeles profunzimea meditației și n-a perceput rezonanțele grave ale unei lucrări de factură total diferită, cum erau aceste Considerații istorico-filozofice. Astfel că, parodiindu-i titlul lucrării, Parisul monden a vorbit o vreme despre „grandoea și decadența domnului de Montesquieu”².

cație și profesiune, s-a încadrat în „nobilimea de robă” — corpul privilegiat al magistraților regali. În sec. XVIII, pînă la revoluția burgheză din 1789, poziția politică a „nobilimii de robă” a fost contradictorie: în rîndurile ei s-au numărat atît susținători obstinați, cit și opozanți ai regimului. În orice caz, această categorie privilegiată „profesionalizată” avea o pregătire și un orizont intelectual mai largi decît ale „nobilimii de spadă”.

Montesquieu a fost trimis mai întîi la renumitul — pe atunci — colegiu de la Juilly³, unde a dobîndit o serioasă cultură clasică. A studiat apoi dreptul la Bordeaux și a devenit avocat-pledant pe lîngă Parlamentul local, pînă cînd, la moartea unchiului său (1716), a moștenit postul acestuia de „président à mortier”⁴.

Cariera de magistrat nu i-a plăcut. Întinsele și mereu îmbogățitele cunoștințe de drept le va folosi însă în elaborarea lucrării *Despre spi-*

ritul legilor (1748), iar modelul de claritate și disciplină al gîndirii juridice se răsfrînge în toată opera sa.

În anii de magistratură și-a completat pregătirea prin studii științifice. Ele i-au atras o primă recunoaștere publică a meritelor intelectuale, fiind ales membru al Academiei din Bordeaux, iar succesul excepțional al *Scrisorilor persane* i-a adus, nu mult după apariția lor, alegerea la Academia franceză. Ea a fost însă anulată, invocîndu-se o veche regulă, ce prevedea ca membrii Academiei să fie rezidenți în Capitală. E probabil că la mijloc a fost o intrigă a primului-ministru, cardinalul Fleury, pe care-l indignaseră *Scrisorile*, considerîndu-le o operă „libertină”.

În 1726, la 37 ani, Montesquieu și-a vîndut slujba de magistrat și s-a stabilit oficial la Paris. Dar va obișnui să petreacă multe luni pe an la La Brède. În ianuarie 1728, alegerea sa la Academia franceză nu mai poate fi împiedicată. E printre „nemuritori”, mult înainte de a fi revelat veritabila dimensiune a geniului său.

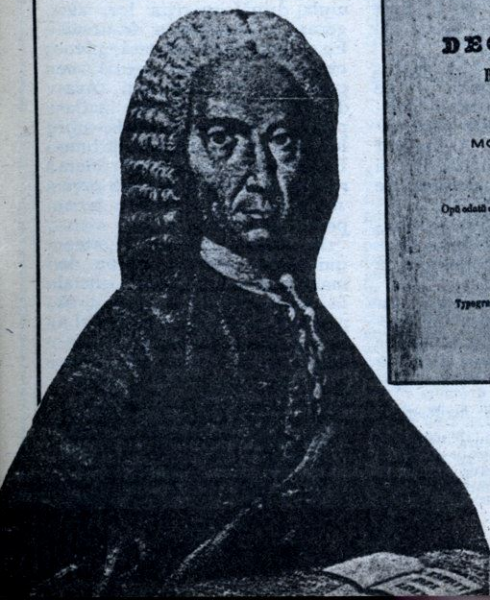
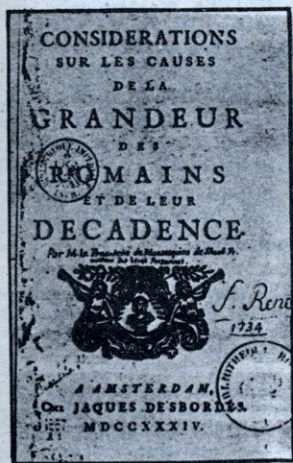
În același an, pornește într-un lung voiaj prin Impe-

³ Mică localitate la nord-est de Paris.

⁴ Rang în magistratura Vechiului regim (cca. 1500-1789): „mortier” se numea, în cazul acesta, un fel de bonetă, purtată ca semn distinctiv al funcției.

riul habsburgic, ajungând pînă la Banská Bystrica, în Slovacia. Intenția de a vizita Turcia nu și-o poate aduce la îndeplinire. Merge atunci în Italia și petrece aproape un an la Veneția, Roma și în alte orașe din peninsulă. Prin Piemont, Elveția și valea Rinului s-a îndreptat spre Olanda. Acolo l-a cunoscut pe eseistul și scriitorul Chesterfield¹, în acel moment ambasador al Angliei

¹ Philip Dormer Stanhope, lord Chesterfield (1694-1773).

la Haga. Împreună au plecat în Anglia, unde Montesquieu, cucerit de atmosfera politică și culturală a țării, rămîne un an și jumătate, timp în care este ales membru al celebrei asociații academice Royal Society².

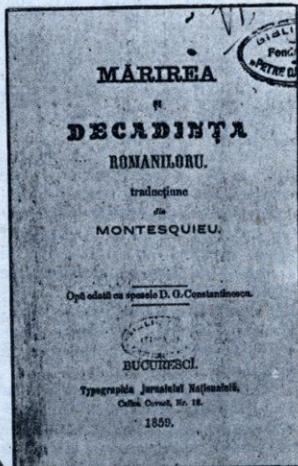
În 1731 a revenit în Franța, împărțindu-și existența, ca și înainte, între Capitală și castelul La Brède. Aici desfășoară munca de extraordinară asiduitate prin care a ajuns unul dintre cei mai erudiți reprezentanți ai intelctualității din „secolul luminilor”, în domeniul pe care astăzi îl numim „științele sociale”. Prețioasa bibliotecă a castelului, de dimensiunile unei publice (o sală de 18 x 12 m), pasiunea tenace pentru lectură³, răspunzătoare, probabil, de pierderea aproape totală a vederii în ultimii ani

² Magazin istoric, nr. 3/1974.

³ „Studiul — scrie Montesquieu în Caietele sale — a fost pentru mine cel mai bun leac împotriva amărăciunilor vieții și n-am avut niciodată vreo supărare, care să nu-mi fi trecut după un ceas de lectură”.

Pagina de titlu a lucrării lui Montesquieu, apărută la Amsterdam în anul 1734...

...și una din „traducțiunile” ei în limba română
Charles-Louis de Secondat, baron de La Brède et de Montesquieu

ai vieții, nu l-au îndepărtat însă pe acest om, în genere de o sociabilitate moderată, de angajamentele vieții cotidiene ale unui nobil provincial. Reamenajează parcul castelului în stil englezesc, își apără și revendică, deși fără duritate, drepturile senioriale, nu-l lasă indiferent actele de braconaj pe domeniu.

Împrumut de la Cantemir?

Interesul lui Montesquieu pentru istoria romană a avut, fără îndoială, o temelie în studiile clasice din tinerețe. În *Despre spiritul legilor* face aluzie la faptul că a fost dominat de acest interes și în timpul călătoriei în Italia. „Nu ne putem dezlipi niciun cuvânt de romani; încă și astăzi, în capitala lor, lăsăm la o parte palatele noi și ne ducem să căutăm ruinele; tot așa și ochiului care s-a odihnit pe smalțul cimpiilor, îi place să vadă stincile și munții”.

În Franța lui Montesquieu, deschiderea curiozității pentru istoria și moravurile tuturor popoarelor, specifică epocii luminilor, nu a putut micșora prestigiul înrădăcinat al antichității. Dimpotrivă, studiul acesteia ia un asemenea avânt, încît știința franceză aspiră la primul loc în erudiția clasicistă a veacului.

Tema *Considerațiilor* lui Montesquieu fusese abundent tratată de alte lucrări, dar modul în care el o interoga era nou și indiscutabil mai profund, în comparație cu istoriografia anterioară a Romei antice. Or, după cum s-a spus, „valoarea răspunsurilor istoriei depinde de inteligența întrebărilor pe care i le pune istoricul”.

Montesquieu nu și-a propus să rescrie istoria romană într-o formulă concentrată, ci să descifreze într-însa causalitatea istoriei, factorii dezvoltării și declinului oricărei națiuni, ai oricărui stat. De aceea „materialul” lucrării sale nu este, de fapt, istoria Romei, ci a omenirii, examinată prin intermediul unui

eșantion considerat reprezentativ. Din această perspectivă, tema era departe de a fi „uzată”, cum afirma Voltaire.

Factorii pe care Montesquieu îi considera determinanți în procesul creșterii și descreșterii Imperiului roman indică, la rândul lor, și o altă intenție decît descoperirea de legi istorice. Aderent al concepției raționalist-luministe despre om, societate și stat, supraevaluind posibilitățile transformatoare ale gândirii, Montesquieu nu este numai filozof al istoriei (sau istoric filozof), ci și militant politic pentru ideile înaintate ale veacului. Sub pana sa, istoria romană servește acestor idei ca suport. Prefațerii ediției germane din 1742 a *Considerațiilor* au intuit corect intenția lucrării de a fi: „...o oglindă a erorilor morale și politice ale tuturor națiunilor...”, dintre care autorul a avut curajul de a nu cruța cituși de puțin nici tirania, nici superstiția¹. Iar în elogiul postum adus lui Montesquieu în volumul cinci al *Enciclopediei franceze*, d'Alembert, principalul colaborator al lui Diderot la redactarea ei, e de părere că lucrarea s-ar fi putut intitula mai nimerit: *Istorie romană spre folosul oamenilor de stat și al filozofilor*.

Data fiind izbitoarea asemănare a titlului acestui întins eseu al lui Montesquieu cu al operei lui Cantemir, *Istoria creșterii și descreșterii curții otomane*, Nicolae Iorga a presupus o influență a savantului domn moldovean asupra gânditorului francez și chiar posibilitatea ca filozoful să fi cunoscut manuscrisul lui Cantemir, dus în Anglia în 1734, de către fiul său, Antioh.

Această filiație de idei nu se poate susține cu certitudine. Cronologia faptelor — data sosirii manuscrisului lui Cantemir în Apus și cea a încheierii *Considerațiilor* de către Montesquieu — pare mai degrabă să o infirme. Co incidența titlurilor arată altceva, nu mai puțin important, că viziunea evolutivă asupra istoriei se impunea

în epocă. Cit privește faptul că, într-o altă zonă a culturii europene de atunci, Cantemir ajungea să o formuleze în mod independent, înaintea unora dintre cei mai de seamă gânditori ai vremii, el constituie o probă strălucită a spiritului avansat al marelui învățat român.

„Virtuțile și „rațiunea de stat”

În ediția definitivă din 1748, lucrarea lui Montesquieu are 23 capitole, fiecare tratînd o problemă sau un moment de seamă din istoria romană. Materialul factual la care apelează este de interes secundar și nu lipsit de erori de detaliu. Montesquieu s-a folosit aproape exclusiv de izvoare narative și juridice, recurgînd rar, și nu prea inspirat, la izvoare epigrafice. Iar, pe de altă parte, el nu s-a adresat izvoarelor într-un spirit critic. Singurul lucru vrednic de luat în seamă i se părea a fi — ca de altfel, mai tuturor istoricilor luminiști — semnificația rațională a faptelor și proceselor istorice. Nu credea că ea putea fi alterată din pricina citorva eventuale inexactități, conținute în premisele de la care se pleca pentru descoperirea ei.

Cel mai valoros element al gândirii istorice a lui Montesquieu este, fără îndoială, convingerea sa în existența unor legi obiective ale dezvoltării sociale și politice. El observă, de asemenea, interdependența fenomenelor socio-politice, chiar și atunci cînd ele nu par a se afla într-o corelație regulată și necesară¹. Din aceste motive, Montesquieu e socotit printre precursorii sociologiei.

Unul din pasajele cele mai remarcate ale *Considerațiilor*

¹ Încălțămînta lejeră a romanilor — afirmă Montesquieu — explică preferința lor pentru drumurile pavate. Iar construirea acestora a permis marșurile repezi ale armatelor contribuind astfel la dobîndirea de victorii. Corelația e simplistă și incorectă, dar, ca metodă, ea arată că gândirea istorică a lui Montesquieu mergea pe o cale bună și originală.

exprimă convingerea lui Montesquieu în caracterul general obiectiv al causalității istorice. „Lumea — scrie el — nu e dominată de soartă. Întrebați-i pe romani care, cînd s-au guvernat într-un anumit fel, au avut un șir continuu de succese, iar cînd s-au guvernat într-alt fel, o suită neîntreruptă de înfrîngerii. Există cauze generale, fie morale, fie fizice, care acționează în orice stat; îl înalță, îl mențin sau îl doboară. Toate accidentele sînt supuse unor cauze. Și dacă hazardul uneori bătălii, adică o cauză particulară, a prăbușit un stat, înseamnă că exista o cauză generală care a făcut ca acel stat să trebuiască să piară în urma unei singure bătălii. Într-un cuvînt, direcția principală atrage cu sine toate accidentele particulare”.

Încadrîndu-și cercetarea în acest model, Montesquieu susține, în primul rînd, că o cauză fundamentală a măririi Romei a fost împărțirea inițială a pămînturilor în mod egal, ceea ce a făcut din romani, la origine, un popor de mici proprietari agrari. Împrejurarea a determinat împletirea strînsă a interesului public și a celui privat. De aci au decurs conștiința civică și respectul cetățeanului roman pentru legi și instituții, tenacitatea și tăria morală, disciplina și bravura pe care le arăta cînd era chemat sub arme — componente ale extraordinarei forțe militaro-politice a Romei.

Pe de altă parte, alcătuirea societății romane din cetățeni liberi, mici proprietari, de condiție aproximativ egală, s-a reflectat în înzestrarea ei cu legi și instituții care înfrînau abuzul de putere — condiție de primă însemnătate pentru trîncia unui stat. „Nici un guvern liber — reflectează Montesquieu — nu se poate menține, dacă nu e capabil să se corijeze prin propriile sale legi”.

Așadar, republica romană a cultivat, prin structura ei social-politică, militară și ju-

ridică, unul din elementele de căpetenie — după Montesquieu — ale grandorii unui stat: „virtutea” cetățenilor săi. „Nimic mai puternic decât o republică în care legile sînt respectate nu de teamă și nici numai din convingere, ci din pasiune...”

Judecățile de valoare ale lui Montesquieu nu se confundă cu elogiile. „Virtuțile” romanilor nu înseamnă, pentru el, virtuți pozitive, în sensul moral comun, ci capacități de a servi eficient „rațiunea de stat”. El scoate în evidență abilitatea lipsită de scrupule a diplomației Romei și caracterul prădălnic al cuceririlor sale. Când afirmă că „niciodată o națiune nu s-a pregătit pentru război cu atîtă prudență și nu l-a purtat cu atîtă îndrăzneală”, aceasta reprezintă o constatare, iar nu o expresie de aprobare sau admirație.

Omul cu inimă bună

Cînd drumul istoriei romane ajunge pe culmea de unde începe să se întrevadă panta sa descendentă, cercetarea cauzelor acestui revers al destinului devine parcă mai pătrunzătoare și, în orice caz, mai semnificativă pentru concepția filozofico-istorică și politică a lui Montesquieu. Gînditorul descoperă cauze ale decăderii Romei în fenomene care se dezvoltaseră încă în perioada mării sale, în parte chiar în această mărire și *din cauza ei*. Întinderea teritoriului republicii prin cuceriri — constată el — l-a transformat pe cetățeanul-ostaș în militar de profesie. Menținerea sa îndelungată sub arme i-a slăbit sentimentul civic, l-a făcut să se simtă aparținător, în primul rînd, armatei sau unei armate și comandantului ei, iar nu statului. Comandanții se simt și ei utili și puternici. Relația lor cu puterea de stat se inversează: obediența disciplinată face loc afirmării insolente a interesului și ambiției personale.

Creșterea puterii și întinderii Romei a favorizat dezvoltarea inegalităților sociale și de avere. Montesquieu condamnă bogăția, ca fiind generatoare de corupție și lășitate, în timp ce ruina și sărăcia stîrnesc nemulțumire și slăbesc atașamentul pentru stat¹.

Montesquieu consideră dictatura lui Cezar, instaurarea principatului și a imperiului cu deosebire funeste pentru destinul Romei, fiindcă prin ele s-a suprimat orice libertate politică și s-a deschis era abuzului nelimitat de putere. Și astfel, străvechile „virtuți” cetățenești au fost ucise, în locul lor cultivîndu-se sistematic servilismul și corupția, iar legile, din apărătoare ale echilibrului politic, au devenit instrumentele puterii abuzive, piloni ai tiraniei imperiale.

Deosebit de generos se arată Montesquieu cu personalitatea lui Traian: „principele cel mai desăvîrșit de care istoria a vorbit vreodată: era o fericire să te fi născut sub domnia lui; nici o altă n-a fost așa de fericită și de glorioasă pentru poporul roman. Mare om de stat și mare căpitan, cu o inimă bună, care-l îndemna spre bine, cu un spirit luminat, care-i dezvăluia mabinelile, cu un suflet nobil, mare, frumos, cu toate virtuțile, fără a fi exagerat în nici una. Într-un cuvînt, omul cel mai potrivit să onoreze natura umană și să o reprezinte pe cea divină”.

Gînditorului francez i-a rămas neînțeleasă condiționarea proceselor istorice de structurile sociale și de evoluția lor. Nici o clipă n-a legat destinul Romei de caracterul ei de stat sclavagist. Explicațiile cauzale și judecățile de valoare ale lui Montesquieu se cantonează în planul politic

și moral, ceea ce ar putea atrage perspectivei sale istorice reproșul de îngustime. Cu toate acestea, *Considerațiile asupra cauzelor grandorii și decadenței romanilor* reprezintă o operă excepțională, unul din punctele de pornire ale istoriografiei moderne. Cu imperfecțiunile inerente oricărei deschideri de drum, ele depășesc net nivelul istoriei narative, oferă un prim exemplu de istorie „problematizată” și contribuie astfel la consolidarea locului autonom al disciplinei istorice în sistemul cunoștințelor și al culturii, indicîndu-i calea desprinderii totale de literatură.

E o lucrare modernă prin concepția care stă la baza ei: istoria nu e o scenă a confruntării voințelor individuale, ci a desfășurării obiective de procese și fenomene pluridimensionale, a căror complexă și permanentă interdependență înscrie conștiințele individuale pe coordonatele necesității — fie înțelese, fie ignorate².

Modernă mai este și prin substratul militant în favoarea cîtorva mari idei, valabile în toate timpurile: elogiul libertății și condamnarea despotismului, a politicii bazate pe forță, practicînd agresiunea și avînd drept țeluri expansiunea, jaful, subjugarea altor popoare.

Considerațiile... au fost gîndite, fără îndoială, ca un *memento* pentru regimul feudal-absolutist din Franța și din toată Europa. Tabloul grandios și tragic al mării și prăbușirii statului roman, al unei întregi epoci a civilizației, sucombînd sub povara ineluctabilei necesități istorice, dar și a unor erori omenești, păstrează însă și o valoare actuală, de îndemn la gravă meditație pe marginea destinelor posibile ale omenirii.

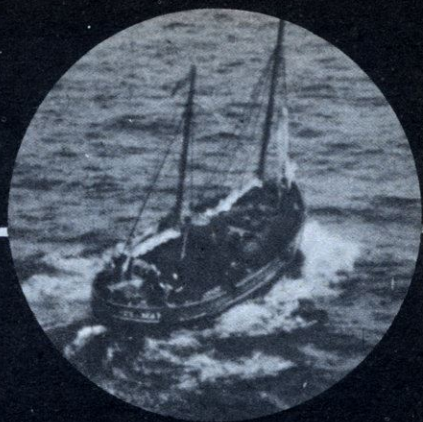
¹ În acest sens, el îi urmează pe acei istorici romani care au intitulat ruina nefastă a creșterii bogăției („lăstăfundiile au pierdut Italia” — Pliniu cel Bătrîn) și corupției („Ia Roma toate se pot cumpăra cu bani” — Sallustius).

² Sentința filozofiei stoice: „Fata voientem ducunt, nolentem trahunt” (Soarta îl conduce pe cel ce consimte și îl trîște pe cel ce i se opune), îi era cu siguranță cunoscută lui Montesquieu.

MISIUNI

PERICULOASE

A. CECIL HAMPSHIRE

Volumul *The Secret Navies* (Flotele secrete), apărut în 1978 la Londra, a fost scris de A. Cecil Hampshire după ce publicase alte 12 cărți consacrate, toate, istoriei flotei britanice, subiect vast, pe care l-a abordat din mai multe unghiuri: studii impozante și docte (Istoria tricentenară a pușcașilor marini regali — 1664-1964; Scurtă istorie a Flotei regale; Flota regală după 1945), volume cu titluri enigmatice (Flota liliput, Flota fantomă, S-a spus că a fost un accident) și chiar cărți pentru copii, cu subiecte marinărești. Îndată ce s-a ridicat, după cei 30 de ani legiuși, embargoul asupra materialelor din arhivele secrete ale celui de-al doilea război mondial, autorul le-a cercetat, a confruntat informațiile oferite de ele cu mărturiile celor ce pusese la cale acțiunile care îl interesau sau au participat la ele și a alcătuit istoria unor fapte de vitejie săvârșite de unități navale prea mici, prea disperate și prea conspirative pentru a se fi auzit mai înainte despre ele.

Cea mai surprinzătoare revelație a acestei cărți este însuși subiectul ei: un mare număr de formațiuni navale create anume pentru o seamă de operații clandestine, formațiuni aflate în subordinea Serviciului secret al Amiralității britanice.

Una dintre aceste formațiuni, Flotila 15 de șalupe cu motor, a menținut o linie de comunicații maritime între Marea Britanie și vestul Europei, aflat sub ocupație nazistă, de la căderea Franței, în iunie 1940, până la debarcarea aliată în Normandia, în iunie 1944, și chiar după aceea, până la sfârșitul războiului. Este probabil — se spune în încheierea capitolului consacrat acestel neînfricate flotile care n-a numărat, cu totul, decât 125 ofițeri și marinari — ca cei ce au servit în ea să fi primit mai multe decorații decât orice altă forță navală comparabilă. De fiecare dată însă decorațiile erau explicate prin formula laconică: „Pentru bravură și îndeplinirea

exemplară a unor operații primejdioase“. Abia acum se dezvăluie în ce anume au constatat aceste operații, cum au fost ele concepute și executate.

Alt grup de marinari cu misiuni confidențiale, Detașamentul de patrulare prin surprindere al pușcașilor marini regali, a fost creat în intenția de a ataca navele de război inamice în propriile lor porturi, strașnic păzite. Ei erau pregătiți pentru a se apropia pe nesimțite — în canoe sau alte ambarcațiuni mici — de o navă de război, cu scopul de a o arunca în aer, a străpunge apărarea maritimă inamică în submersibile de buzunar, numite „Frumoasele adormite“ și chiar pentru a se arunca din avion în ambarcațiuni parașutate.

În fine, o altă unitate, comando-ul 30, era formată din experți în informații, trimiși în avangarda trupelor de asalt care au eliberat Africa de Nord sau flancul sudic al Europei, pentru a împiedica distrugerea sau evacuarea arhivelor și a altor materiale secrete inamice.

Personalități originale, chiar extravagante, cei ce se angajau în aceste operații, care implicau nu numai temeritate, ci și prezență de spirit, ingeniozitate și foarte multe cunoștințe, chiar și îndeminare de spărgători, apar ca niște mari aventurieri, neînfricați cavaleri răătăcitori ai vremurilor moderne. Este evident că lui A. Cecil Hampshire i-a făcut o imensă plăcere să-i scoată din anonimat pe acești eroi.

Flotele secrete nu este o carte idilizantă. Fiecare mare sau mică victorie a fost plătită cu multe eșecuri, cu pierderi dureroase, iar unele operații de care s-au legat multe nădejdi au dat greș total. Trăind cu același respect înfringerile și biruințele, explicându-le cu aceeași minuțiozitate și cu aceeași acuratețe, autorul britanic a izbutit să reconstituie atmosfera febrilă a epocii, frenezia cu care se experimenta, se improviza și se lupta în condiții de maximă tensiune.

În episodul prezentat în numărul de față, se arată cum au pornit inițial la drum oamenii căpitanului Slocum, cu un singur trauler pescăresc, și acela vechi. Bucuroși de prima lor reușită, au ajuns la concluzia că pot să-și extindă activitatea. Au mai făcut rost de unul, le-a plăcut cum mergeau lucrurile și atunci s-au gândit să construiască o versiune britanică a traulerelor franceze: pe dinafară vas pescăresc, pe dinăuntru canonică solidă, în stare să atingă, la nevoie, viteze considerabile și să se apere. Prima din această serie a fost botezată de Slocum „Angèle Rouge”, omagiu adus fostei lui secretare, soția colegului său Mackenzie, care se numea Angela și avea părul roșu.

Flotila 15 a acționat pînă la sfîrșitul războiului, fiecare navă făcînd cam un drum dus-întors lunar, în nopțile fără lună. Ea a devenit principalul mijloc de menținere a comunicațiilor directe cu Franța ocupată. Capturarea unei singure nave ar fi compromis întreaga acțiune, lipsind de relativă lor imunitate șalupele și traulerele deghizate. Continuarea programului pînă la sfîrșitul războiului a fost cu puțință deoarece nu a intervenit nici o asemenea deconspirare forțată. Accidente de mai mică amploare au fost totuși destule. Astfel, înainte de a se lansa seria de canoniere cu motor anume construite, a trebuit să fie rezolvată o problemă urgentă, care îngrijora din ce în ce mai mult. Nu numai o dată, bărci care duceau agenți la țarm dispăruseră inexplicabil în nopți aparent calme, motivul neputînd să fie în nici un caz o acțiune a inamicului. Analiza atentă a rapoartelor despre aceste accidente a condus la concluzia că bărcile — de obicei bărci de salvare destinate iahturilor — se răsturnaseră în apropiere de țarm și își pierduseră cu această ocazie

visitele, imposibil de recuperat într-o noapte întunecoasă. Unul dintre specialiștii lui Slocum, comandorul Nigel Warrington-Smith, fost yachtman și proiectant de ambarcațiuni, a plecat cu bărci de mai multe tipuri în peninsula Cornwall, unde hula este tot timpul puternică. Pe baza concluziilor lui, au fost comandate bărci speciale, construite și echipate pentru a elimina accidentele de acest tip și astfel de accidente n-au mai survenit niciodată.

Una singură dintre canonierele folosite de Flotila 15, MGB 2002, s-a scufundat, dar asta s-a întîmplat după terminarea războiului, la 12 mai 1945, în timpul unei călătorii de curtoazie spre Suedia, care cooperează în tăină la anumite acțiuni britanice de blocadă. MGB 2002 s-a ciocnit de o mină și s-a dus la fund cu aproape întreg echipajul.

În concluzia capitolului intitulat Transporturile libertății, autorul citează pe un fost membru al Flotilei 15 de canoniere: „Nu poți decît să rămi uluit de organizarea și de succesul deplin al operației care a constat în aducerea a mult peste o sută de evadați și fugari și în debarcarea și reîmbarcarea unui mare număr de agenți viteji. Este semnificativ că acum, la maturitate, cînd noi, cei care am luptat atunci, ne întîlnim pentru a reaprinde scînteia camaraderiei noastre din timpul războiului, nu vorbim despre alte nave pe care am servit, uităm toate momentele cînd am blestemat flota, războiul, sau ne-am blestemat unii pe alții și ne amintim doar de ceea ce am înfăptuit atunci cînd formam o echipă în care fiecare dintre noi depindea de toți ceilalți și simțeam de acord că participarea la acțiunile acestor flote a fost cel mai bun din toate lucrurile ce ni s-au întîmplat vreodată”¹.

Bărci pescărești ies în larg

Într-o zi de aprilie a anului 1944, camioneta brutarului străbătea strada principală a unui sat din Bretania. Conducătorul ei cobora ici și colo cu un coș plin, pentru a-și livra marfa. Camioneta era mică, veche și nu avea ușă la spate, interiorul ei fiind protejat împotriva intemperiilor doar de o bucată de mușama prinsă sumar. Atît de hodorigit era vehiculul și atît de nevinovată înfățișarea lui, încît germanii nu s-au ostenit niciodată să dea la o parte mușama și să se uite înăuntru. Dacă ar fi avut o ușă ca lumea, nu încapea în doială că l-ar fi controlat,

deoarece circula într-o zonă de coastă puternic fortificată, iar ei se așteptau, de la o zi la alta, la o invazie aliată și de aceea localnicii erau foarte strict supravegheați.

În ziua aceea, pe lîngă obișnuitele plini și cornuri proaspete ale brutarului, în camionetă se mai aflau, înghesuite, patru persoane: două fete și doi tineri. Deși purtau haine civile grosolane, cei doi erau aviatori americani, ajutați să scape după ce bombardierul lor fusese doborît deasupra Franței.

La o oprire, după ce brutalul coborîse cu coșul lui, pasagerii din camionetă au auzit tropăitul inconfundabil al u-

nor pași soldățești care se apropiau și apoi s-au oprit brusc lîngă ea. Străduindu-se să se facă încă și mai mici, cei patru așteptau cu suflul la gură momentul cînd mușama va fi trasă la o parte și se va auzi strigătul triumfător anunțînd descoperirea lor. Nu fusese însă decît un soldat german; se opri să-și aprindă o țigară la adăpostul camionetel, apoi plecase mai departe, fără să-și dea seama că vehiculul aparent inofensiv, prezentă familiară în sat, ascundea dușmani ai Reichului.

După ce și-a terminat turul, brutarul a intrat cu camioneta în garajul unei case care aparținea altui membru

¹ Titlul și substituirile aparțin redacției *Magazin istoric*.

al Rezistenței, un pescar. După ce ușile garajului au fost în-cuiate, li s-a spus celor patru că pot ieși liniștiți din ascun-zătoare. Au fost conduși apoi în casă, unde se mai aflau circa 12 anonimi, introduși și ei prin contrabandă în zonă, din diverse părți ale Franței, pentru a fi expediati mai de-parte, în Anglia.

Fetele erau Suzanne Waren-ghem și Blanche Charlet, una dintre primele agente ale Co-mandamentului operațiilor speciale debarcate în Franța în 1942. Suzanne, încă școlă-riță în 1940, când germanii îi invadaseră țara, fusese mem-bră activă a „Filierii Pat”, o rețea de curieri, ghizi și case conspirative din sudul Fran-ței, care ajutase pe mulți avia-tori doborâți să ajungă la Marsilia, în „zona liberă”, ne-ocupată direct de inamic. Ares-tată de două ori de Gestapo și de poliția din Vichy, a fost trimisă, în cele din urmă, la o sinistră închisoare din Cas-tres, din care erau recrutați ostatecii urmînd a fi împușcați ca represalii pentru crimele împotriva forțelor de ocupa-ție. Suzanne evadase împreună cu Blanche — și ea închisă acolo — în timpul unei evadări în masă, în septembrie 1943. Organizațiile cărora le apar-tineau cele două fete le-au or-donat să încerce să se întoarcă în Anglia cît mai curînd cu putință, pentru alte misiuni, deși Suzanne avea o sănătate subredă. Ajunseseră cu bine la Paris. Acum venea ultima și poate cea mai primejdioasă parte a călătoriei: suirea la bordul unei nave din Flota regală, chiar sub nasul ina-micului.

Zidul Atlanticului pe microfilm

Seara tîrziu, după ce se lă-sase întinericul și un mesaj, aparent inofensiv, inclus în emisiunea franceză a BBC-ului confirmase că s-a trimis un vas, agentul însărcinat cu con-ducerea expediției a venit să le dea ultimele instrucțiuni celor patru. Urmău să pără-sească unul cîte unul casa și să înainteze, cît mai tăcut cu

Amplul sistem de fortificații ridicat de Wehrmacht și cunoscut sub denumirea de Zidul Atlanticului s-a dovedit ineficient în celebra zi a „Z”: 6 iunie 1944. În imagine: un monstru gigantic de beton și oel destinat să apere strîmtorrea Pas de Calais

În p. 45; nava N 51, una din numeroasele ambarcațiuni civile britanice mobili-zate, zi și noapte în Serviciul secret al Amiralității

putință, în șir indian, la mică distanță unul de celălalt. Cîțiva bărbați din grup au primit revolve încarcate și au fost avertizați cu toții că, dacă vor fi prinși în această zonă interzisă, n-au nici o șansă de scăpare. Într-un ase-menea caz, fiecare va trebui să se descurce singur. Cei înarmați trebuiau să încerce să ucidă cît mai mulți nemți cu putință, înainte de a fi ei înșiși uciși. Pentru eventua-litatea în care ar fi reușit totuși să fugă, le-a dat în-tîlnire la Paris, într-o stație de metro, unde trebuiau să încerce să ajungă vinerea, la o anumită oră, zece săptămîni la rînd.

Grupul a pornit la drum în-soțit de cîțiva bărbați și de

cîteva femei din Rezistența lo-cală, care urmau să ajute la cărarea armelor, a aparatelor de emisie-recepție și a celor-lalte bagaje ale agenților aduși de vasul cu care aveau să călătorească fugarii pînă în Anglia. Călăuză era pescarul în casa căruia se adunaseră. Trăise acolo toată viața și se orienta fără greș prin mlaș-tini, evitînd cărările folosite de patrulele germane. Cînd și cînd se oprea pentru a asculta și toți cei din coloană se ciocneau în beznă unul de celălalt.

Fiecare tufiș le părea a fi un om și Suzanne îngheța într-una de spaimă. Avea în buzunar două role de micro-film conținînd circa 50 pagini de informații despre sistemul

defensiv al Zidului Atlanticului [fortificații înălțate de germani pe țărmul Atlanticului, pentru a stăvilă asaltul aliaților], adunate de un membru al Rezistenței. În mină ținea, oricând gata s-o înghită, o bucăcă de hîrtie foarte importantă, despre care i se spusese că nu trebuie să cadă în nici un caz în minile inamicului. Era planul unei stații radar, care trebuia bombardată de aliați cît mai curînd cu putință. Altă dată, cînd fusese arestată, s-a văzut forțată să înghită un material incriminator scris pe hîrtie groasă, care aproape că o sufocase. De data aceasta, obținuse să se folosească hîrtie subțire, de poștă aeriană.

Spre miezul nopții, grupul a ajuns pe o stîncă abruptă, a sub care se afla plaja unde urmau să fie debarcați agenții. Fiecare trebuia să coboare cum se pricepea, fără să facă nici un zgomot. Suzanne era cît pe-acum să alunece. Și-a rupt fusta și și-a făcut praf prețioșii ciorapi de mătase, dealtfel singura ei pereche, cu care se gățise pentru a arăta cît mai bine cînd va ajunge la Londra. După ce s-au strîns cu toții pe plajă, care era foarte mică și înconjurată de stînci înalte, li s-a spus să se așeze pe jos și să păstreze cea mai deplină tăcere, să nu vorbească, să nu fumeze și să nu se miște din loc.

Mijindu-și ochii în întuneric, ba unul ba altul avea impresia că vede bărci apropiindu-se, dar ceea ce vedeau erau doar stînci sau plămuii ale imaginației. După aproape o oră, timp în care tensiunea nervoasă devenise insuportabilă, ghidul le-a șoptit brusc tovarășilor săi: „Vine vasul”. Nimeni altcineva nu auzise nimic, dar urechea exersată a pescarului percepușe păcănitul slab, îndepărtat, al motoarelor. A mai trecut o jumătate de oră pînă cînd s-au apropiat de țărm, fără zgomot, două bărci cu vîșle și, pentru prima oară după doi ani, Suzanne a văzut uniforme britanice.

În cîteva minute, agenții au fost debarcați în cea mai deplină tăcere împreună cu ceea ce aduseseră și au început să se cațere pe stîncă, ajutați de cei veniți în întîmpinare.

Apoi, Suzanne a fost luată în brațe de un marinar care a purtat-o pe sus pînă la barca cea mai apropiată, ca să nu-și ude picioarele, și i-a șoptit să se așeze pe fundul bărcii. Așa a și făcut, dar s-a pomenit șezînd în apă. A fost urmată imediat de cîteva bărbați din grupul fugarilor, ceilalți, împreună cu Blanche, fiind duși în cealaltă barcă. Apoi, în aceeași tăcere deplină, bărcile, împinse din nou în apă, au pornit la drum.

După încă o jumătate de oră, au ajuns la nava care-i aștepta, o canonieră de care atrîna un năvod. Suzanne a fost urcată la bord și tovarășii ei de drum s-au cățărat după ea.

Cei care îi așteptau i-au condus în tăcere de-a lungul punții superioare și apoi în jos, pe cîteva trepte, într-un compartiment complet întunecat, a cărui ușă s-a închis în urma lor. Au rămas cîteva minute înghesuiți unii în alții, temîndu-se să se miște ca să nu se lovească de ceva. Apoi au auzit motoarele pornind și, după o clipă, s-au aprins luminile și și-au dat seama că se aflau în mica sală de mese a vasului, cu hublourile bine camuflate. Împreună cu Suzanne urcaseră la bord patru bărbați pe care îi recunoștea ca aparținînd grupului de fugari, deși nici unul dintre ei nu cunoștea numele celorlalți; anonimatul era o necesitate vitală. Blanche și ceilalți fuseseră duși probabil la celălalt vas, care îi așteptase.

Un marinar le-a adus ceai și sandvișuri și prezența lui liniștitoare i-a făcut să simtă că se pot, în sfîrșit, relaxa. Nu erau însă în afără de orice pericol și nu după multă vreme luminile s-au stins din nou și au auzit focuri de armă. Știau că sînt atacați, dar Suzanne avea acum rău de mare și nu se mai putea preocupa de ceea ce se întimpla. Canoniera înainta cu maximum de viteză pe marea agitată și, pe măsură ce hula se intensifica, li se făcea rău și altora. În cele din urmă, au izbutit să adoarmă.

Dimineața au aflat că nava lor dăduse o luptă cu un vas german de patrulare și că un membru al echipajului fusese

ucis. Au ajuns fără nici un alt incident pe pămîntul britanic, escortați de avioane de vînătoare din Forțele aeriene regale. Suzanne și tovarășii ei de drum au debarcat, plini de recunoștință și în culmea fericirii. Pentru echipajele navelor care îi aduseseră, călătoria nu fusese însă decît o nouă misiune îndeplinită cu succes.

N 51

se metamorfozează

Flotila căreia îi aparțineau aceste nave nu făcea parte din Forțele de coastă regulate, flota-muscă a Forțelor navale, care înfrunta în Marea Nordului și în Canalul Minceii vasele germane trimise să atace convoaiele britanice de coastă. Era una dintre unitățile navale clandestine comandate și administrate de un departament al Amiralității anume creat.

În fruntea acestui departament se afla căpitanul Frank Slocum din Flota regală, un bărbat mic de statură cu o mină înșelător de blînd. Servise în marea flotă în timpul primului război mondial, calificîndu-se ulterior ca specialist în navigație. În 1937, a fost pus la dispoziția Serviciului secret. În 1940, cînd Blitzkriegul a tăiat toate comunicațiile cu continentul, Slocum a fost detașat la Divizia de informații navale a Amiralității pentru a-și asuma răspunderea operațiilor clandestine pe mare, în vederea resuscitării rețelei britanice de informații în teritoriile ocupate de inamic.

Slocum a strîns în jurul său o mină de ofițeri, atît activi cît și de rezervă, toți voluntari pentru servicii speciale. Printre acești voluntari se număra un tînar francez, Daniel Lomenech, care fugise din Franța, cu un mic vas de pescari și intrase, ca sublocotenent, în marina britanică. Părinții lui aveau o fabrică de conserve de ton în Bretania; ca atare, știa foarte multe despre obiceiurile pescarilor din zona Concarneau, pe care îi însoțise de multe ori la pescuit. Tot din perioada de început datează și recrutarea lui Steven Mackenzie, yachtman în timp

de pace, care, ca sublocotenent în Marina regală, fusese, la izbucnirea războiului, în subordinea ofițerului naval de legătură britanic de pe lângă comandantul suprem al flotei franceze, amiralul Darlan, la cartierul general al acestuia de lângă Chartres și luase parte la retragerea din Bordeaux, după intrarea germanilor în Paris.

Cînd l-a întîlnit pe Lomench, Mackenzie a avut următoarea idee: să transforme un vas de pescuit, pentru a stabili o linie de comunicații cu coasta vestică a Franței. Ideea i-a suris lui Slocum. Un trauler cu motor se putea apropia mai mult de țărm decît un submarin, putea să stea ancorat zile întregi, în apropierea coastei franceze, dacă era nevoie să aștepte vreun agent și, spre deosebire de un submarin, putea stabili contactul în timpul zilei.

În porturile britanice de pe coasta de sud se aflau un număr de vase franceze și belgiene care aduseseră refugiați după Dunkerque¹. Unele dintre ele fuseseră rechiziționate pentru servicii navale, altele continuau să pescuiască cu propriul lor echipaj. Lomench și Mackenzie au făcut împreună un studiu amănunțit al regiunilor, sezoanelor și tipurilor de vase folosite pentru fiecare gen de pescuit pe coasta Franței, au stat de vorbă cu pescari refugiați și cu alți cunosători ai zonei și ai industriei peștelui. Au ajuns la concluzia că tipul de vas cel mai adecvat scopului lor era micul trauler cu motor Diesel care pescuia la distanțe de 30-40 km de coasta Franței și despre care știau că este lăsat de germani să petreacă două-trei nopți pe mare. Vasele cu pinze folosite la pescuirea tonului nu aveau dreptul să rămînă peste noapte în larg și de aceea, deși aveau mai multe la dispoziție, nu le-au întrebuițat.

Mackenzie și Lomench au ales la New Haven un trauler din Concarneau. L-au rechiziționat și l-au renovat, amenajînd în cala de pește o încăpă

plîntă, pentru a mări spațiul destinat echipajului voluntar, format integral din foști pescari. Vopsit cenușiu, în chip de navă de patrulare de coastă, a fost dus într-un punct izolat din Insulele Scilly, urmînd a fi folosit pentru transportul agenților. Acolo, coca și părțile superioare au fost vopsite în culori uzuale în Franța. S-a adăugat un număr fals de înregistrare, desenat cu caracterele utilizate de pescarii de ton din regiunea Concarneau. La fiecare călătorie se folosea altă combinație de culori, deoarece traulerele din Concarneau obișnuiesc să arboreze diverse combinații de verde, albastru, cafeniu și portocaliu.

N 51, cum continua să i se spună, după numărul de înregistrare de la New Haven, avea circa 17 metri lungime, 7 metri lățime și un deplasament de 25-30 tone, viteza lui maximă fiind de șase noduri. Echipajul operațional număra doi ofițeri și șase marinari, dintre care unul era și bucătar. Avea la bord un aparat de emisie-recepție de tipul celor folosite de agenți și ca armament puști Sten, grenade și pistoale, precum și o armă anti-tanc sterpelită de la armata terestră. Intenția era de a avea numai armele necesare pentru a rezista unei încercări de capturare, cînd pe elementul surpriză, Rostul armiei anti-tanc era de a scoate din funcțiune, dacă era cu putință, motorul oricărui vas de patrulare care i-ar fi atacat.

Mackenzie și Lomench și-au dat multă osteneală să obțină genul de îmbrăcăminte purtat de obicei de pescarii de pe coasta vestică a Breitaniei, care consta din pantaloni de pinză și bluze viu colorate. Slocum a aranjat confecționarea unui număr de asemenea costume într-un atelier al flotei; s-au dovedit a fi imitații acceptabile, mai ale după ce se mai decolorau.

**Introducere și adaptare
Felicia ANTIPI**

(Va urma)

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● **Gheorghe Zaharia, Ion Cupșa — PARTICIPAREA ROMÂNIEI LA ÎNFRÎNGEREA GERMANIEI NAZISTE** (sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.; cuvînt introductiv de Ion Popescu-Puțuri).

Editura politică, București, 1985, 364 pp., 20 lei: efortul eroic al armatei și poporului român în războiul antihitlerist, pentru dezrobirea țării și importanta contribuție adusă de țara noastră la eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei și Austriei (vezi Magazin istoric, nr. 12/1984, 1-3/1985).

● **Livia Dandara — ROMÂNIA ÎN VILTOAREA ANULUI 1939.**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1985, 412 pp., 36 lei: cronică istorică a evenimentelor dramatice din anul declanșării celui de-al doilea război mondial.

● **Ion Vinea — SĂGEATA ÎI ARABESCU** (ediție, studiu introductiv și note de Dumitru Hîncu).

Editura Minerva, București, 1984, 310 pp., 15,50 lei: articolele și pamfletele gazetarului și scriitorului antifascist care scrutează evenimentele și fenomene istorice din perioada interbelică.

● **PRIN ȚĂRILE ROMÂNE. CĂLĂTORII STRĂINI DIN SECOLUL AL XIX-LEA** (ediție de Simona Vărzaru).

Editura Sport-Turism, București, 1984, 208 pp., 18 lei: optsprezece fragmente traduse din scrierile unor autori francezi, belgieni, italieni.

● **Leon Sărățeanu — POVEȘTI DE SPUS ÎN PATRU ANOTIMPURI.**

Editura Sport-Turism, București, 1984, 302 pp., 10,50 lei: din carnetul de însemnări și amintiri ale unui reporter în diferite orașe europene cu o veche istorie.

¹ Magazin istoric, nr. 9-12/1983.

Prof. T. C. BARKER (Marea Britanie)

„Interesul românilor pentru istorie — un fapt extrem de pozitiv”

Theo C. Barker, membru asesor al Biroului Comitetului internațional de științe istorice — ales la al XV-lea Congres internațional de științe istorice, la București — profesor de istorie economică la Universitatea din Londra, este președinte al Comitetului național britanic pentru cel de-al XVI-lea Congres internațional de științe istorice, de la Stuttgart. Profesorul Barker a avut amabilitatea să răspundă recent la câteva întrebări adresate de revista noastră privind activitatea Biroului Comitetului internațional de științe istorice între 1980-1985.

— În vederea pregătirii congresului care va avea loc la Stuttgart, la sfârșitul lunii august (25 august-1 septembrie), Biroul s-a întrunit în fiecare an, începând de la excelent organizatul și neuitatul Congres de la București. Aceste reuniuni anuale au avut loc în Andorra, la Paris (unde a fost convocată și Adunarea Generală a Comitetului), la Stuttgart și la Delfi (Grecia). O ultimă întrunire a Biroului se va desfășura chiar în ajunul imediat al congresului din R.F. Germania.

Majoritatea ideilor privind tematica reuniunii sînt emanații ale comitetelor naționale. Altele au fost propuse de membrii Biroului. Diversele comisii, afiliate, au formulat propunerile lor, rezervându-li-se timpul necesar în programul congresului. Aceste măsuri au fost discutate în cadrul întrunirilor Biroului.

Programul definitiv al viitoarei reuniuni internaționale a istoricilor, publicat integral în Circulara a 2-a a Congresului de la Stuttgart, prezintă interes pentru istoricii din toate țările, el fiind „ogîndă”, în cea mai mare parte, a propriilor lor preocupări.

Personal, mă ocup de organizarea unei sesiuni (care va avea loc în dimineața de sîmbătă, 30 august), privind impactul istoric pe plan internațional al autovehiculelor. În ansamblu, istoricii și-au consacrat mult timp estimării efectelor economice și sociale ale căilor ferate, care au mecanizat călătoriile pe distanțe medii și lungi. Inițial, motorul cu

combustie internă a înlocuit caii în cursul călătoriilor pe distanțe scurte; dar pe măsură ce el s-a dovedit tot mai eficient, iar drumurile pe care avea acces s-au ameliorat, autovehiculul a început să concureze trenul. În prezent, în țările mai avansate ale lumii, autovehiculele (autobuze, camioane, autoturisme, motocicletele) au preluat o parte mult mai însemnată din transporturi decît căile ferate. La nivel național, statistici privind vehiculele motorizate au început să se efectueze de la începutul secolului, iar la nivel mondial, de la începutul anilor 1920. (De exemplu, pe la sfârșitul anului 1923, România avea mai multe vehicule înregistrate decît alte țări din estul Europei — 3 170 autobuze, 10 700 camioane, 26 700 automobile și aproximativ 1 750 motocicletele).

În total, în cadrul acestei sesiuni, vor fi prezentate 14 comunicări pe această temă, iar editura britanică MacMillan le va publica pe toate, într-un volum, apărut simultan, sub îngrijirea mea, în Marea Britanie și în Statele Unite. Vom acorda drepturi de reproducere și în alte țări.

Publicarea acestei cărți va coincide cu centenarul inventării celor dintîi autovehicule de către Daimler și Benz¹, chiar în regiunea Stuttgartului, — cu repercusiuni uriașe asupra întregii evoluții a lumii.

Folosesc acest prilej pentru a transmite, prin *Magazin istoric* cele mai bune urări istoricilor români. Este extrem de pozitiv faptul că dv. acordați o atît de mare atenție propriei istorii, mai mare decît în multe alte țări, care nu înțeleg că deciziile lor contemporane sînt determinate, în foarte mare măsură, de evenimentele din trecut.

¹ Inginerii germani Gottlieb Daimler (1834-1900) și Carl Friedrich Benz (1844-1929) sînt considerați fondatorii industriei de automobile din Germania. La 16 decembrie 1883, Daimler a depus brevetul unui prim motor cu explozie, care imprima unui automobil o viteză de 18 km/h. În 1886, Benz a inventat un automobil (triciu), cu motor cu gaz în patru timpi și o singură viteză, care a circulat pe străzile Mannheimului, iar în 1890 s-a creat firma Daimler-Benz, cea mai veche fabrică de automobile din lume.

ÎNSEMĂNĂRILE LUI GRIGORE GAFENCU

Începînd cu acest număr, Magazin istoric publică fragmente din Jurnalul ținut de Grigore Gafencu între 19 mai 1941 și 29 ianuarie 1957. Ultimele însemnări sînt scrise cu numai o zi înainte de a muri și constituie o patetică mărturie a importanței documentare pe care autorul o acorda jurnalului său: „29 ianuarie... Voi împlini în această noapte 65 de ani. Voi primi aniversarea mea în pat, hotărît să nu mă ridic, pentru a-mi odihni bătrîna mea inimă, care cu greu își urmează aprigele cărări ale vieții. Odihnă, dar nu desfrîndare: la căpătîiul meu, sub pernă, se află caietul notelor mele...”

După care urmează mențiunea autografă a soției sale: „Moartea lui Grigore Gafencu, astăzi seară la orele opt și jumătate, la a 65-a aniversare a vieții sale”.

Personalitatea lui Grigore Gafencu este cunoscută cititorilor revistei Magazin istoric, care a mai publicat unele dintre însemnările sale făcute în diferite caiete¹. Din cauza aceasta vom reaminti numai în trecere unele date ale vieții sale. Născut la București, la 30 ianuarie 1892, Gafencu își ia licența în drept la Geneva și doctoratul în științe juridice la Paris. Participă la primul război mondial ca aviator și este decorat cu cea mai înaltă distincție militară din epocă, Ordinul „Mihai Viteazul”. În perioada interbelică, desfășoară o intensă activitate publicistică în calitate de fondator și conducător a două cotidiane, Argus (cu caracter economico-financiar) și Timpul (ziar de informații de mare tiraj). Membru al Partidului Național-Tărănesc, unde se situează în aripa democrat-moderată, este în mai multe rânduri deputat și subsecretar de stat în cîteva guverne. În decembrie 1938, în împrejurări interne și internaționale extrem de complexe și grele pentru țara noastră, ca și pentru alte state mici și mijlocii antirevizioniste din centrul și sud-estul Europei, Gafencu se alătură

grupului de țărăniști democrați din jurul lui Armand Călinescu și intră în guvern ca ministru de externe. Atît în perioada anterioară, cit și ca titular al portofoliului Afacerilor străine, acționează pentru întărirea sistemului de alianțe menite să apere independența și integritatea teritorială a României puse în primejdie de politica expansionistă a Germaniei hitleriste. În mai 1940, cînd Carol II încerca o „deschidere” spre Germania, părăsește guvernul. Trei luni mai tîrziu, în august 1940, în condițiile de izolare internațională a României, este numit ministru plenipotențiar al României în U.R.S.S., cu intenția de a se da expresie dorințelor de bune relații cu guvernul sovietic, Gafencu fiind cunoscut la Moscova ca om politic democrat.

Experiența anilor 1938-1939 a fost consemnată de Grigore Gafencu în două cărți: *Préliminaires de la guerre à l'Est* (1944) și *Derniers jours de l'Europe* (1946), lucrări de referință pentru studierea epocii, traduse în mai multe limbi.

Jurnalul lui Grigore Gafencu constituie un remarcabil document istoric, în care talentul gazetarului dă o plastică expresie literară observațiilor pertinente și experienței diplomatului. Fără îndoială, interpretarea faptelor înscrise în jurnal poate fi uneori eronată, impresiile pot fi subiective, iar anticipările pot să nu se realizeze. Farmecul și interesul memoriilor decurg tocmai din caracterul lor de document omenesc, pe care cercetătorul este chemat ulterior să-l confrunte cu datele obiective ale istoriei.

În 1941, plecarea de la Moscova a ministrului Finlandei Juho Paasikivi îi pare memorialistului sfîrșitul de carieră al unui om „bătrîn și dornic de odihnă”. Dar, cum putea Gafencu să anticipeze că marea carieră a omului politic finlandez avea să reînceapă abia după 74 ani, între 1944 și 1956, ca prim ministru și ulterior președinte al țării sale!

¹ Magazin istoric, nr. 12/1971, 8/1979, 11, 12/1981, 1, 7/1982.

În ansamblul său, Jurnalul lui Grigore Gafencu este mărturia unei necontenite frământări pentru soarta țării sale, fie că istoria îl validează punctele de vedere, fie că i le infirmă. Patriotismul stă la originea poziției sale consecvent antihitleriste, ca și a întregii activități desfășurate în țară și peste hotare, pînă în 1944. Erorile de judecată sau de comportament decurg din formația sa care-l inspira o încredere nelimitată în democrațiile occidentale de tip burghez. În plus, stabilit în străinătate, Gafencu nu a putut să evite consecința oricărei ruperi de tumultul cotidian al realităților naționale. Din cauza acestora nici nu a reușit să înțeleagă sensul marilor transformări revoluționare în care s-a angajat România după 23 August 1944 și uneori a acționat chiar pentru frînarea lor pe plan extern. A păstrat însă față de emigrație o distanță critică și adeseori Jurnalul său se transformă într-o necruțătoare filipică la adresa celor care își făceau din opoziția față de noul curs al istoriei românești o rentabilă profesiune de mercenari.

În legătură cu fragmentele publicate în acest număr sînt necesare cîteva precizări introductive referitoare la cele consemnate în ziua de 22 mai 1941, cînd Hitler și Mussolini sărbătoreau doi ani de la încheierea alianței lor politico-militare pompos denumită „Pactul de oțel”. Gafencu își reamintește cu acest prilej „misiunea” pe care ministrul de externe francez Georges Bonnet l-a încredințat-o în primăvara anului 1939 pe lângă guvernul italian.

Însemnările sînt interesante sub două aspecte. Pe de o parte, dezvăluie dimensiunile serioase existente în pragul izbucnirii războiului între conducătorii politicii externe franceze — primul ministru E. Daladier și ministrul de externe G. Bonnet. Pe de altă parte, evidențiază insistența cu care Bonnet persevera, chiar după ce Hitler încălcase pînă și acordul de la München, prin ocuparea a ceea ce mai rămăsese din Cehoslovacia (15 martie 1939), într-o falimentară politică conciliatoristă față de statele fasciste.

Pentru a înțelege faptele la care se referă Gafencu trebuie amintit că guvernul E. Daladier fusese format la 10 aprilie 1938, după trei crize ministeriale succesive în decurs de numai trei luni. Problema atitudinii față de Italia se afla, cu caracter prioritar, pe ordinea de zi atît la Londra, cît și la Paris. La Londra, tocmai problema aceasta provocase o criză serioasă, izbucnită la 20 februarie 1938, prin demisia ministrului de externe, Anthony Eden², care se opunea concesiilor față de politica expansionistă a lui Mussolini la care era dispus primul ministru, Neville Chamberlain³. Într-adevăr, la 16 aprilie 1938 Anglia

a recunoscut anexarea Etiopiei de către Italia. Politica de tolerare și, prin aceasta, de încurajare a agresiunilor fasciste — inaugurată prin acceptarea anexării Austriei de către Hitler la 11 martie 1938 și care avea să ducă, după numai cîteva luni, în septembrie același an, și la sacrificarea Cehoslovaciei prin acordul de la München — era lărgită și spre Mussolini.

Chiar din ziua instalării sale la Quay d'Orsay, Georges Bonnet devine unul dintre promotorii politicii de conciliere față de Italia. O mărturisește singur în memoriile sale care nu duc lipsă de o continuă încercare de a distorsiona adevărul istoric al anilor în care se juca soarta păcii europene. „Guvernul nostru nu a pierdut nici o zi pentru a încerca, după exemplul Angliei, să reglementeze diferențele noastre cu Italia. Am ajuns la 12 aprilie la Quay d'Orsay. La 16 am făcut să se știe la Roma că sîntem gata să angajăm o negociere asupra problemelor mediteraneene”. (Georges Bonnet: *De Washington au Quay d'Orsay*, Genève, 1946, p. 144).

Bineînțeles, negocierile „secrete” pe care le angajează Bonnet erau urmărite cu atenție la Berlin. La 6 februarie 1939, ministrul de externe al celui de-al III-lea Reich nu se sfla să telefoneze omologului său de la Roma spre a-l informa despre ceea ce a aflat în legătură cu ultimele evoluții ale discuțiilor „secrete” franco-italiene, ceea ce făcea pe Ciano să noteze iritat în jurnalul său: „Chiar misiunea foarte secretă a lui Baudoin este deja știută. Cu democrațiile acestea este mereu mai greu să lucrezi”. (Galeazzo Ciano: *Diario*, 1939-1943. Milano, 1946, p. 40).

Mai important este însă faptul că negocierile cărora se dedica trup și suflet Bonnet nu numai că nu potoleau, dar chiar sporeau pofta expansionistă a lui Mussolini. Cînd relatează eforturile sale, Bonnet însuși notează că „prin inițiativele sale, discursurile sale, campaniile sale de presă, Mussolini nu a încetat să împiedice orice înțelegere cu Franța”.

Care erau „inițiativele” mussolinienne, cum le numește pudic Bonnet? Cereri privind crearea de zone de influență italiană în coloniile franceze din Africa, încorporarea Libiei (25 octombrie 1938), revendicarea chiar a Nisei și Corsicei (30 noiembrie 1938), denunțarea acordului franco-italian semnat la 7 ianuarie 1935 la Marsilia (17 octombrie 1938) ș.a.m.d.

În timp ce primul ministru E. Daladier făcea, în ianuarie 1939, călătorii demonstrative în Algeria, Tunisia și Corsica, spre a afirma opoziția față de revendicările teritoriale ale lui Mussolini, ministrul de externe al Franței își continua pînă și în primăvara anului 1939 tentativele de negocieri cu Italia.

Acestea sînt împrejurările în care ministrul de externe al Franței l-a rugat pe Gr. Gafencu, ministru de externe al României, să sondeze guvernul italian asupra posibilităților de a se pune capăt „tensiunii absurde care opune Franța și Italia în Mediterana”.

Bineînțeles, misiune imposibilă. Gafencu a încercat totuși să și-o îndeplinească. Ajuns la Roma, el s-a întîlnit, la 30 aprilie 1939, cu Ciano și, la 1 mai, cu Mussolini. Lui Ciano

¹ Vezi articolul lui A. Simion, *Pete de rugină pe „Pactul de oțel”*, *Magazin istoric*, nr. 6/1972.

² *Magazin istoric*, nr. 4-6, 8/1971.

³ Arthur Neville Chamberlain (1869-1940), om politic conservator; prim-ministru (1937-1940) și unul din principalii exponenți ai conciliatorismului față de Germania hitleristă; și-a pus semnătura pe acordul de la München din septembrie 1938.

IULIE
1935

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI,

ACUM 50 ANI

Lună de vară, cu zile caniculare, 50 grade la soare, cum scriu ziarele. În schimb, „termometrul“ politic este în scădere. Parlamentul se găsește în vacanță și, în general, viața politică cunoaște o perioadă de relativă relaxare. Perioada de răgaz în disputele politice este folosită însă pentru viitoarele confruntări. Național-fără-niștii care — cum scriu ziarele¹ — au încheiat un program de mari întruniri politice, al căror obiectiv principal a fost, ca de obicei, atacurile vehemente la adresa guvernului liberal, apogeul acestor întruniri urmînd să se facă în toamnă.

În vacanță, d. Ion Mihalache — anunță *Facla*, din 8 iulie — și ceilalți fruntași ai partidului vor pregăti și cu mai multă intensitate acțiunea care în toamnă va lua proporții nebănuite.

Pentru confruntări se pregătesc și fracțiunile adverse din tabăra liberală a tinerilor și a bătrînilor. „La guvernamentali — citim tot în *Facla* — vacanța, de asemenea, va fi motiv de pregătire a unor acțiuni războinice, dar nu în contra național-țărăniștilor, cum s-ar crede; ci între cele două tabere: a lui Dinu Brătianu [șeful partidului] și a lui Gh. Tătărescu [șeful guvernului]. Deocamdată, Dinu Brătianu a plecat la Mamaia, iar Gh. Tătărescu la moșia sa“.

Unul din pretextele disputei între cele două fracțiuni îl reprezintă intenția guvernului de a aduce unele modificări legii fundamentale a țării. Modificarea Constituției, comentează aceeași publicație, în numărul ce poartă data de 11 iulie, „joacă aparent rolul de măr al discordiei, între cele două tabere liberale — Guță Tătărescu și Dinu Brătianu — hotărîți să nu se predea. Aparent, fiindcă în realitate nu mor de dragul textului suprem, nici unii nici ceilalți. Tinerii liberali sînt în expectativă; bătrîinii s-au pronunțat contra oricăror modificări. Iar constituția așteaptă violul legal cu resemnarea pe care i-au hărăzit-o anii“.

Referindu-se la disensiunile dintre liberali în legătură cu același pretext, modificarea constituției, Armand Călinescu scrie în însemnările sale din acele zile: „Dinu Brătianu dă un interviu împotriva modificării constituției. Mare emoție între liberali; Tătărescu, împreună cu întregul consiliu se duce la Dinu și-i cere clarificarea. În cele din urmă, lucrurile se aplanează, guvernul este însă slăbit“.

Pentru *Dimineața* din 5 iulie, zilele caniculare și... disputele din sinul liberalilor sînt prilej de amuzament: „Ultimele buletine meteorologice anunță că în Capitală a fost o căldură de 50° la soare.

¹ Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziarele sau din însemnările respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Cronică măruntă

● În capitala Franței are loc cursa pentru Marele premiu hipic al Parisului, reprezentînd cea mai importantă manifestare sportivă a sezonului. Cu această ocazie s-a organizat pentru prima dată în Franța jocul denumit Sweepstake, care a desemnat trei bilete cîștigătoare a cîte 3 milioane franci. Unul dintre bilete a fost cumpărat de 24 ucenici la o timplărie din Toulon, care astfel au devenit coproprietari ai unui lot de 3 milioane franci. (5 iulie)

● Citim în *Adevărul* următoarele despre clima Bucureștilor: „Clima Bucureștilor e o sinteză a climelor celorlalte capitale ale Europei. Avem în consecință uneori ceață ca la Londra, gerul Moscovei, ploile Parisului, arșița Lisabonei, zăpezile Varșoviei și furtunile Berlinului. Temperatura maximă la umbră, 40° Celsius iar temperatura minimă minus 30°. Diferența între temperaturile extreme 70°. Temperatura medie a aerului: primăvara, 11°; vara, 21° 5; toamna, 11° 3; iarna —1° 6. Cerul: senin 117 zile; parțial noros 125 zile; complet înnoirat 123 zile; ninze 21 zile; solul acoperit de zăpadă 48 zile; grindină 3 zile; manifestații electrice 31 zile; ceață 42 zile; furtuni 50 zile. Toate eferele sînt medii pe 40 ani. E însă probabil că în următorii 40 ani mediele să se schimbe“. (6 iulie)

● La Turin (Franța) există o... Academie gastronomică, înfomează ziarii *Dimineața*, cu profesori renumiți, care țin cursuri științifice despre arta gătîtului. Academia are o bucătărie imensă, cu numeroase mașini de gătit, unde se compun diverse bucate internaționale. Există și o bibliotecă cu cărți de bucate din toate țările lumii. (6 iulie)

● La universitatea din Padova a luat ființă un seminar de

cobora de pe vice-tronul Abisiniei. Ducele de Aosta a capitulat, undeva în munții Etiopiei¹, și a fost luat prizonier de englezi. Spoleto a încăput în minile lui Ante Pavelici. Dintre cei doi frați, parcă tot cel dintii este în mai multă siguranță.

Cîștigul Italiei în ce privește coasta dalmată e mai mare decît îl credeam. Italienii, potrivit tradiției lor istorice, leagă succese diplomatice de înfrîngerii militare și se alege cu toată coasta, de la Fiume pînă la Spalato², și cu toate insulele,

feri Franța de pretențiile și lăcomia italiană, pentru a ajunge mai ușor la o înțelegere cu statul mareșalului Pétain (Franța nu-și mai zice republică). Franța nu e sortită să piardă decît Alsacia și Lorena și bazinul minier din nordul Lorenei. Tunisia va încădea sub un condominiu franco-italian. (Se pare că acestea sînt liniile mari ale înțelegerii dintre Hitler și Darlan)⁴...

Seara, masa la Steinhardt, pentru belgieni. Cripps, iugoslavii, grecii, mulți americani, diplomați și ziariști.

Paris, 27 aprilie 1939: Grigore Gafencu, în timpul convorbirilor cu ministrul de externe francez Georges Bonnet

în afară de cele trei insule din dreptul Raguzei³. Noul stat dalmat nu va putea ține la dispoziția Germaniei decît acest din urmă port, și nu are dreptul nici să-l fortifice, nici să întreprindă o flotă. Tratat de comerț și de comunicații string dependența Croației de Italia. Ce tratat va putea îngrădi simfămintele anti-italiene ale croato-dalmaților, și „Drang”-ul spre Adriatică al vecinilor germani?

Ziaristul Poertzen, care ia masa la noi, este de părere că succesul Italiei, în Croația, se datorește dorinței germane de a

Diamntopulos⁵ e îngrijorat: nemții au atacat Creta⁶, azi dimineață, cu avioane de bombardament, și cu o mie cinci sute de parașutiști. Situația e neclară spune Radio-Londra.

Cripps e pesimist. Evenimentele din Siria și din Irak⁷ îl neliniștesc. (Pînă acum, el

⁴ François Darlan (1881-1942), amiral, comandant suprem al forțelor armate în guvernul de la Vichy. După debarcarea aliată în Algeria, (noiembrie 1942), pe care o facilitează, Darlan s-a autoproclamat șef al statului francez în Africa de Nord: a fost asasinat în 1942.

⁵ Ambasadorul Greciei la Moscova.

⁶ Magazin istoric, nr. 7/1978.

⁷ La 3 aprilie 1941, în urma unei lovitură de stat sprijinită de agenți hitleriști, în Irak puterea a fost proclamată de Rasid-Ali, om politic filonazist. La 2 mai, forțele militare pronaziste din Irak au atacat garnizoana britanică de lângă Bagdad, dar reacția englezilor a fost deosebit de energică, lichidind rebeliunea și recupărînd întregul Irak.

Nazistii au primit o puternică lovitură și în Siria, unde trupele regelului de la Vichy fuseseră încadrate cu ofițeri nazisti. La 8 iunie, generalul Catroux, reprezentantul

era convins că răzvrătirea din Irak e ușor de potolită, — azi își dă seama că „tot ce se petrece în Asia Mică e foarte primejdios“.)

Atacul german se precizează tot mai mult, datorită complicității franceze, prin țările arabe, spre Suez. Nici Iranul nu e sigur: coloana a V-a germană a pregătit, în Persia, stări amenințătoare pentru interesele britanice. Deși englezii dispun de forțe însemnate în Egipt, deși au oprit ofensiva germană din Libia, deși au izbutit să curețe Abisinia nordică de trupe italiene, liberînd însemnate forțe ale lor, Suezul e în mare primejdie. Ambasadorul se întreabă dacă Anglia nu ar face mai bine să renunse la Mediterana și să-și concentreze toate forțele navale și militare pentru apărarea insulelor britanice și a Atlanticului. Oricît de dureroasă ar fi pierderea Egiptului și a Suezului, toate aceste poziții nu au decît o valoare secundară, față de războiul principal, care se va duce, tot mai mult, în Atlantic. Pe măsură ce americanii alunecă în război, transformînd, prin imperialismul lor plin de avînt tineresc și de nebănuite ambiții, războiul european într-un război american, lupta trebuie concentrată acolo unde poate fi dobîndită victoria, adică în Oceanul Atlantic, unde englezii reprezintă trupele de acoperire ale Statelor Unite...

Căderea Mediteranei orientale, care în împrejurările de altădată ar fi însemnat o catastrofală prăbușire, nu ar însemna mai mult decît un episod dureros, dar fără deosebită importanță în uriașa învîlmășeală, care se întinde tot mai mult, în spațiu și în timp...

21 mai

...În discursul său, din 4 mai, Hitler a vorbit și de garanțiile britanice date Greciei, spunînd, ca și despre garanțiile date României, sfrîmate neadevăruri: „Grecia, care, mai puțin decît oricare altă țară, nu avea nevoie de asemenea garanții, și-a legat soarta de

„Franței libere” în Levant, a recunoscut independența Siriei și Libanului. Trupe britanice și ale „Franței libere” au atacat, apoi și lichidat, administrația vichyistă din Siria și Liban.

aceea a stăpînului ei regal". Cum „mai puțin decît oricare altă țară”? Nu a dovedit oare agresiunea italiană, după toate asigurările date de Italia, cît de necesară era o asemenea garanție împotriva uneltirilor de asuprire care se pregădesc în taină și se împlinesc prin surprindere, în zori de zi? „Trebuie, în interesul adevărului istoric, — continuă acest „faptic slujitor al adevărului” —, să fac o deosebire între poporul grec și acest mic strat constituit de o castă conducătoare, coruptă, inspirată de un rege în ascultare față de Anglia...” Această lîngșire demagogică este o supremă ofensă adusă eroicului popor grec, care și-a apărut, într-un singur gînd și suflet, pămîntul strămoșesc, neațîrnarea și onoarea. „Casta coruptă” avea în fruntea ei pe bătrînul Metaxas, cel mai incoruptibil bărbat de stat al Greciei moderne, prieten sincer al Germaniei de altădată, și care nu s-a apropiat de Anglia decît atunci cînd și-a dat seama că patria lui e în primejdie. Iar regele Gheorghe e fiul regelui Constantin care, ca și tatăl său, a fost înlăturat de la tron, fiind socotit „germanofil”, și care a ales calea pe care o urmează azi, fiindcă îi este impusă de simțul său regal, de datorie și de onoare. La sfîrșit, Hitler, meșterul zugrav, înalță un imn de slavă în fața Acropolei: „Era pentru mine foarte penibil și amar, ca german, care prin educația primită în tinerețe și prin profesiunea mea de mai tîrziu, aveam o adîncă venerație pentru civilizația și artele unei țări, care era izvorul frumuseții și măreției omenești, să văd această dezvoltare, și să nu pot schimba nimic...” Sărmanul nevinovat! După ce a răsturnat un ideal de înaltă omenie, stingînd, una după alta, luminile aprinse de veacuri, la jocul sfințit din Olimpia, după ce a dezlănțuit cea mai cumplită urgie împotriva gîndirii și mîndriei omenești, moștenire neprețuită a culturii de altădată, în numele reacțiunilor barbare ale unor mase domestice, mecanizate și motorizate, tatăl în ipostaza unui fiu cucernic și nemîngiat al zeiței Pallas Athenae, vîrșind

lacrimi pe ruinele unei țări „izvor de frumusețe și de măreție”, pe care bombardierele și carele de asalt germane au pustit-o și au răscolit-o, pînd în adîncime, din Olimp pînd în Pelopones!

„forțelor superioare ale Marii Britanii” și pregătind, în Albania, campania care a dus, mai în urmă, la fulgerătoarea victorie germano-italiană. Italiei, care știu mai bine decît oricine cu cît au contribuit la

La plecarea ca ministru al României la Moscova, Grigore Gafencu a fost salutat de Lavrentiev, ministrul sovietic la București, și de alți membri ai Legației sovietice din România

22 mai

...Nemții și italienii serbează cu însufleșire cel de al doilea aniversar al pactului de oțel. Ribbentrop, mare și generos, amintește de sprijinul însemnat pe care armatele italiene l-au dat cauzei comune, luptînd, în imperiu, împotriva

această victorie prin sirul neîntrerupt al înfrîngerilor lor, sînt ditirambici: „Pactul de oțel reprezintă voința spre imperiu a celor două mari puteri europene, care apără Europa de prăbușire și care luptă pentru cultura milenară a Europei...”

Si non e vero [e ben trovato]...

Această aniversare trezește în mine amintirea unor zile pe care le-am trăit la Roma, urmărind de aproape alunecarea Italiei fasciste în orbita imperiului german. Acum trei ani, mi-a fost dat să privesc alaiul împărătesc cu care Führerul-cancelar, trecând printre ruinele Romei antice, luminate cu torje și cu foc bengal, a sosit spre Quirinal¹. Am descris în Timpul acest eveniment istoric. Un an mai târziu, în mai 1939, mă aflam iarăși la Roma, de această dată ca ministru de externe, în zile deosebit de însemnate pentru politica Axei. Telegrama pe care am trimis-o la plecarea mea din capitala Italiei, lui Tătărescu, pe atunci ambasadorul țării la Paris, pomeneste despre apropiata încheiere a unei alianțe germano-italiene, în termenii următori: „...În convorbirea avută alaltăieri, mi s-a vorbit de însemnătatea Axei, mi s-a spus că nici un text scris nu există între Italia și Germania, pînă azi, și s-a stăruit asupra acestor două cuvinte: pînă azi. Într-o nouă convorbire avută ieri, generele [Ciano] mi-a amintit cuvintele socrului [Mussolini], spunînd că ele aveau un ilc...”

Această telegramă e în legătură cu o misiune pe care d. Bonnet, pe atunci ministru de externe al Franței, mi-o încredințase cu cîteva zile înainte (28 aprilie 1939), cînd am trecut pe la Paris. Îmi amintesc privirea albastră, alfit de limpede, și vocea sfioasă cu care ministrul francez, — supravagheat de aproape de un prim-ministru bănuitor, și îngădînd în inițiativele sale de un secretar general cu idei potrivnice, — mi-a mărturisit dorința sa de a ajunge cît mai grabnic la o înțelegere cu Italia.

Gădesc în notele mele precizările următoare: „Bonnet m-a însărcinat cu o misiune delicată, dar foarte interesantă, la Roma. Mi-a încredințat că, la începutul săptămîinii, a avut loc

o înțelegere secretă între contele Ciano și François Poncet, ambasadorul Franței [la Roma]² în care punctele de vedere ale celor două țări s-au apropiat mult unul de altul. Italia s-ar mulțumi, îmi spune Bonnet, — cu o zonă liberă la Djibuti, cu două locuri în Consiliul de Administrație al Canalului de Suez, și cu revenirea la statutul din 1897, la Tunis. Franța ar fi dispusă să ajungă la o înțelegere, pe această bază, și s-ar fi înțeles de multă vreme, dacă Italia nu ar fi făcut atîta zgomot în jurul revendicărilor ei. Bonnet m-a rugat să arăt contelui Ciano și Ducelui convingerea mea că, dacă presa italiană se potolește și dacă oficialitatea italiană înlesnește o destindere, printr-un schimb de cuvinte bune, — Franța e nu numai gata, dar e și dornică să pună capăt tensiunii absurde care opune Franța și Italia, în Mediterana. După lichidarea revoluției spaniole³ și dat fiind războiularea superioritate de forță a anglo-saxonilor, în Mediterana, Bonnet nu vede de ce Italia s-ar încăpățîna să nu înlesnească o apropiere franco-italiană. Unele indicii par, de altfel, lui Bonnet favorabile...” La sfîrșitul acestei note, se află o rezervă: „Voi sonda cercurile italiene cu privire la buna lor voință față de Franța; România are tot interesul să se ajungă la o împăcare între Italia și Franța... Voi avea însă în vedere că Léger, care exprimă mai direct părerea șefului guvernului, mi-a declarat, chiar azi dimineață, că atitudinea Italiei nu atrîne de concesiile franceze, ci de înțelegerea propriilor ei interese. De aceea, Franța urmărește, față de Italia, o politică liniștită, dar fermă”. Cu voce doimălă și vorbă precisă, Léger, moștenitor la Quai d'Orsay al tradiției lui Berthelot⁴, mi-a

făcut în adevăr analiza psihologică a poporului italian, pe care se sprijină politica franceză de așteptare. Această așteptare nu e datorită unor simțăminte anti-italiene, ci dimpotrivă dorinței sincere de a ajunge la o cît mai temeinică înțelegere cu Italia, pe care Léger, diplomat și poet, cu fruntea înaltă și privirea visătoare, o cunoaște și deci o iubeste.

Pentru împlinirea misiunii mele, trebuie să mai am în vedere și o altă „comunicare” — dintre cele mai ciudate. La masa pe care Tătărescu a dat-o în cinstea mea, la Hotel Meurice, Daladier sedea la dreapta lui Tătărescu, iar Bonnet la stînga mea (Tătărescu și cu mine eram vecini, prezidînd împreună, foarte împunătorul banchet). Deodată, îl văd pe Guță [G. Tătărescu], întorcîndu-se spre mine, cu fața lui de zile mari, cînd află vreo uimitoare poză politică și, șoptindu-mi la ureche: „Ce crezi c-am auzit?! Vecinul meu din dreapta mi-a încredințat că nădăjduiește să scape, peste cîteva zile, de vecinul dumitale din stînga”. Și Guță a adăugat, cu un zîmbet de cunoscător: „Sînt mai perfizi decît noi, în felul lor de a face politică!” (Își aducea oare aminte ambasadorul nostru de modul cum se lepădase odinioară de Titulescu?)

Am plecat la Roma, convins că situația lui Bonnet e dintre cele mai subrede. Mi-am îndeplinit totuși misiunea pe lîngă „socrul” și „ginere”, cu toată conștiințiozitatea. Păstrez note amănunțite și complete despre convorbirile pe care le-am avut la Palatul Veneția și la Palatul Chigi, cu Mussolini și cu Ciano.

Cuvînt introductiv:

Costin MURGESCU

Selecția textelor și prezentarea

științifică:

Ștefan LACHE

cerilor politice și unul din principalii consilieri ai lui Aristide Briant; și-a păstrat funcția și sub cabinetul condus de Clemenceau (1917-1920); în 1920 a devenit secretar general al Ministerului de externe și a jucat un rol important în elaborarea tratatului de pace de după primul război mondial.

² Magazin istoric, nr. 12/1975.

³ Războiul civil din Spania, încheiat în 1936.

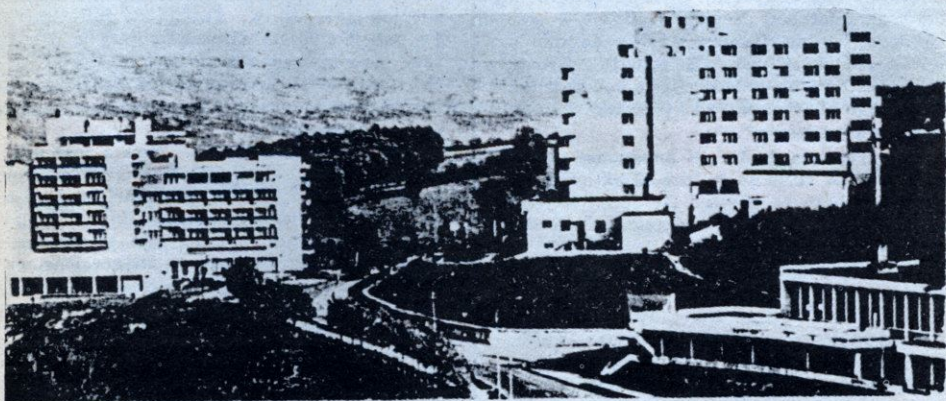
⁴ Philippe Berthelot (1866-1934), diplomat. După o misiune în Extremul Orient (1902-1904), în 1907 a fost numit subdirector pentru problemele Asiei. În timpul primului război mondial a fost director al afa-

¹ Despre relațiile Hitler-Mussolini, vezi Magazin istoric, nr. 4, 7/1970, 5-9/1973, 2/1980, 2-4/1984, 2-5/1985.

GERMISARA

„IZVOARELE FIERBINȚI” ALE DACILOR

Dr. VASILE SMĂRÂNDESCU

Pe locul „izvoarelor fierbinți” ale geto-dacilor se înalță stațiunea balneară din zilele noastre

Între 1656 și 1658, însoțindu-l, în calitate de secretar, pe ambasadorul Suediei Gothard Welling în diferitele misiuni pe care i le încredințase acestuia regele Carol X, a străbătut țara noastră și pastorul german Conrad Iacob Hildebrandt. A avut prilejul să treacă — stînd, uneori, cîteva luni în șir — de patru ori prin Transilvania, de două ori prin Moldova și o dată prin Țara Românească. I-a cunoscut deci bine pe români și țara locuită de ei, și a descris cu admirație peisajul și oamenii, în *Jurnalul* său de călătorie.

Întrucît, în timpul șederii la curtea principelui Transilvaniei, Gheorghe Rákóczy II, între diferitele misiuni pe care le expedia superiorilor săi ori le primea de la ei, se scurgea un timp îndelungat (fiind duse de curierii călări), solul și suita își petreceau acest interval colindînd pitoreștile împrejurimi ale orașului Alba Iulia. Unele excursii aveau un scop medical, deoarece „domnilor soli” le fusese recomandat un tratament balnear. (Hildebrandt însuși zăcuse grav bolnav și se vin-

decase cu mare greutate). „Deoarece — scria Hildebrandt — aceste tratative țineau de vreo trei luni, iar domnilor soli timpul li se părea cam lung, ei făceau din cînd în cînd excursii călare la frumoasele podgorii de pe dealurile din jurul Alba-Iuliei, mergînd cîteodată și pînă la Vinț, orașel de o milă [depărtare]... Li s-au recomandat domnilor soli și băile calde, tămăduitoare, din apropiere, la Geoagiu, 2 1/2 mile de Alba Iulia, unde [soli] au călătorit cu învoirea Măriei Sale principelui, care i-a trimis pînă acolo cu caii și trăsura sa. A venit și comisarul nostru, cu noi, călare; peste noapte am rămas la Vinț, la castel”.

Cea mai veche atestare a stațiunii balneare nu este însă aceasta. Geoagiu, sau Germisara cum se numea în antichitate, era folosită ca loc de tratament încă de pe timpul romanilor. Numele așezării este însă dacic (semnificînd „izvor fierbinte”), deci, deși mărturiile directe ne lipsesc, calitățile izvoarelor termale au fost cunoscute și folosite pentru

prima oară de către geto-daci. Băile romane existente aici, cunoscute sub numele Therme Dodone, erau construcții arhitectonice fastuoase, cum o dovedesc lespezile de piatră și marmură descoperite cu prilejul cercetărilor arheologice.

Lăsate în părăsire o vreme, ele au reintrat în actualitate în epoca feudală și începînd din secolul XVI, așezarea de la Geoagiu s-a impus din nou atenției. La începutul secolului amintit, ea s-a aflat pentru scurtă vreme (din 1507) în stăpînirea domnilor Țării Românești.

La jumătatea secolului, regina Isabella (soția lui Ioan Zapolya) a inițiat ample lucrări de refacere: „Regina Isabella — scrie călătorul italian Giovan Andrea Gromo — a înființat acolo niște băi plăcute, pe care regele [este vorba de Ioan Sigismund Zapolya, fictiv rege al Ungariei¹ sub patronaj otoman] le folosește adeseori”.

În apropierea băilor se amenajase și „un parc plin de cerbi și de alte sălbăticiuni, cu grădini bogate în poame. De aceea — continuă Gromo — vine și înălțimea sa adeseori aici, pentru a se recrea”.

Care era înfățișarea Geoagiului în secolul XVII și cum decurgea cura? Aflăm tot de la Conrad Iacob Hildebrandt. „Apa venea dintr-un deal pe o cîmpie și era potrivit de caldă. Acolo se afla o casă strîcată, în care erau diferite cămăruțe, dar în ele nu se găsea nimic, pe pereți erau mîzgălite multe nume. Acolo unde cădea apa cu repeziune, se afla sus o stîncă îngustă de piatră, unde puteau șede două persoane spate la spate, iar jos era un spațiu mare, în formă de dreptunghi, în care se putea înota, cu apă pînă aproape de gît. Comisarul nostru sărea și se bălăcea adeseori înăuntru”. Singurul cusur pe care îl menționează autorul era lipsa unei odăi calde, în care cei ce se îmbăiau să se poată apoi usca.

Tratamentul era urmat de o masă copioasă. În acest scop, bucătarul ce le fusese pus la dispoziție la reședința solului din Alba Iulia i-a însoțit și la Geoagiu. Făcea — notează Hildebrandt — „mare gălăgie și tărăboi prin bucătărie; de cite ori te uitai, vedeai numai cepe pe care le tăia mărunț. Masa era rînduită în felul următor: noi aveam citeva «talere» (farfurii) de cositor și citeva de lemn..., precum și o față de masă și atîta tot... Mîncările

însă erau demne de laudă și bune, drese și presărate cu mirodenii... așa fel că din această pricină sosul ardea ca un rachiou gura și gîtul celui ce le mîncă; drept băutură aveau domnii un vin bun”. Nu dispunem, din păcate, de detalii din care să rezulte eficiența unei astfel de... diete, descrisă de altminteri cu multă savoare și umor.

Cunoscute din moși-strămoși de români, era firesc ca băile să fie frecventate îndeosebi de localnici. „Românii — precizează Hildebrandt — se scaldă adeseori aici”. Însoțitorul solului Suediei i-a cunoscut bine, descriindu-le obiceiurile și portul și admirînd îndeosebi costumele populare ale femeilor. „Cămașile lor sînt cusute... cu mii de înflorituri”. Pe una din aceste sătence îmbrăcată în costum popular a întîlnit-o și la Geoagiu, femeia intrînd în apă îmbrăcată „în fusta ei neagră” — „procedură” balneară care astăzi ni s-ar părea ciudată.

„Dar al Metaliferilor” — cum a fost adeseori denumită — situată la poalele acestor munți bogați în felurite minereuri, stațiunea Geoagiu-Băi dispune de una din cele mai bogate rezerve de ape termale și mezo-termale, bicarbonatate, calcice, magneziene, cu urme de fier și hidrogen sulfurat, hipotone, carbogazoase și cu o ușoară radioactivitate, de mare folos atît în cura internă (gastrite cronice, afecțiuni hepatobiliare, diabet, anemii) cît și în cura externă (afecțiuni ale aparatului locomotor, ale sistemului nervos periferic, tulburări circulatorii). La aceste calități ale apelor minerale — cunoscute și prețuite de milenii — trebuie adăugat cadrul natural cu totul deosebit oferit de pădurile de fag și brad, de traseul învolburat al pîrîului Clocota (însuși numele este sugestiv), de posibilitățile de excursii la obiective turistice de mare interes: Sarmizegetusa Regia cu sanctuarele ei dacice, Hunedoara cu castelul Huniazilor, Alba Iulia cu vestigiile ce evocă Unirea. Toate fac din Geoagiu-Băi una dintre cele mai solicitate stațiuni balneoclimaterice. Cazarea este asigurată în două hoteluri, cu o capacitate de peste 200 locuri și de două complexe balneare (550 locuri), precum și de vile risipite printre arbori, în jurul băilor. Pentru cură, în afara amenajărilor medicale, la dispoziția vizitatorilor stau un ștrand termal (cca. 30°) cu trei bazine descoperite.

Sînt, acestea, doar citeva din atracțiile anticeei Germisara, actuala stațiune Geoagiu-Băi, care, de două milenii, este dedicată sănătății.

¹ În 1541, după cucerirea Budei, pe care otomanii au transformat-o în pașalic, Ioan Sigismund Zapolya a devenit principe al Transilvaniei. Titlul de rege reflectă, în fapt, doar pretențiile pe care le avea la tronul Ungariei.

IULIE
1935

ÎN BUCUREȘTI.

ACUM 50 ANI

Lună de vară, cu zile caniculare, 50 grade la soare, cum scriu ziarele. În schimb, „termometrul“ politic este în scădere. Parlamentul se găsește în vacanță și, în general, viața politică cunoaște o perioadă de relativă relaxare. Perioada de răgaz în disputele politice este folosită însă pentru viitoarele confruntări. Național-țărăniștii care — cum scriu ziarele¹ — au încheiat un program de mari intriniri politice, al căror obiectiv principal a fost, ca de obicei, atacurile vehemente la adresa guvernului liberal, apogeul acestor intriniri urmînd să se facă în toamnă.

În vacanță, d. Ion Mihalache — anunță *Facla*, din 8 iulie — și ceilalți frunțași ai partidului vor pregăti și cu mai multă intensitate acțiunea care în toamnă va lua proporții nebănuite².

Pentru confruntări se pregătesc și fracțiunile adverse din tabăra liberală a tinerilor și a bătrînilor. „La guvernamentali — citim tot în *Facla* — vacanța, de asemenea, va fi motiv de pregătire a unor acțiuni războinice, dar nu în contra național-țărăniștilor, cum s-ar crede; ci între cele două tabere: a lui Dinu Brătianu [șeful partidului] și a lui Gh. Tătărescu [șeful guvernului]. Deocamdată, Dinu Brătianu a plecat la Mamaia, iar Gh. Tătărescu la moșia sa“.

Unul din pretextele disputei între cele două fracțiuni îl reprezintă intenția guvernului de a aduce unele modificări legii fundamentale a țării. Modificarea Constituției, comentează aceeași publicație, în numărul ce poartă data de 11 iulie, „joacă aparent rolul de măr al discordiei, între cele două tabere liberale — Guță Tătărescu și Dinu Brătianu — hotărîți să nu se predea. Aparent, fiindcă în realitate nu mor de dragul textului suprem, nici unii nici ceilalți. Tinerii liberali sînt în expectativă; bătrînii s-au pronunțat contra oricăror modificări. Iar constituția așteaptă violul legal cu resemnarea pe care i-au hărăzit-o anii“.

Referindu-se la disensiunile dintre liberali în legătură cu același pretext, modificarea constituției, Armand Călinescu scrie în însemnările sale din acele zile: „Dinu Brătianu dă un interviu împotriva modificării constituției. Mare emoție între liberali; Tătărescu, împreună cu întregul consiliu se duce la Dinu și-i cere clarificarea. În cele din urmă, lucrurile se aplanează, guvernul este însă slăbit“.

Pentru *Dimineața* din 5 iulie, zilele caniculare și... disputele din sinul liberalilor sînt prilej de amuzament: „Ultimele buletine meteorologice anunță că în Capitală a fost o căldură de 50° la soare.

¹ Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie intreruperile de text la extrasele preluate din ziarele sau din însemnările respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Cronică măruntă

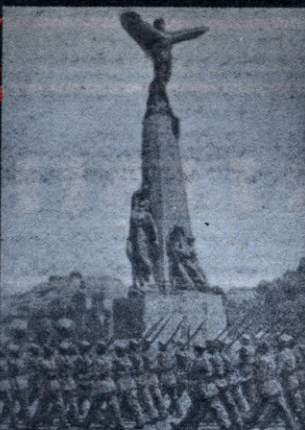
● În capitala Franței are loc cursa pentru Marele premiu hîpic al Parisului, reprezentînd cea mai importantă manifestație sportivă a sezonului. Cu această ocazie s-a organizat pentru prima dată în Franța jocul denumit Sweepestake, care a desemnat trei bilete cîștigătoare a cîte 3 milioane franci. Unul dintre bilete a fost cumpărat de 24 ucenici la o tipărie din Toulon, care astfel au devenit coproprietari ai unui lot de 3 milioane franci. (5 iulie)

● Citim în *Adevărul* următoarele despre clima Bucureștilor: „Clima Bucureștilor e o sinteză a climelor celorlalte capitale ale Europei. Avem în consecință uneori ceață ca la Londra, gerul Moscovei, ploile Parisului, arșița Lisabonului, zăpezile Varșoviei și furtunile Berlinului. Temperatura maximă la umbră, 40° Celsius iar temperatura minimă minus 30°. Diferența între temperaturile extreme 70°. Temperatura medie a aerului: primăvara, 11°; vara, 21°; toamna, 11°; iarna — 1°. Cerul: senin 117 zile; parțial noros 125 zile; complet înnoirat 123 zile; ninge 21 zile; solul acoperit de zăpadă 48 zile; grindină 3 zile; manifestații electrice 31 zile; ceață 42 zile; furtuni 50 zile. Toate cifrele sînt medii pe 40 ani. E însă probabil ca în următorii 40 ani mediiile să se schimbe“. (6 iulie)

● La Turin (Franța) există o... Academie gastronomică, înfornează ziarul *Dimineața*, cu profesori renumiți, care țin cursuri științifice despre arta gătirii. Academia are o bucătărie imensă, cu numeroase mașini de gătit, unde se compun diverse bucate internaționale. Există și o bibliotecă cu cărți de bucate din toate țările lumii. (6 iulie)

● La universitatea din Padova a luat ființă un seminar de

**IULIE
1935**

Iulie 1935:
In București
este inaugurat
Monumentul
Aviatorilor,
moment marec
și de defilarea
unor unități
de aviație

Echipa
de călșari
a României
obține
un remarcabil
succes
în câștigarea
Marii Britanii

Cronică maruntă

română în cadrul catedrei de limbi și literatură neo-latine. Alăturat astfel celorlalte limbi române, studiul românului va putea deveni treptat, în vechea universitate italiană, o tradiție de cultură. Pereții bibliotecii seminarului sînt împodobiți cu frumoasele covoare românești și cu reproduceri de peisagii din țară — un nou prilej de cunoaștere a culturii noastre de către studenții Padovei. (6 iulie)

● Luna Cărbușului, piesă de teatru scrisă de N. Kirilescu cu un text extrem de reușit, un ansamblu excelent, condus de marele comle G. Tănase, o muzică delicioasă și un fast fără precedent, constituie — ne asigură ziarul *Dimineața* — atracția stagiunii de vară, eulging în fiecare seară aplauzele entuziasmate ale publicului spectator.

● O originală deținătoare de recorduri: americanca Mary Parker a sosit în București. Ea „a cîștigat toate concursurile de inteligență la care a participat”, scrie *Dimineața*. Întrebată de un reporter al ziarului despre „recordul original pe care-l deține”, ea a răspuns printre altele: „nu particip la concursurile de frumusețe după cum nu particip la concursuri al căror rezultat depinde numai de șansă. Vin pentru prima dată în Europa, bineînțeles o călătorie obișnuită ca premiu [cîștigătoare premiului înfi la o problemă polistă]. Mă pregătesc să particip la concursul italian «Forvil». Oamenii țării dvs. sînt minunați”. (7 iulie)

● La Spalatum (azi Split în R.S.F. Iugoslavia), pe coasta Dalmatiei, se mai menține palatul împăratului roman Dioclețian, construit prin anul 300 e.n., după cum menționează Zorile, pe o suprafață de 30 000 m². Famosul palat a fost transformat într-o casă enormă de locuit — deve-

Dat fiind aceasta, numeroase persoane au luat măsuri ca să se pună la adăpost. Astfel, în partidul liberal, raporturile dintre diverse grupuri sînt din ce în ce mai reci. Răceala se înregistrează, în special, între domnii Tătărescu și Dinu Brătianu, din care cauză guvernul pare gripat”.

În schimb, între George Brătianu și Averescu, legăturile „sînt din ce în ce mai călduroase. Se anunță că d. Diu Brătianu, foarte imprudent, intenționează să aibă și d-sa relații ceva mai calde cu d-l George Brătianu, care bucurîndu-se în cele din urmă de atîtea călduri, sînt temeri că va suferi o insolăție”.

Cu toate că — așa cum am mai menționat și în alte rînduri în cuprinsul acestei rubrici — presa burgheză evită, de regulă, să publice știri sau relatări despre activitatea Partidului Comunist Român, și în această lună găsim în paginile ziarelor vremii, semnificative informații despre această activitate. Informații care atestă că, în ciuda condițiilor de ilegalitate în care a fost pus de atîția ani și a măsurilor tot mai aspre luate de autorități, activitatea partidului se desfășoară cu un deosebit ecou în rîndul maselor. Ziarele publice, de exemplu, o serie de relatări despre noi descinderi ale organelor represive la sediile ilegale ale partidului comunist: la 8 iulie, în str. Liniștii din București Noi; la 12 iulie, în str. Tăranu, nr. 18. Se fac arestări, se confiscă o serie de materiale. Măsuri drastice se iau și împotriva unor organizații de masă legale, conduse și îndrumate de partidul comunist, cărora li se impun măsuri de restrîngere a activității, sau pur și simplu sînt suspendate, cu toate că — așa cum remarcă ziarul *Scînteia* din 27 iulie — ele acționau pe baza unui statut legal fiind recunoscute ca persoane juridică.

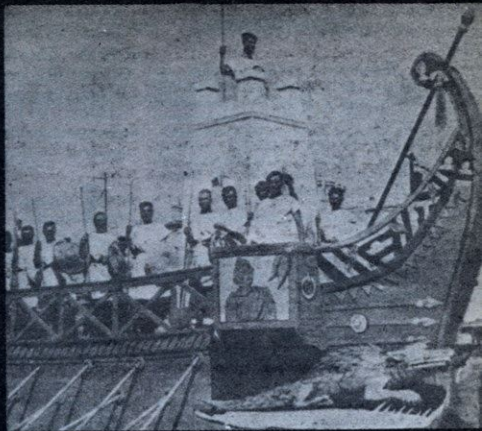
Masele populare răspund cu vie proteste împotriva acestor măsuri. „Zilnic citim în presa burgheză — arăta *Scînteia*, din 27 iulie, la scurt timp după interzicerea de către autorități a activității Blocului democratic, Ligii contra prejudecăților, Ligii contra brutalităților, Societății pentru protecția femeii și a copilului și a altor organizații de masă legale — proteste ale cetățenilor nevoiași și ale muncitorilor, intelectualiilor și țăranilor împotriva dizolvării organizațiilor lor, a suprimării presei lor și a arestării și schinguirii membrilor acestor organizații”.

Presa consemnează, de asemenea, și alte acțiuni represive împotriva celor ce luptă pentru apărarea libertăților democratice: procesul prof. univ. P. Constantinescu-Iași de la Chișinău și cel al profesorului T. Bugnariu de la Cluj, ș.a., toate în scopul

¹ Magazin istoric, nr. 4/1971, 8/1974.

Plus 50°:
bucureștenii
la
strandul
Clujel

La Constanța
se sărbătorește
Ziua Apelor

de a intimidă largă și ampla mișcare antifascistă. Opinia publică atît din țara noastră, cît și din străinătate protestează energic. Printre protestele ce vin de peste hotare se află și o mișcare a Congresului scriitorilor antifasciști ce a avut loc la sfîrșitul lunii iunie, la Paris. 230 scriitori din 38 țări au făcut front comun pentru apărarea culturii, împotriva pericolului fascist. André Gide, Heinrich Mann, André Malraux, Aldous Huxley, Ilya Ehrenburg, A. Tolstoi, Jean Cassou, Karin Michaelis și alte personalități prominente ale vieții literare au devenit, scrie ziarul *Adevărul* din 4 iulie, „soldați vajnici și vigilenți ai culturii umane”.

Mișcarea adoptată în favoarea profesorului P. Constantinescu-Iași a fost propusă de André Malraux și condamnă „procesul antifascist intentat militanților români și cere integrarea lui la catedra universitară”. Mișcarea, reproducă de *Cuvîntul liber*, din 27 iulie, spune printre altele: „Toate organizațiile mondiale și internaționale care colaborează cu comitetul mondial se declară solidare cu fiecare din membrii lor și, îndeosebi, cu prof. Constantinescu-Iași, a cărui personalitate, calități științifice și, mai ales, dorința vie de a păstra pacea omenirii au făcut să se aprecieze splendida atitudine a tuturor amicilor păcii din România. În mișcarea mondială contra fascismului, prof. Constantinescu-Iași a jucat un rol important datorită, mai ales, vastelor sale cunoștințe științifice și a argumentărilor sale impecabile contra pseudo-teoriilor fasciste”.

Tot în legătură cu represaliile împotriva profesorului român, la 23 iunie, a avut loc la Montreal (Canada), scrie *Facla* din 12 iulie, o întrunire populară, la care antifascistul român a fost ales în prezidiul de onoare al adunării.

In ziua de 15 iulie, la Vălenii de Munte, în acest orașel ale cărui case, cum scrie ziarul *Adevărul* din 16 iulie, „se pierd printre mulțimea de grădini și livezi de pruni”, se deschid, așa cum se întimplă de 28 ani, „cu o regularitate ce nu s-a dezmințit, cursurile de o lună ale Universității Populare, ce poartă numele întemeietorului ei, profesorul Nicolae Iorga”. După cum aflăm din același ziar, universitatea — această instituție, unică în genul ei, nu numai la noi în țară, ci și în celelalte țări, înființată în anul 1908 — „nu se bucură de vreun sprijin material al oficialității, întreținerea ei nu grevează bugetul statului, al vreunei autorități sau al vreunei instituții publice ori particulare; ea se autogospodărește cu propriile-i forțe”. Conducătorul ei, profesorul N. Iorga, timp de o lună de zile cîntă în cursurile, „li dă toată munca sa, îmbogățind cunoștințele auditoriului din vastitatea culturii sale și din dragostea sa pentru tot ce privește trecutul neamului și menirea lui în viitor”. Pînă la

Cronică măruntă

nînd astfel cea mai veche casă din lume — cu peste 3 000 locuitori, care nu sînt lipsiți de confortul modern. (10 iulie)

● Tramvaiele din București transportă zilnic „300 000 călători și străbăt, în medie, 107 000 km în 24 ore, informează pe cititorii săi ziarul *Adevărul*. Tramvaiele capitalei, deși au rute relativ scurte, de 3-6 km, ocolesc zilnic de 3 ori globul pămîntesc prin adunarea kilometrilor parcurși; se poate deci conchide că circulația electrică a Bucureștilor e printre cele mai mari în Europa, ținînd seama de numărul locuitorilor. Aceeși publicație anunță și apariția noului vehicul: „Tramvalul fără șină! adică troleibuzul care „e în același timp tramval și autobus”. (10 iulie)

● Știți de cînd se folosește roșul de buze? După cum scrie ziarul *Dimineața* „din vremurile cele mai vechi; faptul acesta este adeverit de următoarea știre dată de ziarele germane: «Cu ocazia unor săpături făcute la temelia unei clădiri din Frankfurt pe Main, un lucrător a dat la o adîncime destul de mică de o cutie de bronz. Experții au stabilit că această cutie datează din sec. III î.e.n., din vremea romanilor. La deschiderea cutiei s-au găsit înăuntru mai multe bastoane, ce reprezentau creioane de buze, de diferite culori». (10 iulie)

● Monumentul eroilor căzuți în război, din Melbourne (Australia) este construit în așa fel încît soarele îl acoperă în întregime o singură dată pe an, la 11 noiembrie, la ora 11, adică exact în momentul semnării armistițiului în 1918, relatează *Lupta*. (11 iulie)

Cronică mărunță

● Folosind pretextul unui cutremur de pământ de intensitate slabă care a avut loc în noaptea de 14 iulie un reporter al ziarului *Dimineața* face o anchetă umoristică printre oamenii politici: Primul cărula i se adresează este președintele consiliului de ministri, G. Tătăreanu:

„— Cum vă resimțiți după cutremur?

— Excelent, răspunse premierul. M-am obișnuit. Nu mă cutremură pe mine declarațiile zilnice ale d-lui Dinu Brătianu...”

La rîndul său, Victor Antonescu, ministru de finanțe, declară: „Moncher, am fost foarte calm. Chiar dacă ar veni cutremurul din Yokohama, tot n-ar avea ce deranja în visteria țării. Plafonul ministerului de finanțe e demult crăpat...” (15 iulie)

● A început din viață, în vîrstă de 76 ani căpitanul Alfred Dreyfus, „eroul celebrilor afaceri politice și morale” — după cum citim în *Lupta* — care a aguduit Franța pînă în temelii”.

După reabilitarea sa, Dreyfus a strîns toate documentele afacerii. A adunat astfel, acte, scrisori, autografe, mărci, fotografiile de la cel mai de seamă oameni ai vremii, care s-au ocupat de cazul său. În mapele rămase se oglîndește toată celebra afacere în zece și sute de amintiri de la cele mai mari personalități, în frunte cu președintele Republicii franceze. Pentru importanța ei, colecția de amintiri a lui Dreyfus este evaluată la cîteva milioane. (19 iulie)

● Nouă profesori din Melbourne (Australia) s-au înțeles ca împreună cu 20 foști elevi ai lor să treacă din nou bacalaureatul, scrie ziarul *Lupta*. Rezultatul a fost dezastruos: dintre elevi au reușit 19, iar dintre profesori nici unul. Fiecare dintre ei a excelat doar în propriul său domeniu, în celelalte domenii fiind sub nivelul cerințelor. (28 iulie)

● Sirena locomotivei este o invenție relativ recentă. La început mecanicii foloseau o trompetă de felul acelorla utilizate la poștaloane, în care suflau de cîte ori socoteau necesar. Se vede însă că semnalul obținut astfel nu era suficient de puternic pentru a fi recepționat, căci accidentele erau destul de dese. În Anglia, pe o linie de cale ferată, a fost distrusă — prin 1832 — o cărăuță plină cu ouă. Societatea care exploata linia a trebuit să plătească despăgubiri. Directorul societății a avut atunci ideea să monteze pe locomotivă un fluter cu aburi, inovație care s-a aplicat, însă, abia după 3 ani. (30 iulie)

Începerea primului război mondial, N. Iorga „atrăgea la Văleni — scrie, la rîndul său, *Dimineața*, din 15 iulie, într-un editorial semnat de N. Batzaria — intelectuali români din teritoriile care au fost dezrobite prin războiul de întregire a țării. După o ședere de o lună în mediul de la Văleni, cei ce veneau de la depărtări mari, înfruntînd riscuri, se înapoiau acasă mult mai întăriți în credința că va răsiși și pentru dinșii soarele libertății. Această credință le dădea noi puteri în lupta ce duceau împotriva asupritorilor străini”.

S-a pus în vinzare în București — anunță ziarul *Adevărul* din 16 iulie — *Izvestia*, cotidian sovietic, organul de presă al Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S. Primul număr difuzat la chioscurile de ziare din capitala României este cel din 10 iulie, nr. 160 (5715), anul XIX. Între altele, *Adevărul* informează că în numărul respectiv al ziarului sovietic se publică și o semnificativă caricatură politică, un avion — „cu mască împotriva gazelor, cu emblema morții pusă pe aripile aeroplanului și pe bombe de sub aripi”, — ce „aruncă umbra asupra Abisiniei. E războiul în mers”.

Ziarele informează că tot în această lună are loc la Odessa o conferință româno-sovietică în vederea stabilirii unei legături feroviare directe între România și U.R.S.S. Ziarul *Zorile* din 19 iulie reproduce, după ziarul sovietic *Gudok* următoarele: „Traficul direct cu România va permite Sovietelor stabilirea de relații comerciale solide cu țările din Peninsula Balcanică. Ceea ce va putea face și mai eficace apropierea tot mai vizibilă între Soviete și țările membre ale Înțelegerii Balcanice. Totodată, s-a pus în discuție tranzitul prin România atît la exportul mărfurilor din Rusia Sovietică în țările din Apus, cît și la importul mărfurilor din aceste state”.

La încheierea conferinței — specifică *Zorile* — șeful delegației sovietice a declarat: „Am ajuns la un deplin acord asupra tuturor chestiunilor esențiale”.

În aceeași perioadă, ziarele informează și despre turneul în U.R.S.S. al cîtorva proeminenți artiști români, în cadrul primelor contacte artistice restabilite între cele două țări. Astfel, directorul Filarmonicii din București, George Georgescu, la invitația Filarmonicii din Moscova, dirijează un ciclu de 12 concerte simfonice, în principalele orașe din Uniunea Sovietică.

Cu scopul — cum scrie ziarul *Zorile* — „de a promova înțelegerea și prietenia între națiuni prin interesul comun al dansului popular și de a prilejui un studiu comparativ asupra dansului popular”, are loc, la Londra, timp de cinci zile, 15-20 iulie, un concurs internațional. Printre cei peste 500 dansatori din întreaga lume se află și echipa românească de călușari din satul Pădureți, jud. Argeș, „cea mai bună din țară”, cum arată ziarul menționat, condusă de profesorul Constantin Brăiloiu, secretarul societății compozitorilor români.

Întreaga presă bucureșteană relatează despre succesul răsunător reputat de dansatorii români în capitala Marii Britanii și informează că Societatea engleză de muzică și dansuri a convocat două ședințe speciale numai pentru studierea dansurilor românești. Membrii societății au examinat în amănunt dansul călușarilor și muzica lui. S-au imprimat și plăci de gramofon care vor fi păstrate în arhivele societății. Criticul dramatic al ziarului *Times* — menționează *Adevărul* din 24 iulie — relevă: „Dacă este să se facă o comparație între dansurile prezentate, atunci, din punctul de vedere antropologic și pentru execuția unică și completă ca dans ritual, cel al călușarilor merită premiul întâi. Profesorul [Romulus] Vuia — continuă ziarul londonez — a explicat într-o conferință sensul acestui dans. Trebuie să adaug că voinicii din satul Pădureți au deșteptat simpatia generală și au fost, într-adevăr, răsfățați de publicul englez. A fost unul dintre cele mai frumoase succese”.

Rubrică de: Valeriu BUDURU,
Ioana URSU, Ioan LĂCĂȘTĂ
Selecția fotografiilor:
Radu Ion POPESCU

POSTA MAGAZIN ISTORIC

IMPORTANT

Nu uitați să reînnoiți abonamentul dv. la Magazin istoric. După cum știți, abonațiile la revista noastră se pot face la toate oficiile poștale și la toți factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc. de la orașe și sate.

Precizăm că prețul unui număr este de 6 lei. Abonamentul pe 3 luni — 18 lei, pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei. La aceste sume se adaugă taxa poștală de remitere la domiciliu (25 bani pe număr), taxă care nu se percepe în cazul în care abonatul primește revista la locul de muncă.

CĂZUT ÎN TATRA

Colonel VASILE RAIU, din București, ne relatează despre fratele său, caporalul Gheorghe Raiu, căzut eroic la datorie în înfruntarea cu inamicul pentru eliberarea Cehoslovaciei. Relatarea conține și fragmente din scrisoarea comandantului Companiei a 7-a din Regimentul 36 Infanterie trimisă familiei eroiului, în com. Clocănești, jud. Călărași: „La Mureș, în Ardeal, în Ungaria și Cehoslovacia, în calitatea sa de trăgător al pustiilor mitraliere (Gheorghe Raiu) mi-a stăruit toată admirația pentru curajul și spiritul de sacrificiu de care a dat dovadă. A luptat ca un brav erou, pentru care a fost propus la decorare. În ziua de 21.02.1945, pentru cucerirea cotei 629 sud-vest satul Biștra-Cehoslovacia s-a oferit a executa incursiune pentru a captura pe inamic, care era organizat pe cotă și împresca moarte în rândurile soldaților noștri. Acțiunile sale strălucite l-au dat pe inamic peste cap, dar cade grav rănit de un glonț dușman”. Cu toate înfrângerile acordate, viața sa n-a mai putut fi salvată. A fost înmormântat, după cum consemnează documentul, în Munții Tatra.

SERGEANTUL EROU

VIRGIL GAZI, din București: În însemnările căpitanului în rezervă Traian Popescu Trăcopolu, Cel doi sergenți, publicate în nr. 2/1985 al revistei, sînt amintite și faptele de arme ale unui sergent. Autorul însemnărilor nu-i menționează numele, dar arată că despre acest sergent generalul Ilie Antonescu îi relatează că „se specializase în capturarea de prizonieri”.

Fac precizarea că este vorba de sergentul PETRE BUCURA, din Divizia 9 Cavalerie, Regimentul 13 călărași. De altfel, în același număr al revistei, la p. 15, apare o fotografie în momentul în care sergentul Bucura este decorat de generalul Ilie Antonescu.

Pe marginea aceluiași articol ne-a scris și sergentul de odinioară, din com. Malu cu Flori, jud. Dîmbovița care ne mărturisește: „M-a impresionat articolul din nr. 2/1985. Mi-am revăzut tinerețea, anii de luptă pe frontul antihitlerist”.

CITITORI-ELEVI

Am menționat, și cu alte prilejuri interesul sporit cu care revista noastră este urmărită în școlile de cultură

generală și în liceele din țară, fapt evidențiat și de tot mai numeroasa participare — de la o ediție la alta — a cercurilor de istorie ale elevilor la concursurile Magazin istoric.

Am constatat, totodată, cu bucurie că în epistolarul adresat redacției în ultimul timp au sporit simțitor numărul scrisorilor venite de la elevi prin care aceștia își exprimă pasiunea lor pentru istoria patriei, ca și interesele pentru evenimentele istoriei universale, așezamentul și prestarea față de patrie. Iată două fragmente din scrisorile unor cititori-elevi.

Vă fac cunoscut că sînt un pasionat cititor al revistei dumneavoastră de mai mulți ani. Chiar dacă la înființarea acestei foarte populare reviste eu nu eram născut, mi-am procurat aproape toată colecția. Mă numesc ȘTEFANA ION și sînt elev în clasa a VIII-a C din com. Slobozia, jud. Argeș.

Sînt un proaspăt cititor al revistei. Însă sînt un vechi pasionat de istoric. Mai ales de istoria poporului nostru. Primind ca moștenire întreaga colecție a Magazinului Istoric, dorința de a cunoaște istoria s-a aprofundat și iată-mă anul acesta participant la concursul Horea 200. Mă bucur enorm de mult că am învins sfiala de a participa la acest binevenit concurs și promit că voi participa mereu la concursurile Magazin Istoric. Semnează: ADRIAN-IOAN ROBU, clasa a XI-a Agronomie, Liceul agro-industrial din Prejmer, jud. Brașov.

Ne-au mai scris de asemenea elevii CORNELIU BERARI, cl. VII, Școala generală din com. Petriș, jud. Arad; GEORGICA PUȘCA, cl. IX, Liceul Aeronautic din Bacău; OANA PETRU, din București; MIHAELA STANCIU, cl. VIII B, Școala nr. 5 din Focșani; VALENTINA LAZU, cl. X, Liceul de matematică-fizică „B.P. Hasdeu”, din Buzău; TITUS POD-

GORNEI, Liceul industrial „Al. Sahia”, din Oltenița.

Îi felicităm călduros pe elevii noștri corespondenți pentru pasiunea lor pentru istorie, reînnoind, și cu această ocazie, invitația către cititorii noștri elevi de a ne scrie despre activitatea cercurilor de istorie din cadrul școlilor lor, precum și despre abonațiile la Magazin Istoric. despre alte probleme privind difuzarea revistei.

PROPUNERE

Tot despre concursurile revistei ne scrie și DUMITRU NAN, din Dej. Iată cîteva fragmente din scrisoarea sa: Mă număr și eu printre mulți posesori ai colecției complete a revistei Magazin Istoric. Am participat aproape la toate concursurile organizate de revistă, fiind unul dintre cîștigătorii ediției din 1975. Ca și alți participanți la concursurile a-mintite, apreciez că acestea ne oferă un fericit prilej de a vedea conținutul revistei, multe din articolele pe care, cu multă plăcere, de-am parcurs în decursul anilor.

Aștept cu deosebit interes organizarea și altor concursuri. Avînd în vedere că anul acesta s-au împlinit 40 de ani de la victoria asupra Germaniei naziste consider că ar fi binevenită organizarea unui concurs pe această temă.

Mulțumim pentru propunere. Într-adevăr, după cum am precizat și în numerele anterioare, în cursul vom publica prima serie de întrebări a unui nou concurs Magazin Istoric. La sugestiile și propunerile a numeroșilor cititori, tematica sa va fi consacrată celei de-a 40-a aniversări a victoriei asupra fascismului, participării României la războiul antihitlerist.

UN NOU CONCURS MAGAZIN ISTORIC

În curînd, prima serie de întrebări a noului concurs Magazin istoric, ediția 1985, organizat la sugestiile și propunerile numeroșilor noștri cititori.

Concursul este dedicat celei de a 40-a aniversări a victoriei asupra fascismului, participării eroice a armatei și poporului român la războiul antihitlerist.

CONTENTS (Romanian History) Ilie Ceaușescu, V. Buduru, M. Ștefan, I. Cărtănă, C. Popișteanu The Decades of the Ceaușescu Age ● St.S. Gorovei Foundation of the Romanian Lands: the History of a Historical Concept (II) ● R. Popa Continuity and Peculiarity at the Dawn of Romanian Middle Ages — Beius Land ● E. Glück 1523: Transylvanus about Magellan ● St. Lemny The Romanians in Diderot's Encyclopaedia ● Gh. Zaharia, C. Botoran Efforts for National Defence in the 30s ● Ion Popescu-Puțuri Retracing the Footsteps of Our Ancestors (V) ● The XV-th ICHS: T.C. Barker (Great Britain) ● C. Murgescu, Șt. Lache Grigore Gafencu (1892-1957) Memoirs ● V. Smărândescu Geoagiu-Băi: A Resort Dating from the Dacians' Time ● In Bucharest, 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) Ilie Ceaușescu, V. Buduru, M. Ștefan, I. Cărtănă, C. Popișteanu Les décennies de l'Époque Ceaușescu ● St.S. Gorovei La fondation des Pays Roumains — l'histoire d'un concept historique (II) ● R. Popa Continuité et spécificité à l'aube du Moyen Âge roumain — Le pays de Beius ● E. Glück 1523: Transylvanus sur Magellan ● St. Lemny Les Roumains dans l'Encyclopédie de Diderot ● Gh. Zaharia, C. Botoran Efforts de la défense nationale dans les années '30 ● Ion Popescu-Puțuri Sur les traces de nos ancêtres (V) Le XVe CISH: T.C. Barker (Grande Bretagne) ● C. Murgescu, Șt. Lache Grigore Gafencu (1892-1957) Mémoires ● V. Smărândescu Geoagiu-Băi: une station du temps des Daces ● A Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Илье Чаушеску, В. Будуру, М. Штефан, И. Кырпынэ, К. Попиштану Десятилетия Эпохи Чаушеску ● Ш.С. Горовеи Основание румынских княжеств — история исторического понятия (II) ● Р. Попа Преемственность и специфика в раннем румынском средневековье — страна Беюша ● Е. Глюк 1523: Трансилванус о Магеллане ● Ш. Лемни Энциклопедия Дидро о румынах ● Г. Захария, К. Боторан Усилия для национальной обороны в 30-х годах ● Ион Попеску-Пуțури По следам предков (V) ● XV-й МКНН: Т.К. Баркер (Великобритания) ● К. Мурджеску, Ш. Лакэ Григоре Гэфенку (1892-1957) Воспоминания ● В. Смэрэндеску Джоагиу-Бэй: курорт созданный во время даков ● В Бухаресте, 50 лет тому назад

INHALT (Rumänische Geschichte) Ilie Ceaușescu, V. Buduru, M. Ștefan, I. Cărtănă, C. Popișteanu Die Jahrzehnte der Epoche Ceaușescu ● St.S. Gorovei Die Gründung der Rumanischen Länder — die Geschichte eines Geschichtskonzepts (II) ● R. Popa Kontinuität und Besonderheit zu Beginn des rumänischen Mittelalters — Das Land von Beius ● E. Glück 1523: Transylvanus über Magellan ● St. Lemny Die Rumänen in Diderots Enzyklopädie ● Gh. Zaharia, C. Botoran Demühnungen der Landesverteidigung in den 30er Jahren ● Ion Popescu-Puțuri Auf den Spuren der Vorfahren (V) ● Der XV. IKGW: T.C. Barker (Grossbritannien) ● C. Murgescu, Șt. Lache Grigore Gafencu (1892-1957) Erinnerungen ● V. Smărândescu Bad Geoagiu: ein Kurort aus der Dakerzeit ● In Bukarest, vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia romana) Ilie Ceaușescu, V. Buduru, M. Ștefan, I. Cărtănă, C. Popișteanu Los decenios de la Época Ceaușescu ● St.S. Gorovei La fundación de los países rumanos — la historia de un concepto histórico (II) ● R. Popa Lo continuo y lo específico en las alboras del Medioevo rumano — El País de Beius ● E. Glück 1523: Transylvanus sobre Magallanes ● St. Lemny Los rumanos en la Enciclopedia de Diderot ● Gh. Zaharia, C. Botoran Esfuerzos de la defensa nacional en los años '30 ● Ion Popescu-Puțuri Por las huellas de los antepasados (V) ● El XV° CISH: T.C. Barker (Gran Bretaña) ● C. Murgescu, Șt. Lache Grigore Gafencu (1892-1957) Memorias ● V. Smărândescu Los Baños Geoagiu: un bălneario datândo desde la época de los dacios ● En Bucarest, hace 50 años

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, București,
Calea Griviței, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 psfir.

magazin istoric

București, Intrarea Ministeriului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100.

REDACȚIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu Năstășel, Ana Maria Șerbănescu, Marian Ștefan

TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

CORECTURA : Georgeta Apreotesel,

Constanța Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la oraș și de la sate. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

42427

